

DEUTSCHE internationale Zeitschrift
für zeitgenössische Wissenschaft

Nº3
2020
VOL.2

DEUTSCHE internationale Zeitschrift
für zeitgenössische Wissenschaft

ISSN (Print) 2701-8369
ISSN (Online) 2701-8377

**Deutsche internationale Zeitschrift für
zeitgenössische Wissenschaft**
...
Nº3 2020
VOL. 2

Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft ist eine internationale Fachzeitschrift in deutscher, englischer und russischer Sprache.

Periodizität: 24 Ausgaben pro Jahr
Format - A4
Alle Artikel werden überprüft.
Freier Zugang zur elektronischen Version des Journals

German International Journal of Modern Science
...
Nº3 2020
VOL. 2

German International Journal of Modern Science is an international, German/English/Russian/Ukrainian language, peer-reviewed journal.

Periodicity: 24 issues per year
Format - A4
All articles are reviewed.
Free access to the electronic version of journal.

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Leonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbényi (Budapest) HU

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Leonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbényi (Budapest) HU

Artmedia24

Anschrift: Industriestraße 8, 74589 Satteldorf Deutschland.

E-mail: info@dizzw.com
WWW: www.dizzw.com

Chefredakteur: Reinhardt Roth

Druck: Einzelfirma Artmedia24, Industriestraße 8, 74589 Satteldorf Deutschland

Die Hersteller der Zeitschrift sind nicht verantwortlich für die in der Zeitschrift veröffentlichten Materialien.

Die Autoren sind für die Richtigkeit der im Artikel enthaltenen Informationen verantwortlich. Die Meinung der Hersteller spielt möglicherweise nicht die Ansichten des Autoren wieder.

Bei Nachdruck ist ein Verweis auf der Zeitschrift erforderlich. Materialien werden in der Ausgabe des Autoren veröffentlicht.

Artmedia24

Address: Industriestrasse 8, 74589 Satteldorf Germany.

E-mail: info@dizzw.com
WWW: www.dizzw.com

Editor in chief: Reinhardt Roth

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8, 74589 Satteldorf Germany.

Editorial board of journal is not responsible for the materials published there.

Authors are responsible for the accuracy of articles contained information.

Opinion of editorial board may not coincide with the opinion of authors published materials.

In case of materials reprinting - link to journal is required.

Materials are publishing in native author's edition.

Edition: № 3/2020 (December) – 3st

Passed in press in December 2020

Printed in December, 2020

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8,
74589 Satteldorf, Germany.

© Artmedia24

© Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft / German International Journal of Modern Science

CONTENT

ECONOMIC SCIENCES

Anosova O.S.

THE INSTITUTIONAL AND INFRASTRUCTURAL
COMPONENTS OF CORPORATE GOVERNANCE
QUALITY ASSURANCE 4

Beltadze I., Xinikadze-Gvaramia T.

BREXIT" AND MERCANTILISM IN EARLY CAPITALISM
PERIOD OF ENGLAND: HISTORICAL AND ECONOMIC
ASPECTS 7

Birbirenko S.S., Klikich S.D.

QUALITATIVE ANALYSIS OF THE MAIN FACTORS
INFLUENCING THE FORMATION OF ECONOMIC
STABILITY OF THE ENTERPRISE 9

Chentsov A.V.

METHODICAL BASES OF MARKETING SEGMENTATION
OF THE COMMODITY MARKET 12

Rodionova M.E.

CHARACTERISTICS OF BRAND PERCEPTION IN A
COMPETITIVE ENVIRONMENT: RESEARCH RESULTS
(CELEBRIUM LABS) 16

PEDAGOGICAL SCIENCES

Kozubovska I., Kozubovsky M.

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF AMERICAN
JUVENILES IN THE PROCESS OF NON FORMAL
EDUCATION 20

Lesyk A.

FEATURES OF TOLERANCE FORMATION IN JUNIOR
SCHOOLCHILDREN IN EXTRACURRICULAR
ACTIVITIES 23

Lukin V.V., Lukin D.V.

EDUCATION AND HUMAN CAPITAL - THE BASIS OF
THE ECONOMY 25

Shapkin V.

GUIDING ROLE OF DIDACTIC PRINCIPLES OF ART
PEDAGOGY IN THE TRAINING OF DECORATIVE AND
APPLIED ARTISTS 30

PHILOLOGICAL SCIENCES

Margaryan S.

HENRIK EDOYAN'S COLLECTION OF POEMS "THE
LIGHT FROM LEFT" 33

Mnatsakanyan E.Zh.

THE APPRAISALS ABOUT H. TOUMANIAN BY HIS
CONTEMPORARY RUSSIANS 37

Oleinikova G.

SCIENCE-FICTION TEXT AS AN OBJECT OF
LINGUOSYNERGETIC RESEARCH 40

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Chernavsky A.F.,

Zaripova E.M., Chernavsky M.A.

RESOURCE APPROACH TO THE FORMATION OF
STABILITY OF STRESS TOLERANCE IN PROFESSIONAL
ACTIVITY ON THE EXAMPLE OF DENTAL DOCTORS... 44

ECONOMIC SCIENCES

THE INSTITUTIONAL AND INFRASTRUCTURAL COMPONENTS OF CORPORATE GOVERNANCE QUALITY ASSURANCE

Anosova O.S.

Postgraduate Student

University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ТА ІНФРАСТРУКТУРНА СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Аносова О.С.

здобувач наукового ступеня,

Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро)

Abstract

The purpose of the research is to generalize theoretical provisions and to develop recommendations for institutional and infrastructural corporate governance quality assurance. The features and prerequisites for the corporate relations institutional environment formation have been considered. The composition of institutional barriers that complicate the implementation of market reform processes in the corporate governance field has been generalized. The components have been defined, and the features of the securities market institutional infrastructure development have been established.

Анотація

Метою дослідження у роботі узагальнення теоретичних положень та у розробці рекомендацій щодо інституціонального та інфраструктурного забезпечення якості корпоративного управління. Розглянуто особливості та передумови формування інституціонального середовища корпоративних відносин. Узагальнено склад інституціональних перешкод, що утруднюють здійснення процесів ринкового реформування економіки в сфері корпоративного управління. Визначено складові та встановлено особливості розвитку інституціональної інфраструктури цього ринку цінних паперів.

Keywords: institutional support, infrastructure, joint-stock company, corporate governance, quality of corporate governance.

Ключові слова: інституціональне забезпечення, інфраструктура, акціонерне товариство, корпоративне управління, якість корпоративного управління.

Постановка проблеми. Важливими перевагами акціонерних товариств (АТ) є можливість заочення великих обсягів інвестицій до основного капіталу, обмеженість відповідальності власників за зобов'язаннями корпорації, чітке розмежування прав володіння та функцій управління, можливість швидкої передачі прав власності шляхом продажу акцій на фондовому ринку та ін. Проте однією з головних перешкод на шляху економічного зростання вітчизняних акціонерних товариств залишається відсутність належного інституціонального та інфраструктурного забезпечення корпоративного управління, що визначає обмеженість можливостей повного використання усіх переваг акціонерної форми організації підприємницької діяльності.

Аналіз останніх публікацій. Проблематика формування інституціональної системи та створення належного інфраструктурного забезпечення корпоративного управління уважно вивчалася в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Болтен С. [1], Ваккур Н. [7], Геррера З [7], Грінблatt M. [2], Ламберт M. [3], Пейович С. [4], Сміт Р. [6], Шерідан Т. [2], Шоу Д. [5] та ін. Проте окремі важливі питання організації корпоративних відносин, що, зокрема, стосуються, визначення шляхів удосконалення інституціональної та інфраструктурної складових забезпечення якості

корпоративного управління, залишаються недостатньо вивченими та потребують поглиблена розгляду.

Мета дослідження у роботі полягає в узагальненні теоретичних положень та у розробці рекомендацій щодо інституціонального та інфраструктурного забезпечення якості корпоративного управління.

Результати дослідження. Функціонування ринкового механізму складається в упорядкованому певним образом обміні правами власності, який відбувається між економічними організаціями, приватними підприємцями та будь-якими іншими зацікавленими особами. Економічні зв'язки такого роду є невід'ємною складовою суспільних відносин та мають розглядатися у тісному зв'язку з правовими, соціальними, політичними стосунками, які існують у суспільстві. Так, передумовою виникнення правил і норм функціонування ринкового механізму є культурні традиції людських взаємовідносин, формування яких відбувається на протязі тривалого часу та є відбиттям впливу складного комплексу історичних, природних, економічних, морально-психологічних факторів. При цьому ринкове регулювання безпосередньо стосується лише окремих (насамперед – супер організаційних та економічних) аспектів обміну товарами та послугами. Тому вирішення більшості складних практичних

проблем, що виникають у зв'язку з різноспрямованістю мотивів та інтересів учасників економічних відносин, залишається поза сферою ринкового регулювання та здійснюється за допомогою відповідних інституціональних утворень.

На основі відзначених вище культурних традицій потенційні учасники ринку досягають згоди щодо умов створення «інституціонального середовища» ринкових відносин («кодексу поведінки»), тобто сукупності певним чином визначених та згрупованих правил поведінки, яких на доброочинних засадах обов'язково мають дотримуватися члени даного суспільства в процесі ринкового обміну товарами та послугами. Правила і норми функціонування інституціонального середовища стосуються встановлення найбільш загальних умов виникнення ринкового механізму та підлягають виконанню незалежно від характеру товарів і послуг, які в подальшому ставатимуть об'єктами ринкового обміну. Конкретне втілення та забезпечення реалізації «кодексів поведінки», прийнятих за доброочинною згодою усіх учасників ринку, здійснюється через укладання певної «інституціональної угоди» та утворення відповідних інституціональних структур.

Формування умов інституціонального середовища ринкових відносин відбувається на альтернативних засадах та є відображенням складних і суперечливих соціокультурних процесів, що супроводжують розвиток суспільства. Тому конкуренція між різними варіантами укладання інституціональної угоди та утворення інституціональних структур відбувається як всередині суспільства з певними однорідними культурними традиціями (між альтернативними способами реалізації цих традицій), так і за його межами (власне між різними системами культурних норм та правил). Наочним прикладом прояву такого роду різниць у культурних традиціях суспільства та відповідних до них умовах інституціонального середовища слід вважати суттєві відмінності, які існують між національними системами корпоративного управління. Інайдерська система здається характерною ознакою континентальної європейської цивілізації, аутайдерська – проявом індивідуалістичного духу відносно молодого американського суспільства, система перехресного володіння акціями – найконсервативнішого азіатського «способу життя». В свою чергу, виникнення систем корпоративного управління змішаного типу відбувалося насамперед в країнах, у яких на суспільній розвиток однакового впливу надавали декілька більш потужних «зовнішніх» культурних традицій, або у країнах, де здійснювалися масштабні суспільні перетворення та трансформації звичних культурних норм.

Проте слід зазначити на принциповій неможливості коректного порівняння ефективності використання різних інституціональних систем та визначення найбільш досконалого варіанту забезпечення якості корпоративного управління. Вирішення даного питання диктується насамперед відповідністю норм та правил ділового співробітництва, властивих до цієї моделі, культурним тра-

диціям та звичаям, що поділяються більшістю членів даного суспільства – потенційних учасників ринкового обміну. При цьому характерні індивідуальні ознаки національної моделі корпоративного управління ніякою мірою не будуть стосуватися конкретних операцій, які здійснюються інвесторами, або технології управління корпораціями. Проте ефективне використання величезного зарубіжного досвіду корпоративного управління у вітчизняних корпораціях вимагатиме ретельної адаптації цього досвіду до існуючих у нашому суспільстві норм ділового співробітництва (та навпаки, інтеграція України до світового економічного співтовариства неможлива без сприйняття вітчизняними підприємцями культурних традицій, прийнятих у розвинених країнах).

Конкурентні переваги певних інституціональних норм та структур обумовлюються насамперед можливістю забезпечення максимального економічного ефекту від їхнього використання (високого життєвого рівня) для найбільшої кількості членів суспільства. Джерелами виникнення такого ефекту ставатимуть або економія учасників ринку на витратах, які пов'язані з функціонуванням ринкового механізму (скорочення непродуктивних втрат), або забезпечення інтенсивнішого використання виробничих ресурсів. Складні та гнучкі культурні традиції, що найбільшою мірою здатні пристосовуватися до змін вимог учасників ринку, звичайно будуть забезпечувати максимальний економічний ефект, та навпаки, під тиском необхідності забезпечення сприятливіших умов для розвитку ринкових відносин в суспільстві відбудутиметься удосконалення й конвергенція різних культурних традицій. Таким чином, правила інституціональної угоди, що укладається учасниками ринку, та інституціональні структури, функцією яких є забезпечення виконання цієї угоди, знаходяться в процесі постійного оновлення відповідно до змін умов господарювання. Таке оновлення відбувається повільно, а прояви його стають наявними услід за значущими змінами соціальних, економічних культурних аспектів суспільного життя. Проте слід зазначити, що інституціональна структура економіки, яка склалася на цей час в Україні, є вкрай недосконалою та дуже мало відповідає сучасним вимогам забезпечення сталого економічного розвитку. До основних інституціональних перешкод на шляху здійснення процесів ринкового реформування економіки в сфері корпоративного управління, слід віднести наступні:

умови інституціонального середовища ринкових відносин в Україні до цього часу докорінно відрізняються від вимог, які існують в економічно розвинених країнах світу, наслідком чого є суттєві труднощі в інтеграції до світового економічного простору;

наявні культурні традиції, які є джерелом формування економічних інститутів корпоративних відносин, до цього часу визнають цілком дозволеним використання недоброочинних конкурентних дій, а наявність можливостей надання позаекономічного тиску на конкурентів, навпаки, вважається однією з

суттєвих конкурентних переваг;

існуючий розподіл прав власності визнається суспільством та державою, проте джерела виникнення цих прав часто мають суперечливий характер, що загалом може стати приводом для примусового перерозподілу прав власності, можливість якого частково визнається існуючими культурними традиціями;

механізми встановлення, перерозподілу та передачі прав власності залишаються недосконалими та, як і раніше, великою мірою ґрунтуються на здатності власника економічних активів захистити власні інтереси за допомогою адміністративних та силових засобів впливу опонентів;

судові механізми забезпечення законних прав та інтересів учасників корпоративних відносин майже не забезпечують виконання покладених на суди інституціональних функцій, а розв'язання більшості суперечок між суб'єктами господарювання здійснюється в приватному порядку відповідно до індивідуальних можливостей підприємців вчинити позазаконний силовий або адміністративний тиск на опонента;

держава залишається головним суспільним інститутом регулювання ринкових процесів та одночасно одним з найбільш помітних учасників корпоративних відносин, внаслідок чого державні інтереси переважатимуть над навіть законними правами інших учасників ринку; державні інтереси на власне розуміння тлумачаться та реалізуються відповідальними державними органами та окремими посадовими особами;

ефективне використання навіть наявної інфраструктури корпоративних відносин гальмується через нестачу в суб'єктів господарювання коштів, недобідних для фінансування їхнього економічного розвитку, та недостатнього рівня платоспроможного попиту населення, наслідками чого є низька ділова активність та несприятливий інвестиційний клімат;

інституціональні функції громадських організацій та об'єднань в сфері регулювання корпоративних відносин залишаються дуже обмеженими, а можливості впливу цих суспільних інститутів на економічні процеси – незначним.

Необхідною умовою раціонального визначення та всеобщого забезпечення прав власності здається формування належної системи корпоративного управління, здатної надати позитивного впливу на розвиток корпоративних відносин у вітчизняних акціонерних товариствах. Найбільш важливими напрямками трансформації існуючої системи корпоративного управління слід вважати створення дієвих судових механізмів вирішення корпоративних конфліктів, удосконалення інфраструктури фінансового ринку, збільшення впливовості громадських організацій та об'єднань учасників корпоративних відносин.

Інституціональна роль фондового ринку у корпоративній сфері складається також у здійсненні функцій, які не є властивими для інших складових фінансового ринку, а саме: стимулювання розвитку

корпоративних відносин через сприяння здійсненню ринкових операцій засновництва та перейняття корпоративного контролю в акціонерних товариствах; створення широких можливостей для економії витрат обігу акціонерних товариств через використання короткострокових цінних паперів, що характеризуються високим рівнем ліквідності та стабільною ринковою вартістю. Інституціональна інфраструктура ринку цінних паперів складається з чотирьох основних груп інститутів: регулятивних, функціональних, технологічних та інформаційних.

Слід зазначити, що рівень розвитку інфраструктури фондового ринку України в цілому відповідає наявному стану цього ринку та корпоративним відносинам, що на цей час склалися у вітчизняних акціонерних товариствах. Проте існуюча система корпоративного управління не здатна забезпечити потреби економіки у швидкому залученні великих обсягів інвестиційних ресурсів, необхідних для фінансування заходів з структурної перебудови та технологічного оновлення виробничої бази національного господарства. Так само інфраструктура фондового ринку в перспективі може здатися цілком нездатною обслуговувати значно більші обсяги операцій з цінними паперами. Особливою мірою це ствердження стосується функціональної та технологічної інфраструктури фондового ринку, суттєве підвищення рівня організації діяльності яких є важливим напрямком удосконалення корпоративного управління в Україні.

Висновки. Система корпоративного управління являє собою важливу складову інституціонального простору та інфраструктурного забезпечення використання акціонерної форми організації господарювання, тобто сукупності матеріальних та нематеріальних умов, первинного започаткування та постійного удосконалювання яких необхідно для виникнення й подальшого розвитку корпоративних відносин. Формування умов інституціонального середовища ринкових відносин відбувається на альтернативних засадах та є відображенням суперечливих соціокультурних процесів. Напрямками трансформації існуючої системи корпоративного управління слід вважати створення дієвих судових механізмів вирішення корпоративних конфліктів, удосконалення інфраструктури фінансового ринку, збільшення впливовості громадських організацій та об'єднань учасників корпоративних відносин.

Напрями подальших досліджень пов'язані із удосконаленням методичних аспектів інституціонального регулювання в корпоративних відносинах.

Література

1. Bolten S.E. Stock Market Cycles: A Practical Explanation. Quorum Books, 2000. 184 p.
2. Grinblatt M., Sheridan T.. Financial Markets & Corporate Strategy. McGraw-Hill Publishing Co. 2002 893 p.
3. Lampert M. Corporate social responsibility and the supposed moral agency of corporations. *Ephemera*. 2016. Vol. 16, issue 1. P. 79–105.

4. Pejovich S. The Capitalist Corporation and the Socialist Firm: a Study of Comparative Efficiency. *Schweizerische Zeitschrift fur Volkswirtschaft und Statistik*. 1976. № 112. № 1. P. 1–25.
5. Shaw J. C. Corporate Governance and Risk: A Systems Approach. Wiley, 2003. 212 p.
6. Smith R.C. Governing the Modern Corporation: Capital Markets, Corporate Control, and Economic Performance. Oxford University Press, USA, 2005. 336p.
7. Vakkur N.V., Herrera Z.J. Corporate Governance Regulation. How Poor Management Is Destroying the Global Economy. New Jersey: John Wiley & Sons, 2013. 279 p.

BREXIT" AND MERCANTILISM IN EARLY CAPITALISM PERIOD OF ENGLAND: HISTORICAL AND ECONOMIC ASPECTS

Beltadze I.,
Professor

*Department of History, Archeology and Ethnology
Batumi Shota Rustaveli State University
6010, 35 Ninoshvili Str.,
Batumi, Georgia*

Xinikadze-Gvaramia T.
Asystent professor
Tbilisi Technical University

Abstract

The article discusses "Brexit" and the politics of mercantilism in the early capitalist period (XV-XVI). The latter was aimed at the development of national industry and trade, the restriction of foreign traders, the purchase of English goods at half the amount received by them in goods sold in England, and the export of domestic goods abroad, leaving money earned by foreign merchants in England. Such a policy should have led to the economic prosperity of the country. An unquestionable guarantee of this would be a ban on the export of gold and silver from abroad.

Britain is reverting to the old rules, still exercising, in the interests of its economic interests, the legal rights that will protect the interests of its country when the economic, profitable conditions of the country are paramount.

It was this state-of-the-art approach that led to the high level of economic development of England still, in the period of early capitalism. Its current population rejects the economic policy in the form of a referendum conducted by the European Union towards its member states, which did not correspond to the current level of development of England.

Keywords: Brexit, Mercantilism, Referendum.

The relevance of the topic is determined by the fact that the stereotypes of economic behavior and organization, laid down in England from an early period, with all the attendant problems of human relations, are characteristic of our present.

In the process of research, the following sources were used: laws [The Acts..1936, further MC] [.Statutes of the Realm .. 1816], Scientific literature of the following authors: Bacon [3], Bridber [4], Postan [5,6], Trapp [7], Fisher [8], Kuznetsov [10] Sobolev [13].), Skazkin and Chistozvonov [14], Yabrova [15,16], Beltadze-Khinikadze [17].

It is known that on January 31, 2020, Britain has implemented "Brexit" - the resignation of the current Prime Minister Boris Johnson. Brexit process of UK exit from EU started after referendum on June 29, 2016. The referendum was initiated by then Prime Minister David Cameron. It was then led by Prime Minister Theresa May, who called for the process to begin in March 2019. According to the Prime Minister, England will try to come to an agreement on the so-called Sequential Brexit, which included maintaining a free trade zone in goods, developing a simplified customs regime, focusing on EU legislation in areas that would be required for unimpeded trade, and so on. But parliament three

times did not support the Brexit process and could not stop it.

Supporters of leaving the EU cited the difficult economic situation in the member states as one of the arguments. They also believe that the EU is holding back and slowing down its economic development, as the EU imposes many rules for business and charges the country billions of pounds in membership fees, but does not provide any benefits. Consequently, Britain has no profit left. "For the UK, the EU means only the European market and nothing else," said Franz Timmermann, EU First Vice President, in an interview with the BBC.

It turns out that England is returning to the old rules, still using its legitimate interests to protect the legitimate interests of his country, when, above all, the economic, favorable conditions of his country. The high level of economic development in England from the earliest period led to rejection by the current population of economic policy in the form of a referendum held by the European Union on member countries that did not correspond to the current level of development of England.

It will be interesting for us to discuss the historical and economic aspects that put England on the path of economic development even in the early period.

In England, capitalism developed in a classical form. Capitalist production developed rapidly in the 15th-16th centuries. The development of capitalist relations and the accumulation of capital took place along with the growth of domestic and foreign trade. It even helped create a single national market. It is clear that all this was carried out by the mercantilist policy of the state, which played an important role in the growth of trade and industry, which at the same time meant the seizure of foreign markets. This process in itself led to the abolition of the monopolies of foreign companies (Venice, Genoa, Hans), and the foreign trade of England completely passed into the hands of the country's large trading companies. Companies were left with huge profits and customs duties enriched the treasury. In addition, large joint-stock companies were created: East Indies (1600), Virginia (1558), Levant (1581), East (1579), Moscow (1554), through which their products constantly went to and from England. Raw materials in the country. Companies were left with huge profits and customs duties enriched the treasury.

During the reign of Elizabeth I (1558-1603), customs duties of the East Indies gave the state 12,000,000, while in 1613 it was 13,000,000, and in 1615, customs duties on goods on only two ships were 14,000,000 000. [17, p. 171]

In order to properly organize trade, the British had from the very beginning economic laws that were fair, acceptable and beneficial for the country. Prohibited speculation (resale of goods), export of raw materials from the country, loss of weight and size when selling goods, non-payment of customs duties, concealment of the amount of imported goods and the so-called "Payment book" was presented, which firmly fixed the number of goods to be exported and import from the country. This should have been due to the fact that the state did not lose profit. [M. C. p. 298,305,634]

The protectionist policy of the state in relation to national industry, trade, in a word, the country's economic development is clearly visible.

The policy of mercantilism was aimed at the development of national industry and trade, restricting foreign merchants, buying English goods at half the amount received from goods sold in England, and exporting domestic goods abroad, i.e. leaving money earned by foreign merchants in England. Such a policy was to lead to the economic prosperity of England. The undoubted guarantee of this would be a ban by the royal government on the export of gold and silver abroad.

The aforementioned historical aspects clearly show that England, from the early period of capitalism, adopted the correct economic laws, pursuing a profit-oriented, acceptable to the country policies that determined the further economic development of the state. In the economy of early England, the use of the protectionist policy of the state, which Britain consistently adheres to today, forces other countries to be guided in their economic policies by the experience of England, which contributes to the economic development and

progress of the country. It is not hard to see why Britain left the EU. Britain made a decision based on the economic interests of the country, the historical experience of this country has gone into the distant past, in the period of early capitalism.

References

1. The Acts of Court rhe Mercers Company (1453-1528)" – W.th.an introduction by L.Lyell assisted by F.D.Watney,Cambridge, 1936.[далее М.С]
2. Statutes of the Realm from original records and authentic manuscripts, vol. II,London, 1816.
3. Bacon F., History of the reign of King Henry VII. M., 1990
4. Bridbary A.R.Economic Gowth England in Later Middle ages, L,1975.
5. Postan M.M. ,Medieval trade and Finance, Cambridge, 1973.
6. Postan M.M., Credit in Medieval Trade. – Essays in the Economic history, ed. E.M. Carus-Wilson. London, 1954.
7. Thrupp S.,The Merchant Class of Medieval London, Chicago, 1948
8. Fisher F.J. , Commercial Trends and Policies in the XVI century, - In: Eassays in Economic History. Reprints ed. for the economic History society by E.M. Carus-Wilson, London, 1954.
9. Book for reading on the history of the Middle Ages, ed. P.G. Vinogradov. M., 1910(Published in russian)
10. Kuznetsov E.V. Some questions of the economic policy of the royal power in England 1461-1485. Sat. " Middle Ages". no. 21. M., 1962 (Published in Russian)
11. Mercantilism and its Decay. M., 1956 (Published in Russian)
12. World Economic Thought. T. I. M., 2004 (Published in Russian)
13. Sobolev M.N., Essays from the history of world trade in connection with the development of economic life, M., 1902.(Published in Russian)
14. Skazkin S.D. Chistozvonov A.N. The tasks of studying the genesis of capitalism, "Questions of history", 1959. №6.(Published in Russian)
15. Yabrova M.M., The development of commercial credit in England in the XIVXV centuries. In the book; "Medieval City" 5, Saratov, 1978.(Published in Russian)
16. Yabrova M.M., Features of medieval credit and its development in England in the XIVXV centuries. In the book; "Medieval City" 4, Saratov, 1978.(Published in Russian)
17. Beltadze-Khinikadze I., London company of merchants and merchants-adventurers at the turn of the XV-XVI centuries, Batumi, 1997. Beltadze-Khinikadze. English trading companies and colonial expansion (early XV-XVII centuries) Tbilisi, 2009 (Published in Georgian)

QUALITATIVE ANALYSIS OF THE MAIN FACTORS INFLUENCING THE FORMATION OF ECONOMIC STABILITY OF THE ENTERPRISE

Birbirenko S.S.,

PhD (Economics), Associate Professor

Odessa National Academy of Telecommunications

1 Kuznechna Str., Odessa, 65029, Ukraine

Klikich S.D.

Postgraduate

Odessa National Academy of Telecommunications

1 Kuznechna Str., Odessa, 65029, Ukraine

ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РИНКОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Бірбіренко С.С.,

Кандидат економічних наук, доцент

Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова

Кузнечна 1, Одеса, 65029, Україна

Клікіч С.Д.

Аспірант

Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова

Кузнечна 1, Одеса, 65029, Україна

Abstract

The article provides a qualitative analysis of the main factors influencing the formation of economic stability of the enterprise. Based on the analysis of approaches to the classification of factors influencing the economic stability of the enterprise, the main groups of signs of influencing factors are identified, which include external (political and legal, information and communication and socio-psychological) and internal (technical and economic, organizational and managerial). It is established that the primary tasks for the analysis of factors of internal and external environments are diagnostics of their position, in connection with which the structural-logical scheme of diagnostics of factors of external and internal environment of the enterprise is developed. Thus, it is established that the level of competitiveness of the enterprise and its economic stability in particular, due to its ability to respond in a timely manner to the negative effects of destabilizing factors, adaptation to adverse transformations of the external environment.

Анотація

В статті здійснено якісний аналіз основних чинників впливу на формування економічної стійкості підприємства. Базуючись на аналізі підходів щодо класифікації чинників впливу на економічну стійкість підприємства виокремлено основні групи ознак чинників впливу, до яких відносяться зовнішні (політико-правові, інформаційно-комунікативні та соціально-психологічні) та внутрішні (техніко-економічні, організаційно-управлінські). Встановлено, що першочерговими завданнями з аналізу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища є діагностика їхнього становища, у зв'язку із чим розроблено структурно-логічну схему здійснення діагностики чинників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства. Таким чином, встановлено, що рівень конкурентоздатності підприємства та його економічної стійкості зокрема, обумовлюються його здатністю вчасно реагувати на негативні впливи дестабілізуючих чинників, адаптацією до несприятливих трансформацій зовнішнього середовища.

Keywords: economic stability, factors, external environment, internal environment, diagnostics, competitiveness, qualitative analysis.

Ключові слова: економічна стійкість, чинники, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, діагностика, конкурентоздатність, якісний аналіз.

Здійснені попередні авторські дослідження сутності категорії «економічна стійкість підприємства» свідчать про визначення її як симбіозу взаємопов'язаних елементів і фінансово-господарських відносин, що підлягають постійним впливам сукупності чинників, різноманітних за своїм походженням, умовами формування і функціонування та рівнями прояву.

Вченими приділяється багато уваги щодо вивчення чинників, які впливають на економічну стій-

кість підприємства. До найвідоміших серед них можна віднести: Ареф'єву О., Гривківську О., Пілецьку С., Тура О., Стецюк П., Родіонову В., Семененко І., Ячменьову В., Василенко О., Гречаного В., Тхора С., Семененко І., Юрченко А. та ін.

Економічна стійкість також як наукова категорія містить характерні специфічні особливості економічних процесів, а отже передбачає наявність постійних змін, мінливість взаємодії факторів виробництва та господарського функціонування. Таким чином є всі підстави стверджувати, що економічна

стійкість характеризується дискретністю і формується та забезпечується в умовах впливів багатокомпонентного комплексу чинників.

Вченими приділяється багато уваги щодо вивчення чинників, які впливають на економічну стійкість підприємства. Так, Гривківська О. відзначає, що на економічну стійкість підприємства впливає відсутність функціональних систем контролю за використанням і перерозподілом фінансових ресурсів, загострення проблем з платіжності і можливість повернення бартеризації, наявність сумнівної дебіторської заборгованості, низькі запаси або повна відсутність оборотних коштів на підприємстві та низка ін. [1]. Стецюк П. вважає, що на забезпечення економічної стійкості впливають окрім загальної величини витрат ще й співвідношення між постійними та змінними витратами [2]. Родіонова В. зазначає на необхідності віднесення до групи чинників, які формують економічну стійкість підприємства, внутрішнього потенціалу підприємства та його успадковану стійкість [3]. За ствердженням Семененко І. успадковані чинники забезпечення економічної стійкості – це комплексна характеристика розвитку підприємства, яка визначається результатами інноваційної діяльності підприємства і дає йому змогу підтримувати економічну стійкість, як у поточному періоді, так і на перспективу [4].

Управління підприємством зазнає суттєвого впливу з боку зовнішнього середовища. Насамперед це практично абсолютна неможливість розробки поточних і перспективних завдань менеджменту через відсутність досвіду здобутого у попередньому функціонуванні. Також додають складності новизна та кількість появи нових проблем, які виникають швидкими темпами, що сприяє підвищенню вірогідності управлінських помилок. До того ж важливим аспектом є необхідність врахування таких проблем, які не були попередньо ідентифіковані і залишились остеронь уваги керівництва компанії.

Базуючись на аналізі підходів щодо класифікації чинників впливу на економічну стійкість підприємства виокремлено основні групи ознак чинників впливу, до яких відносяться зовнішні (політико-правові, інформаційно-комунікативні та соціально-психологічні) та внутрішні (техніко-економічні, організаційно-управлінські). Техніко-економічні ознаки чинників впливу на економічну стійкість підприємства формують систему фінансового забезпечення підприємства на засадах розвитку інвестиційної діяльності із розробкою та подальшим впровадженням інновацій, банківського кредитування, страхування інноваційних ризиків, розвитку фінансово-промислових груп, підвищення ефективності формування бюджетної політики тощо. Організаційно-управлінські ознаки притаманні чинникам, що впливають на розвиток інноваційної інфраструктури, HR-політику та загальну систему стратегічного управління підприємством. Політико-правові ознаки належать чинникам, які забезпечують правову площину сталого розвитку підприємства. Характерним для таких чинників є вплив держави на конкурентне середовище підприємства

та на політичні аспекти менеджменту при формуванні управлінських рішень.

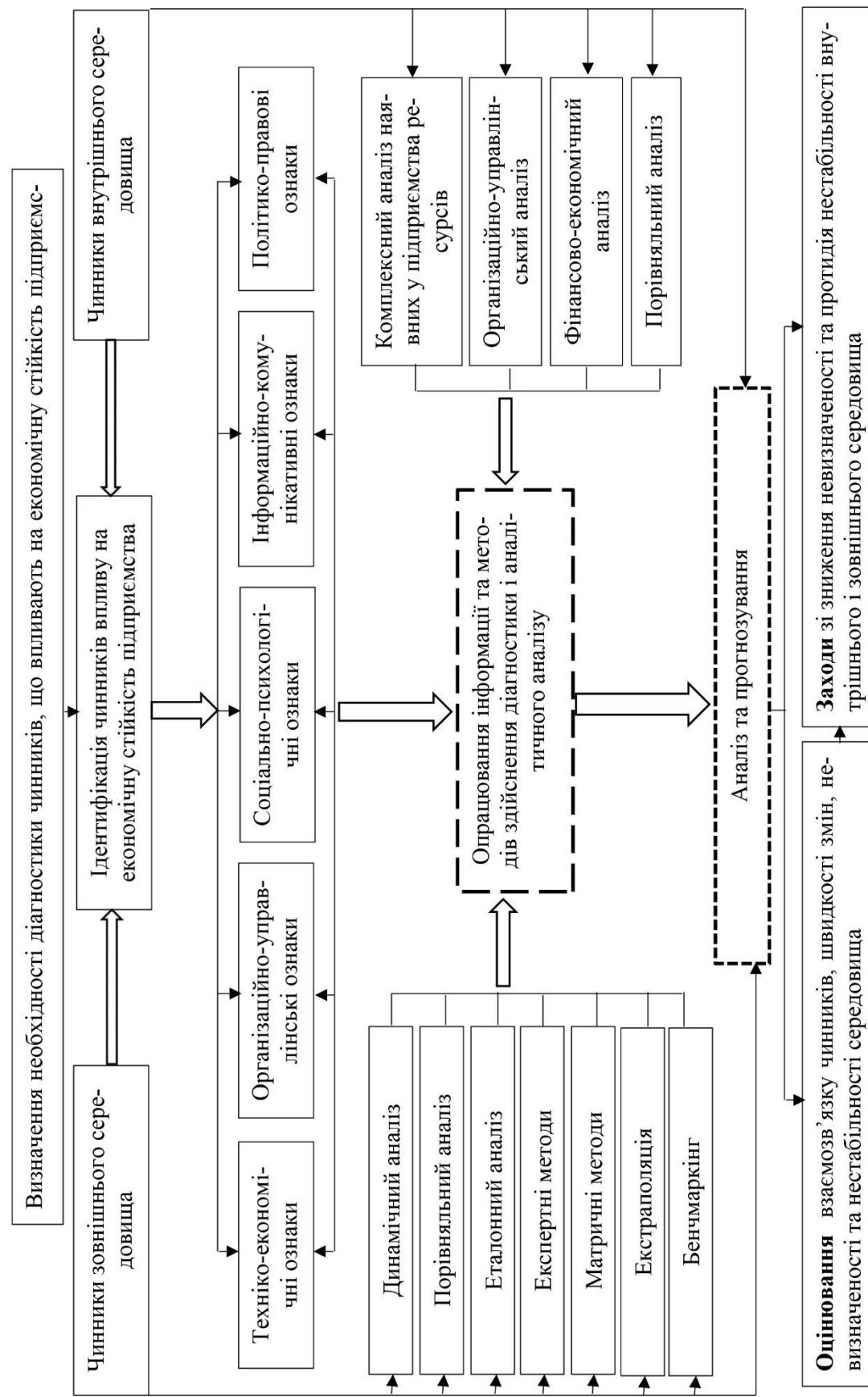
Інформаційно-комунікативні ознаки притаманні чинникам, що впливають на масиви інформації, необхідної для формування і підвищення економічної стійкості підприємства та систему комунікативних зв'язків. Соціально-психологічні ознаки характерні для чинників впливу на систему соціальної підтримки кадрового потенціалу та клієнтське оточення.

З метою правильного оцінювання з високим ступенем достовірності впливу сукупності чинників на економічну стійкість підприємства та здійснення його прогнозування, необхідно визначити та ідентифікувати за наведеними класифікаційними ознаками ті, які характеризуються найбільшим впливом і мають відповідно більшу значущість. Результативність зусиль у цьому напрямку може бути досягнуто лише на засадах комплексного, системного підходу при відокремленні та аналізі добірки чинників, що, в свою чергу, сприятиме ефективному досягненню цільових значень економічної стійкості підприємства.

Адаптація підприємства до трансформацій зовнішнього середовища можлива за умов здійснення аналізу рівня впливу чинників із подальшим визначенням наслідків, моніторингу інформації про динамічні і статистичні властивості зазначених чинників, ефективності використання усіх складових потенціалу, що сприятиме пристосуванню підприємства до відповідних умов функціонування. Першочерговими завданнями з аналізу чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ є діагностика їхнього становища. Визначення і практичне застосування можливостей підприємства щодо опору загрозам, які можуть мати місце протягом усього періоду функціонування підприємства. На основі отриманих результатів зазначененої діагностики управлінці повинні визначати альтернативні моделі поведінки на усіх етапах планування, базуючись на урахуванні виявлених можливостей, загроз, сильних і слабких сторін підприємства (SWOT-аналіз).

На рис. 1. представлена структурно-логічну схему здійснення діагностики чинників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства. За допомогою діагностики управлінці отримують важливу інформацію про умови функціонування підприємства і надається можливість виявлення переважних та труднощів на шляху розвитку суб'єкта господарювання, з'являється можливість здійснення організації впливу на поточну діяльність, прогнозування використання переваг і можливостей, які надаються зі сторони зовнішнього середовища, а також ймовірних наслідків його мінливості і невизначеності. Все це підтверджує необхідність здійснення постійного моніторингу змін зовнішнього середовища на засадах використання науково-обґрутованих способів та інструментарію.

Базуючись на аналізі підходів щодо класифікації чинників впливу на економічну стійкість підприємства виокремлено основні групи ознак чинників впливу, до яких відносяться зовнішні (політико-правові, інформаційно-комунікативні та соціально-психологічні) та внутрішні (техніко-економічні, організаційно-управлінські).

Джерело: систематизовано автором на основі опрацювання [5, 6].

Техніко-економічні ознаки чинників впливу на економічну стійкість підприємства формують систему фінансового забезпечення підприємства на за-садах розвитку інвестиційної діяльності із розроб-

кою та подальшим впровадженням інновацій, банківського кредитування, страхування інноваційних ризиків, розвитку фінансово-промислових груп, підвищення ефективності формування бюджетної політики тощо. Організаційно-управлінські ознаки

притаманні чинникам, що впливають на розвиток інноваційної інфраструктури, HR-політику та загальну систему стратегічного управління підприємством. Політико-правові ознаки належать чинникам, які забезпечують правову площину сталого розвитку підприємства. Характерним для таких чинників є вплив держави на конкурентне середовище підприємства та на політичні аспекти менеджменту при формуванні управлінських рішень.

З метою правильного оцінювання з високим ступенем достовірності впливу сукупності чинників на економічну стійкість підприємства та здійснення його прогнозування, необхідно визначити та ідентифікувати за наведеними класифікаційними ознаками ті, які характеризуються найбільшим впливом і мають відповідно більшу значущість. Результативність зусиль у цьому напрямку може бути досягнуто лише на засадах комплексного, системного підходу при відокремленні та аналізі добірки чинників, що, в свою чергу, сприятиме ефективному досягненню цільових значень економічної стійкості підприємства.

В якості висновку до вищевикладеного можна констатувати, що економічна стійкість ринкових підприємств підлягає впливам внаслідок дії комплексної сукупності різноаспектних та взаємопов'язаних чинників, які впливають на неї прямим і опосередкованим впливом. За своїм характером спрямованості і змістом вони мають різні рівні і направлення. Впливи чинників зовнішнього середовища сприяють зниженню стійкості рівноваги та стабільності суб'єктів підприємницької діяльності. Система чинників внутрішнього середовища формує здатність підприємства займати лідеруючі позиції в конкурентному змаганні, втримувати та посилювати економічну стійкість. Рівень конкурентоздатності підприємства обумовлюється його здатністю вчасно реагувати на негативні впливи де-

стабілізуючих чинників, адаптацію до несприятливих трансформацій у зовнішньому середовищі і використанням можливостей, що ним надаються. Усі сфери діяльності підприємства постійно підлягають впливам взаємодії зазначених груп чинників, що носять всеохоплюючий характер.

References

1. Hryvkivska O. Sources of financing of enterprises of the agricultural sector of the economy // Formation of market relations in Ukraine: Collection of Sciences works. – 2004. – #4. – Pp. 89-92.
2. Stetsiuk P. Theory and practice of financial resources management of agricultural enterprises: Monograph. – L.: NSC IAE, 2008. - 386 p. [Published in Ukrainian].
3. Rodionova V. Financial stability of the enterprise in the conditions of inflation / V.M. Rodionova, M.A. Fedotova. – M.: Perspektiva, 2009. - 98 p. [Published in Russian].
4. Semenenko I. Economic stability of the enterprise: essence and concept [Text] / I.M. Semenenko // Bulletin of East Ukraine. nat. Vladimir Dahl University: Coll. Science. etc. – #2 (144). – Lugansk, 2010. - Pp. 78-82. [Published in Ukrainian].
5. Yurchenko A.Yu. Formation and increase of level of economic stability of the enterprises of flour-milling branch: dis. for science. Degree of Cand. econ. Science: special. 08.00.04 "Economics and management of enterprises (by type of economic activity)" / A.Yu. Yurchenko / Kherson National University tech. un-t. - H., 2018. - 283 p. [Published in Ukrainian].
6. Kreidich I. Diagnosis of the influence of external and internal factors on the process of innovation and investment support for sustainable development of industrial enterprises / I.M. Kreidich, O. Nakonechna, K. Shvets // Effective economy. – 2013. – #2. [Published in Ukrainian]. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_2_80

METHODICAL BASES OF MARKETING SEGMENTATION OF THE COMMODITY MARKET

Chentsov A.V.

Postgraduate Student
University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МАРКЕТИНГОВОЇ СЕГМЕНТАЦІЇ ТОВАРНОГО РИНКУ

Ченцов А.В.

здобувач наукового ступеня,
Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро)

Abstract

The thesis deals with the problem of improvement of management mechanisms in the enterprises of industrial complex. The methodical and instrumental support for commodity market differentiation and segmentation have been generalized. The methodological provisions for information and analytical support of the enterprise management and determining the commodity market capacity have been improved. An approach to market ranking during the enterprise marketing strategy formation has been proposed.

Анотація

У статті досліджується наукове завдання щодо вдосконалення механізму господарювання промислових підприємств, яке пропонується вирішити шляхом використання потенціалу маркетингу. Узагальнено методичне та інструментальне забезпечення диференціації та сегментації товарних ринків. Удосконалено методичні положення щодо інформаційно-аналітичного забезпечення підприємства та визначення ємності

товарного ринку. Запропоновано підхід щодо ранжирування ринків при формуванні маркетингової стратегії підприємства.

Keywords: marketing, segmentation, commodity market, marketing strategy, competition, competitive advantages.

Ключові слова: маркетинг, сегментація, товарний ринок, маркетингова стратегія, конкуренція, конкурентні переваги.

Вступ. Аналіз і оцінка стану товарних ринків тісно пов'язані з визначенням конкурентних переваг, якими може скористатися підприємство на цих ринках. Привабливість того чи іншого сегменту ринку розглядається як сукупність факторів, які визначають стратегічний успіх підприємства, що виходить на цей ринок. Проте, на такі фактори, особливо коли вони пов'язані з міжнародним середовищем, підприємство практично не може впливати. Водночас, на фактори, що характеризують відносні конкурентні переваги, підприємство може вплинути, що й визначає значущість та актуальність розгляду питань маркетингової сегментації товарного ринку.

Аналіз публікацій. Розгляд різних аспектів обґрунтування маркетингової стратегії підприємства на основі поглибленої сегментації ринків здійснювався у роботах таких науковців як Блеквелл Р. [1], Енджел Д. [1], Майер Р. [4], Мід Р. [5], Мініард П. [1], Пейн Р. [4], Спенсер Р. [6], Тіїс Д. [7], Фалкенберг А. [2], Хадріх Т. [4], Холленсен С. [3] та ін. Проте окремі важливі питання маркетингової сегментації товарного ринку, зокрема, пов'язані із удосконаленням підходів щодо ранжирування параметрів цільових ринків.

Метою дослідження у роботі є узагальнення положень та розробка підходу щодо проведення маркетингової сегментації товарного ринку.

Результати дослідження. Оцінка привабливості і конкурентних переваг здійснюється в процесі сегментування ринку. Класичний маркетинг передбачає традиційну схему обробки результатів маркетингового дослідження, яке засновано на простому відборі цільових ринків. Найбільш перспективним буде ринок, що має максимальну кількість балів. Аналіз за допомогою аддитивної оцінки актуальній у тих випадках, коли кількість досліджуваних ринків невелика або коли для розробки маркетингової стратегії достатньо одержати лише узагальнену оцінку. В інших випадках такий аналіз є обмеженим, оскільки він не враховує внутрішньогрупові варіації. У той же час, будь-якому підприємству доводиться проводити роботу з вибору із безлічі потенційних ринків таких, які для нього найпривабливіші, на яких з найменшими ви-

тратами можна досягти комерційного й фінансового успіху. Саме це й обумовлює необхідність проведення більш детального аналізу. Крім того, аналогічну роботу періодично корисно виконувати ще й для тих ринків, на яких підприємство вже досить давно реалізує свої товари (послуги). У результаті вивчення ринків проводиться їх упорядкування, а саме вишиковування ринків закордонних країн у послідовності зменшення інтересів підприємства до цих ринків (в залежності від умов реалізації на них товарів).

У загальному вигляді можна виділити три типи задач класифікації ринків, які можуть бути вирішенні різними методами (табл. 1). На практиці найчастіше вирішується задача ранжирування ринків за яким-небудь одним показником, тому що застосовані для її рішення методи найбільш тривіальні. У той же час досить простим і ефективним серед методів, які розглянуті у табл. 1, є метод 2.2, який розглядає характеристики ринків у якості критеріїв. Основою для проведення ранжирування ринків є ряд критеріїв, таких як місткість ринку; частка ринку; обсяги інвестицій у галузях, які споживають товари, вироблені підприємством; величина валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення; технічний рівень виробів-аналогів та їх ціни; географічне положення ринку; величина митних зборів; тенденції росту чи зменшення відповідного сегменту зарубіжного ринку; достатність ресурсів для підтримки присутності підприємства на обраному ринку; шанси на успіх у конкурентній боротьбі (наскільки конкуренти готові поступитися обраним сегментом світового ринку); прибутковість роботи на конкретному ринку; доступність каналів збуту (можливості підприємства розробити дієву стратегію просування товару) тощо.

Практика маркетингових досліджень показує, що дані про місткість ринку тих чи інших товарів та про частку, яку займають окремі виробники, викликають найбільший інтерес. Такі відомості необхідні як для розширення позицій підприємства, яке вже займає стійкі позиції на ринку, так і для планування початку ринкові операції. Вивчення місткості та попиту на ринку передбачає визначення обсягу продажів на виділеному ринку певної марки чи сукупності марок товару за конкретний період часу.

Таблиця 1

Задачі класифікації товарних ринків і методи їх рішення

№	Клас завдань	Методи вирішення
1.	Ранжирування ринків за однією найважливішою характеристикою	1.1. Метод сортування (роздашування ринків в порядку зростання (зменшення) обраної характеристики.
2.	Ранжирування ринків за деякою ознакою, яка не може бути оцінено безпосередньо, наприклад за привабливістю для виробника	2.1. методи одномірного шкалірування: – метод таксонометричного показника; – метод ранжирування бальних оцінок; – метод парних порівнянь; – метод медіани Кемені. 2.2. Методи, засновані на інтерпретації показників, що характеризують ринки, як критерій (в просторі критерій будеться скалярна функція, що виставляє кожному ринку оцінку його "якості")
3.	Розбивка всієї сукупності ринків на групи (наприклад, групу найпривабливіших, групу перспективних і групу безперспективних ринків)	3.1. Методи кластерного аналізу: – метод проток; – метод дендритів; – ієрархічна класифікація 3.2. Оптимізаційні методи

При цьому можливе застосування різних методів, порівняльна характеристика яких представлена в табл.2.

Таблиця 2

Порівняння методик визначення ємності ринку

Метод	Характеристика	Переваги	Недоліки
Аналіз вторинної інформації	Включає в себе аналіз усієї документації, яка може містити відомості про потрібний зовнішній ринок та може бути корисною в маркетинговій діяльності: статистичні дані, дані органів управління, огляди ринку, спеціалізовані журнали, дані Internet і т.ін. При цьому, інформація частіше за все виявляється неповною, досить складною для практичного використання та, найчастіше, сумнівного ступеня вірогідності	Один з найдешевіших способів оцінки місткості ринку. Більш швидкий спосіб у порівнянні з проведеним польових досліджень	Уривчастість одержуваної інформації, висока узагальненість даних й відсутність конкретності, не завжди ясний спосіб її отримання
Вивчення ринку з позицій виробництва і реалізації продукції	Включає дослідження підприємств виробників, оптової і роздрібної торгівлі. Інформація, отримана з цього джерела, дозволяє визначити реальні обсяги збути, представленість виробників й торгових марок. Таке дослідження проводиться більш швидко. При цьому необхідно врахувати як точність і вірогідність інформації, наданої продавцями, так і репрезентативність опитаної вибірки продавців усієї генеральної їх сукупності (усієї маси дючих на ринку торгових точок, що продають продукцію)	У порівнянні з вивченням споживачів більш швидкий і дешевий спосіб. Дозволяє виявити думку продавців про систему збуто-вої діяльності виробників	Складність збирання інформації. Часті відмовлення. Можливість надання неточної, свідомо помилкової інформації продавцями
Витрати і поводження споживачів	Досліджуються або витрати, які зробили споживачі, або частота покупок й обсяги продукції, що купується, спільно з середньою роздрібною ціною продажу або норми витрати даного товару. Дослідження дозволяє оцінити ставлення споживачів до тієї або іншої марки, обсяги разової покупки, частоту придбання товару, очікувану ціну на товар, ступінь розрізнення і лояльності до брендів, мотивацію вибору марки товару й т.ін. Вірогідність інформації залежить від того, наскільки правильно й правдиво покупці відтворять дані про своє споживання	Дослідження всього асортименту продукції, широта одержуваної інформації. Можливість визначення широкого кола оцінок споживачами виробників та їх діяльності	Більш тривали строки проведення дослідження. Складність перевірки правдивості інформації, отриманої від споживачів. Більш витратний метод

На основі норм споживання	Цей підхід використовується, як правило, для продовольчих товарів, сировини та видаткових матеріалів. Статистичною основою для розрахунків служать річні норми споживання на одного мешканця й загальна чисельність населення. Підсумкова цифра ємності виходить шляхом перемножування норми споживання на одного мешканця й загальної чисельності населення	Дешевий та швидкий спосіб, ідеальний для попередньої оцінки місткості закордонного ринку	Один з самих неточних методів розрахунку. Не дозволяє оцінити місткість ринку за асортиментними позиціям
Визначення місткості ринку на основі "приведення" обсягів продажу	Застосовується, якщо відома місткість одного закордонного ринку. Саме вона є основою для розрахунку місткості іншого ринкові шляхом коректування її за допомогою коефіцієнтів приведення. Подібну методику розрахунку використовують підприємства, що мають значний досвід на окремих географічних ринках. В розрахунках використовуються дані про реальний обсяг реалізації продукції та фактори, що визначають продажі. За допомогою останніх визначаються коефіцієнти приведення продажів одного ринку до іншого (коєфіцієнти приведення чисельності населення, середньої заробітної плати, урбанізації, ціни, особливості споживання і т.ін.)	Найдешевший й достатньо швидкий спосіб визначення місткості ринку. Дозволяє обійтися тільки внутрішньою маркетинговою інформацією, підключивши безкоштовні зовнішні джерела	Виходять дуже приблизні дані, не враховується багато специфічних особливостей досліджуваного ринку. Спосіб доступний за умови наявності точної та значної статистичної вибірки

Місткість ринку (E_{ji}), являє собою обсяг (кількість) споживаних (реалізованих) на ньому товарів при найсприятливіших умовах за визначений проміжок часу (в основному за рік). Вона розраховується, як правило, у фізичному та вартісному вираженні, за допомогою одного з представлених у табл.2 способів. Чим більше обсяг реалізації товару, аналогічного або близького за характеристиками до пропонованого підприємством, тим вище імовірність його продажу на даному ринку. Якщо кількість аналізованих ринків N , то ранжирування буде виглядати, як $E_{j1} \geq E_{j2} \geq \dots \geq E_j$, з найбільш привабливим ринком $j1$.

Місткість ринку тісно пов'язана з попитом (C_{ji}). Чим більше попит на даний товар, тим більше місткість ринку, і навпаки. Якщо місткість ринку визначає його можливість спожити (поглинути) товар, то попит означає бажання й можливість покупців купити товар, тобто можливість підприємства-експортера продати на даному ринку свій товар. Таким чином, обсяг попиту може перевищувати місткість ринку, оскільки товар може бути не весь спожитий на даному ринку, але вивезений в інші країни. Попит і місткість ринку можуть бути активними, реальними і потенційними.

Визначаючи місткість і попит на ринку, підприємство, що виходить на закордонний ринок, не вправі розраховувати на їх задоволення у повному обсязі. До уваги також варто брати також присутність підприємств конкурентів. Тому важливо також мати дані про власну частку на цільовому ринку (якщо підприємство вже присутнє на ньому) й зробити розрахунок можливої частки на ринку в майбутньому (при виході на ринок чи при оцінці результатів майбутньої своєї діяльності). Частка i -го ринку

(d_i) може бути розрахована як відношення обсягу реалізації (O_i) товару на i -м ринку в одиниці часу до його ємності ($d_i = O_i / E_i \times 100\%$). Відповідно чим вище частка ринку підприємства, тим більше сприятлива ситуація складається для нього на ринку. Ранжирування за даним показником буде представлено як

$$d_{j1} \geq d_{j2} \geq \dots \geq d_{jN}, \quad (1)$$

$$d_{j1} = \{ \max d_1, d_2, \dots d_N \}. \quad (2)$$

Дуже важливим показником при вивчені ринку є співвідношення попиту та пропозиції по конкретному товару, оскільки воно багато в чому визначає рівень цін та характер ринку. Аналіз пропозиції базується на вивченні таких показників як: склад підприємств-продавців за ознакою географічного розташування; склад підприємств-продавців за ознакою технічного способу виготовлення продукції; асортимент продукції, що випускається підприємствами досліджуваної галузі промисловості; показники пропозиції продукції на ринку; обсяги виробництва продукції (може використовуватися як кількісна характеристика можливих обсягів реалізації продукції).

Висновки. Розглянуті методичні засади сегментації товарних ринків дозволяють окреслити напрямки розвитку маркетингової діяльності підприємства, визначити пріоритетні ринки для початку товарної експансії. У той же час немаловажне значення має детальний аналіз ринків збуту. Глибина і напрямки досліджень у великій мірі залежить від характеру діяльності підприємства, його продукції, ступеня диверсифікованості продукції, розмірів капіталу і рівня доходів. Масштаб проведення дослідження

джені визначається також цілями і стратегією підприємства. Крім цього в процесі розробки маркетингової стратегії обов'язково слід враховувати ще й певне коло додаткових показників, основними з яких буде ступінь конкурентоспроможності продукції, яку випускає підприємство та його можливості щодо задоволення платоспроможного попиту споживачів.

Саме це положення обумовлює необхідність подальшого проведення більш глибокого аналізу та визначає **напрямки подальших досліджень**.

References

1. Blackwell R., Miniard P.W., Engel J.F. Consumer behavior. Thomson/South-Western. 2006. 774 p.
2. Falkenberg A.W. Competition and Markets. Journal of Macromarketing. 2000. № 20. P. 431-445
3. Hollensen S. Marketing Management: A Relationship Approach. – London: Financial Times Prentice Hall. 2010. 698 p.
4. Maier R., Hädrich T., Peinl R. Enterprise Knowledge Infrastructures. Berlin: Springer, 2005. 386p.
5. Mead R. International Management: Cross-Culture Dimensions. Blakwell Busines, Oxford. 2000. 234 p.
6. Spencer R. Strategic Management of Customer Relationships – A Network Perspective on Key Account Management. Uppsala: Uppsala University, Department of Business Studies. 2005. 170p.
7. Teece D. J. Dynamic capabilities and strategic management. New York: Oxford University Press. 2009. 299 p.

CHARACTERISTICS OF BRAND PERCEPTION IN A COMPETITIVE ENVIRONMENT: RESEARCH RESULTS (CELEBRIUM LABS)

Rodionova M.E.

*Ph.D. in Sociology, Associate Professor, PR Director
Financial University/Celebrium Labs*

Abstract

The article is devoted to the research of Celebrium Labs company (through unique neurotechnology in marketing – Celebrium X). This study aims to accomplish several goals on the example of brand «Kozelsky» (Kozelsky Dairy Products). Firstly, the business goal, which consists of improving the brand's visibility on the storefront and increasing sales by 30% in comparison with 2020 figures by attracting new consumers and increasing customer loyalty. Secondly, the goal of the study as a whole, which consists of acquiring understanding of the peculiarities of brand perception within a competitive environment.

Keywords: consumption of daily products, "Young hedonists", "Homemakers", "Venerable elders", Celebrium X,

Features of consumer perception must be considered in the form of two components - rational and emotional. In the West, a brand has always made a promise, behind which was the product, and it could be a rational or an emotional promise. Emotional promise is fundamental to modern branding theory and is associated with the measurement of customer loyalty.

Taking into account the fact that branding is a management concept, it can be argued that the focus of brand managers should be on the management of customer loyalty (consumers), since it is loyalty that serves as the main prerequisite for making repeated and subsequent purchases, and therefore the basis for the formation of commitment and the status of a regular customer (consumer).

Methodology: the author's method of Celebrium Labs Company - "Method for remote collection and group processing of psychophysiological reactions when presenting various information." The technique allows you to assess the attitude of the audience (sample of respondents) to the advertised materials (video, images, text), as well as to determine some qualitative characteristics in their perception - trust, attracting attention, recognition speed, desire to purchase, etc. In the course of collecting the Data, the Respondents evaluate the elements of the advertising message (fragments, frames, scenes), self-assess the influence of the

studied advertising on them, while using the mobile phone sensors, involuntary psychophysiological motor response components are recorded. Data from mobile phone sensors (Celebrium X) are transmitted to the central server in order to obtain group statistical estimates characterizing the advertised materials. A detailed description of this technique is available on the Internet, on the official website of the Contractor (www.celebrium-labs.com).

The desired objective is to gain insight into how: 1) to best evaluate and arrange product characteristics according to the following parameters: Attractiveness, Confidence, Uniqueness, Desire to Purchase 2) to assess brand perception in a competitive environment 3) to measure the situational consumption of dairy products and the level of desire to purchase the product of the brand for specific situations.

The participants of this survey were women aged 25 and older, divided into several segments, depending on their consumption of dairy products and on whether or not they have children. The survey spanned such regions as: Moscow, Saint Petersburg and cities from the Central Federal District with a population of at least 250 thousand people (from Moscow Oblast, Kaluga Oblast, Tula Oblast, Bryansk Oblast, Oryol Oblast, and Kursk Oblast). The scope of the survey comprised: 5

sessions with 500 respondents each. The four target audience segments: 1) "Young hedonists" 25-45 years old. Without children. They purchase dairy products for themselves and their husbands as well as for other family members. 2) "Young hedonists" 25-45 years old. Without children. They purchase dairy products for themselves and members of their family (they still live with their parents). 3) "Homemakers" 25-45 years old. Raising children. They purchase dairy products for the whole family and their children. 4) "Venerable elders" 45+. Their grown-up children live separately. They purchase dairy products mainly for themselves and their children or grandchildren.

As a whole, the most effective claims are those that point to the naturalness of the product and the use of healthy ingredients. But this is not enough. The main conclusions to be made are the following: 1) The most attractive claims for all segments of the target audience were those relating to the naturalness of the product (the use of organic fodder and absence of synthetic ingredients) and the content of natural protein. Among other claims that the respondents found attractive were those about the health benefits (of raw milk) and the presence of bacterial cultures. 2) Only the older women (45+) are convinced in the uniqueness of claims relating to fat and protein content. As for all the other groups, such claims rank lower on the uniqueness scale. 3) The claims that inspire most confidence are those referring to health benefits (of raw milk), to minimal thermal processing, to the presence of bacterial cultures and natural protein. Older women are more convinced by claims about short shelf life. 4) Desire to purchase is most affected by claims about the absence of synthetic ingredients and GMOs, the presence of protein and bacterial cultures. Older women are further convinced if the product claims that: it has low sugar content, the cows grazed on clean pastures, and it was produced in accordance with GOST (the Russian state standard).

The following conclusions can also be outlined: The increase in product confidence within each segment of the target audience depends on the respondents' immersion into the category of dairy products and the importance of said category for each consumer. The "Venerable elders" were the most confident and immersed group.

The most loyal group is that consisting of women who are aged 45 or older. Practically all claims work equally well for them. They also gave a more positive assessment of Kozelsky and were very confident in their desire to purchase the brand's products in all suggested situations.

However, it is important to point out that older women were just as positive about and confident in the competing brands. This is probably due to their immersion in the category as a whole. They know of, notice and accurately assess the naturalness and relevance of all the competing brands. They are slightly less inclined to buy products from local and less-known brands, such as Piskarevsky and Bezhin Lug. They were also less confident in the Vkusnoteevo brand. This was also reflected in the results of the survey about local producers – the level of confidence in their responses to the suggested claims was quite low.

All suggested claims had a positive effect on their level of confidence in the brand and the perception of its attractiveness. However, the claims that generated a more positive response to brand uniqueness and increased the desire to purchase were concerning the following: the absence of synthetic ingredients, raw milk and milk originating from cows that grazed on clean pastures, the presence of bacterial cultures, and a low sugar content.

Thus, this particular group can be currently viewed as the pillar for the development of the brand – it has a positive and confident attitude toward the product and could potentially spread brand awareness to the younger women.

The second "pillar" group – the "Homemakers" – is also highly immersed in the category due to the presence of young children in their family. Respondents from this group also gave positive feedback, though with less consistency than the "venerable elders".

1) The "homemakers" that have children also expressed positivity and confidence when assessing the claims. However, when comparing the brand to the competitors, they clearly demonstrated preference for such large federal brands as B.Y. Alexandrov, EPICA, Activia, and Vkusnoteevo. Local brands, including Kozelsky, received less confident reactions, proving that the respondents are only moderately confident in the assessment of claims pertaining to local producers.

2) They find most claims attractive, even though they do not find them unique. The claims that inspired most confidence, including in the uniqueness of the product and the desire to purchase it, were those about the naturalness (the absence of synthetic ingredients) and the presence of natural protein. Other claims that significantly increase the group's motivation to purchase the product are those relating to minimal thermal processing, the presence of bacterial cultures and the absence of GMOs.

3) The women are prepared to buy the products of this brand for most of the suggested situations. However, they are most prepared to consume the products at home and less likely to consume them as snacks on the go or at the office.

4) Seen as these women represent the core of the target audience in the context of the category of dairy products as a whole, it would make sense to put in extra effort to sustain and develop their loyalty to the brand. In order to achieve this, possible strategies could involve communicating the naturalness of the product, expressed in the absence of synthetic ingredients and GMOs, and informing them about the presence of healthy ingredients (natural protein and bacterial cultures). Ways to further engage this group could involve suggesting new appropriate situations for consumptions and helping them overcome their lack of confidence in local producers.

Responses from the "Young hedonists" differed significantly depending on whether they live separately with their partner or with their parents. The young women that were still living with their parents were least confident in their responses.

1) As a whole, this group demonstrated a moderately low and inconsistent level of confidence. It is interesting that those living separately were more prepared to buy the products of the brand for consumption at home for breakfast or as a midday snack, whereas those living with their parents – as a snack at the office. The most popular competitors are Valio, Activia and Vkusnoteevo.

2) The claims that attracted most attention from the young women living separately were those about naturalness (the absence of synthetic ingredients and the use of organic fodder), production in accordance with GOST, and health benefits (of raw milk). As for the women living with their parents, they were convinced by claims relating to naturalness (the absence of synthetic ingredients and the use of clean pastures), health benefits (of raw milk), minimal thermal processing, the presence of natural protein, and the absence of GMOs.

3) The claims that induced most confidence were those about naturalness (of the organic nature of the fodder for those living separately, and of the absence of synthetic ingredients for those living with their parents) and about the health benefits of raw milk.

4) The desire to purchase was most affected by claims referring to the absence of synthetic ingredients and GMOs, and the presence of protein and bacterial cultures. Important claims for the older women from this group were those about: low sugar content, the use of clean pastures, and production in accordance with GOST.

5) The attention of the “Young hedonists” is attracted by claims about production in accordance with GOST and naturalness (all three aforementioned aspects of it). The claims that are most effective when it comes to this group are those about the presence of protein and bacterial cultures, as well as those about health benefits (of raw milk) and the naturalness that results from the use of organic fodder.

6) Nevertheless, their perceptions of the uniqueness of the claims vary. Those living separately believe that the most unique claims are those that refer to naturalness, whereas those living with their parents reacted better to claims referring to healthy ingredients. However, at the present moment, neither one of the claims is unique enough to persuade this group.

Two key factors that affect the consumers' overall attitude towards the product are: brand awareness and confidence in the product's naturalness. At the moment, Kozelsky is mostly perceived as a brand for the whole family and enjoys positive responses from the basic segments of the target audience when it comes to claims about its naturalness.

1) The responses to claims about the brand in a competitive environment show that the desire to purchase mostly depends on two factors: brand awareness and confidence in the products' naturalness.

2) It is important to note that Kozelsky, in the case of all the groups (especially the younger ones), is significantly less known than the competitors. This, in its turn, impacts the confidence levels relating to the other aspects of assessment. However, the women that

know the brand well are much more certain in its naturalness.

3) The women were much more confident in their responses as to the family-friendly nature of the Kozelsky brand. Perhaps, this is due to the general perception of this category of products as a whole.

4) It is also worth mentioning that even within the more enthusiastic groups, there is less confidence when it comes to perception of taste and healthy ingredient content. The “young hedonists” are not so certain in their evaluation of the brand's characteristics: those living separately show a more positive response to claims about health benefits, while those living with their parents are more positive about the modernity of the brand. However, the results still fall short of the threshold necessary for the brand's further development.

Large federal brands are getting better results than the local ones. Moreover, the products of local brands are considered neither less expensive, nor of a higher quality.

1) Consumers do not expect products from local brands to be cheaper. Yet, price remains an important factor when making the decision to purchase.

2) As a whole, confidence in the superiority of quality and naturalness of local products is also quite moderate.

3) It is safe to assume that women most likely base their evaluation of the brand as a whole on brand awareness and their perception of the basic category characteristics (such as naturalness and health benefits). Most probably, local brands fail to communicate their advantages properly. As a result, consumers display a lack of confidence.

4) Only the “young hedonists” living separately are truly prepared to support local producers by buying their products.

Taking into account the main results of the study, Celebrium Labs would recommend the following:

1) It is necessary to, first and foremost, increase brand awareness. Currently, the brand ranks lower in this regard when compared to competitors, and low brand awareness, in its turn, prevents the improvement of the perception of the other parameters.

2) The older group is already demonstrating a high level of commitment to the brand and supports the positioning of the Kozelsky brand as a natural, high-quality, and healthy product. Women from this segment of the target audience are the brand influencers.

3) An increase in sales in the desserts section is possible if the current packaging gets redesigned, making it more visible to the “young hedonists”. Our hypothesis is that, right now, the packaging does not provide the brand with enough visibility on the storefront and does not reflect the most important characteristics of the products.

4) On top of that, women from the “young hedonists” segment have more faith in Russian producers and in the quality of their products, but do not believe that the products of Russian brands should cost as much as the products of foreign ones. This will make gradually increasing the price of Kozelsky products challenging.

Taking into account the main results of the study, Celebrium Labs would recommend the following:

1) The new packaging should reflect: production in accordance with GOST and the use of natural milk (this will increase attractiveness and confidence), the health benefits of bacterial cultures and protein presented as a benefit for the consumer (will potentially increase level of uniqueness), and information about the use of unique milk processing technologies (as a factor that greatly impacts the desire to purchase).

2) We also recommend that the packaging contains information about the absence of synthetic ingredients and GMOs. This is important to consumers from

all age groups, but does not have the potential of becoming the essential advantage.

3) The design of such brands as EPICA and Valio can be used as an example for the new packaging design, seen as those brands are well-known and are considered attractive by the younger segment of the audience, especially in the dessert category.

4) The dessert campaign tone, style, and subject will be better received if they accentuate the natural character of the brand and the health benefits of its snack products.

Interpretation of the confidence scale.

Table 1

This scale reflects the confidence levels of respondents.

0-20	Very low	The respondent is either uncertain or lying
20-35	Low	
35-50	Moderately low	
50-65	Moderately high	The respondent knows what he or she wants and is certain of it
65-80	High	
80-100	Very high	

Confidence in this case can be defined as the ensemble of conscious and subconscious neural mechanisms that are present in any given individual. The conscious mechanisms can be controlled while the subconscious ones cannot. The aim of the analysis is to gain a deeper understanding of the different levels on which respondents react to the given stimuli: the biological, emotional, cognitive, associative, and assertive levels. When a respondent surpasses the 55-60 threshold on the scale, his or her confidence in a given claim can be viewed as the factor of convergence between the conscious and subconscious neural mechanisms, on the basis of which, we can come to the conclusion that, 87% of the time the respondent's action in real life will coincide with their response.

References

1. Rodionova M.E. Celebrium-Labs innovative neurotechnologies in modern political and sociological research // The latest research in modern science: experience, traditions and innovations. Proceedings of the X International scientific conference, Morrisville, USA, 7-8 July 2020. - Morrisville: Lulu Press, 2020.
2. Rodionova M.E. Recent trends in neurotechnologies. Celebrium-X as an innovative instrument in research // Sciences of Europe. Vol.2, No 54 (2020) ISSN 3162-2364 p.67-74
3. Kuznesov, O.V., Rodionova, M.E. Opportunities for implementing project activities at the financial university (2018) Financial and Economic Tools Used in the World Hospitality Industry - Proceedings of the 5th International Conference on Management and Technology in Knowledge, Service, Tourism and Hospitality, SERVE 2017, pp. 127-132.
4. Rodionova M.E., Nazarenko S.V., Kiseleva N.I. etc. Sociology of consumption. Moscow, 2018. 189 pages.

PEDAGOGICAL SCIENCES

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF AMERICAN JUVENILES IN THE PROCESS OF NON FORMAL EDUCATION

Kozubovska I.,

*doctor of pedagogic sciences, professor,
head of Department of General Pedagogic
and Pedagogic of Higher School,
Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine,*

Kozubovsky M.

*post graduate student. Department of General Pedagogic
and Pedagogic of Higher School,
Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine.*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ США В ПРОЦЕСІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Козубовська І.,

*доктор педагогічних наук, завідувач кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи, Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна,*

Козубовський М.

*аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна*

Abstract

This article deals with the problem of formation of social competence of juveniles. It is underlined that especially urgent this problem is for «juveniles at risk» with different deviations. The possibilities of non formal education in the work with this category of youth are discussed. Special attention is paid to the activity of summer camps. American experience of social and pedagogic work with deviant juveniles in summer camps is analyzed. The main task of this work is the formation of social competence of juveniles at risk and prevention of deviant behavior.

Анотація

У статті розглядаються питання формування соціальної компетентності неповнолітніх. Підкреслюється, що особливо актуально ця проблема є для неповнолітніх «групи ризику» з відхиленнями у поведінці. Наголошується на можливостях неформальної освіти в роботі з цією категорією неповнолітніх, зокрема, акцентується увага на роботі літніх таборів. Аналізується американський досвід соціально-педагогічної роботи з проблемними підлітками в літніх таборах, основне завдання якої – формування соціальної компетентності особистості і попередження девіацій.

Keywords: social competence, juveniles, non formal education, summer camps, USA.

Ключові слова: соціальна компетентність, неповнолітні, неформальна освіта, літні табори, США.

Модернізація української системи освіти все більше набуває соціальної спрямованості: зміст вищої освіти орієнтується на зростання соціальної ролі особистості, розвиток її соціальних якостей, підвищення активності, збагачення соціального досвіду, прищеплення навичок міжкультурної взаємодії, створення умов для соціальної адаптації та гармонізації відносин людини й суспільства. Сьогодні майбутнім фахівцям недостатньо мати знання і навички для того, щоб бути ефективним і конкурентоспроможним на ринку праці, успішним у житті, адаптуватися до змін. Потрібно забезпечити їх на буттям широкого спектру компетентностей, які є основою поведінки і професійної діяльності, ефективним інструментом розвитку суспільства; сформувати вміння навчатись упродовж життя; озброїти навичками пошуку інформації; сформувати здат-

ність до самонавчання, саморозвитку тощо. Фахівець може бути успішним, якщо чітко усвідомлює траєкторію свого особистісно-професійного розвитку, прагне відповісти соціальному та професійному статусам.

Концепцією Нової української школи ухвалено перелік компетентностей, де соціальні компетентності розглядаються як важливі форми поведінки, потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, у професійній діяльності, включно з уміннями працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Відтак поняття «компетентність» набуває важливості.

Проблема компетентності, у тому числі соціальної, не є новою для педагогічної науки. Визначенням сутності феномену соціальної компетентності присвячені праці Т. Антонової, Г. Беліцкої,

Н. Бібік, В. Болотова, А. Вілсон, В. Гаврилюк, М. Головань, А. Дахіна, Н. Даценко, М. Докторович, А. Маслоу, О. Пометун, О. Сидорук, М. Сміт Л. Шабатури, В. Шахрай, С. Шишова, М. Федоруца та ін.

Соціальну компетентність особистості науковці розглядають по-різному: із позицій суб'єктності; теорії соціальних ролей, які людина виконує протягом життя; діяльнісного аспекту; у контексті процесу соціалізації особистості та ін.

Узагальнення результатів вивчення наукової літератури дає підстави здійснити визначення феномену соціальної компетентності та її структурних компонентів.

Соціальну компетентність трактуємо як інтегративну характеристику особистості, цілісне динамічне утворення, сукупність особистісних якостей, здібностей, соціальних знань, розуміння основ соціальної дійсності, соціального і культурного середовища, в якому здійснюється діяльність, соціальних умінь та досвіду їх реалізації, мотивів соціальної діяльності, цінностей, які відображаються у здатності поєднати теорію і практику, передбачати зміни і за-здалегідь бути до них готовим.

Структурними компонентами соціальної компетентності є: мотиваційний, когнітивний, поведінковий, соціально-ціннісний. Мотиваційний компонент стимулює індивіда до розуміння необхідності формування у себе соціальної компетентності, відображає сформованість соціальних мотивів поведінки і діяльності, актуалізує розвиток соціально-ціннісних та особистісно-значущих мотивів. Результатом є сформованість просоціальних мотивів. Когнітивний компонент передбачає наявність певного рівня соціального інтелекту, знань про суспільство, суспільні закони та суспільні відносини, соціальні взаємини, знання про себе і своє місце у житті, здатність до життєвого самовизначення і життєвої самореалізації, розуміння закономірностей суспільного буття та розвитку суспільства і світу. Результатом є сформованість соціального інтелекту. Поведінковий компонент характеризує наявність умінь і навичок соціальної взаємодії в контексті продуктивної співпраці з різними партнерами у групі й команді, виконання різних соціальних ролей, знаходження компромісу і порозуміння з іншими людьми, виконання основних суспільних обов'язків, що проявляються в результатах навчальної чи професійної діяльності, ставленні і взаємодії зі старшими та ровесниками і дотриманні правил поведінки. Результатом є готовність до співпраці, роботи у команді, що виражається у сформованій комунікативній компетентності. Соціально-ціннісний компонент стимулює до осмислення ролі і місця у житті, відображає розуміння провідних цінностей та їх місце в ієархії особистісних цінностей, сформованість почуття власної гідності, прав людини, людської гідності, соціальної відповідальності. Результатом є сформованість в особистості ціннісно-смислової сфери.

Особливо актуальну є проблема формування та розвитку соціальної компетентності неповнолітніх, оскільки вона виступає тим індикатором, який

дає змогу визначити готовність молоді до активної участі в житті суспільства та формування професійно значущих особистісних якостей, тобто соціальної компетентності і професіоналізму.

Формування соціальної компетентності неповнолітніх відбувається в системі формальної та неформальної освіти, яка має забезпечити їх ефективним інструментарієм життєвої адаптації в мінливих соціальних умовах, сформувати соціально-ціннісні настанови та практичні соціальні вміння, значущі для життедіяльності людини і суспільства, здатність ефективно працювати в команді, продуктивно взаємодіяти із соціальним середовищем, постійно вдосконалювати власні соціальні якості.

Важливе значення має формування соціальної компетентності неповнолітніх з відхиленнями у поведінці, дезадаптованих, схильних до вчинення протиправних дій, яких зазвичай відносять до «групи ризику».

Цікавий досвід соціально-педагогічної роботи з такими неповнолітніми в процесі неформальної освіти є в США, де для дітей і підлітків, які мають поведінкові проблеми, функціонують установи декількох типів: освітні і медичні центри з цілодобовим перебуванням; сімейні дитячі будинки; кризові та дитячі психіатричні центри; профілакторії; спецшколи для дітей і підлітків; літні заміські табори [1].

Таким чином, метою статті є аналіз американського досвіду формування соціальної компетентності неповнолітніх в закладах неформальної освіти, зокрема, літніх таборах.

Підкреслимо, що кінець ХХ-го століття характеризується розширенням системи дитячих установ в США для дітей і підлітків з відхиленнями у поведінці, з обмеженими можливостями, соціально незахищених, дезадаптованих та інших вразливих категорій неповнолітніх.

Серед закладів, які успішно працюють з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, варто відзначити заміські табори [2; 3]. В США існують різні типи таборів для дітей і підлітків: державні і недержавні, комерційні і некомерційні, табори, які працюють впродовж року або тільки влітку, цілодобово, або тільки вдень, але всі вони є оздоровчими, освітніми, виховними закладами, а також за-кладами ресоціалізації.

Профілактика і корекція відхилень у поведінці молоді в умовах заміського літнього табору передбачає цілеспрямовано організований виховний вплив на підлітків з точним визначенням його засобів, методів і форм, а також створення максимальне сприятливих умов, при яких виховний процес охопить усі сторони життедіяльності підлітка. Сьогодні заміські табори визнано однією з конструктивних форм вирішення питань соціально-педагогічної роботи з дітьми групи ризику, попередження педагогічної занедбаності неповнолітніх, формування у них соціальної компетентності. Це пояснюється тим, що виховна робота в умовах заміських літніх таборів, дозволяє максимально обмежити і в значній мірі тимчасово нейтралізувати вплив несприятливого

мікросередовища на підлітків у найбільше «вразливу пору року», коли підлітки випадають з-під контролю школи, сприяє активному включенням підлітків у різні види позитивної діяльності, спрямованої на формування в них різносторонніх інтересів, потреб, позитивних якостей особистості.

Пріоритетний напрям профілактично-корекційних заходів визначається, виходячи із психофізіологічних особливостей, стану здоров'я, рівня розвитку учасників програм. Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми в умовах літніх таборів здійснюється шляхом: організації продуктивного дозвілля; створення здорового середовища, доброзичливої атмосфери, які сприяють моральному й фізичному оздоровленню; виявлення, прийняття й використання тих позитивних якостей і цінностей, які вже закладені в особистості.

Заміські табори США як своєрідна альтернатива центрам, установам міського типу, що працюють із дітьми й підлітками групи ризику, покликані подолати (або принаймні нейтралізувати) вплив таких негативних факторів як: збільшення кількості підлітків з девіантною поведінкою; ріст злочинності, наркоманії, алкоголізму, ранньої вагітності в молодіжному середовищі, особливо в літній період; патологія родини й ослаблення її виховних функцій; зростаюча злочинність у стінах школи і на її території; расова дискримінація; незадовільна (слабка) організація позашкільної діяльності, тобто відсутність умов для реалізації здатностей і творчого потенціалу дітей з бідних районів великих міст.

У діяльності американських заміських таборів, які працюють із неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, реалізуються різні функції. Наприклад, табір як один із центрів організації відпочинку неповнолітніх групи ризику не може не виконувати оздоровчу, виховну й освітню функції. Ключовими напрямками в програмах організації відпочинку дітей і підлітків є: їх фізичний і моральний розвиток, формування основ моральної культури особистості, виховання в них позитивних рис характеру (самостійність, ініціативність, управлінські навички, лідерські здатності), що регулюють індивідуальну поведінку людини в колективній діяльності і спілкуванні в соціумі. Спеціальна спрямованість навчання на всеобщий розвиток особистості дозволяє розглядати табір як додаткову освітню установу, що виконує розвиваючу функцію, значимість якої зростає в сучасних умовах.

У системі освітніх виховних закладів США заміські табори займають одне з головних місць з реалізації корекційно-профілактичної функції в роботі з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, на гуманістичних засадах.

Даний підхід до організації відпочинку передбачає переключення педагогічно занедбаних, дезадаптованих підлітків на позитивну діяльність, забезпечення безперервності виховного впливу протягом усієї табірної зміни. Надаючи найбільш сприятливі умови для повноцінного відпочинку педагогічно занедбаних підлітків, поміщаючи їх у середовище з новими міжособистісними відносинами конструктивного по-

зитивного характеру, заміський табір дає їм можливість здобувати новий соціальний досвід і розбудовувати позитивні життєві орієнтації. Табір як комплексна форма життедіяльності сприяє самоствердженню соціально-незахищених дітей, що допомагає відволісти їх від негативних форм поведінки.

Потрапляючи в нові життєві умови, що значно відрізняються від повсякденного життя вдома й у школі, неповнолітні зустрічаються з різними новими ситуаціями: від виконання щоденних обов'язків (готування їжі, прибирання) до пізнання і оволодіння способу спільногого проживання в групі однолітків та іншими соціальними навичками. фактична реалізація яких можлива саме в умовах заміського дитячого табору.

Табори покликані компенсувати недостатнє здійснення деяких функцій школи: зміцнення здоров'я підлітків, розвиток їх емоційної сфери, розуміння ними «елементарних процесів» життя на природі, формування активної життєвої позиції, естетичний розвиток особистості, її духовний ріст, і розв'язати комплекс освітніх завдань, пов'язаних із загальним розвитком особистості, стимулуванням і підвищеннем творчих і пізнавальних інтересів, розширенням світогляду, соціальною адаптацією. Все це сприяє формуванню соціальної компетентності.

Ефективний розв'язок цих завдань забезпечується створенням своєрідних умов організації освітньої і оздоровчої діяльності неповнолітніх у таборі: постійне спілкування, близькість до природи; проживання в малій групі однолітків; існування різних тимчасових дитячих різновікових колективів; яскраві форми соціальних переживань, відмінні від шкільних; нерегламентоване, демократичне спілкування, не пов'язане з визначеними заняттями; організація додаткового неформального особистого спілкування між дітьми й дорослими, що є засобом передачі соціально-культурного досвіду.

Отже, поява широкої мережі заміських таборів, орієнтованих на цілеспрямовану соціально-педагогічну і профілактичну виховну роботу, дає можливість вирішити низку проблем, пов'язаних з формуванням у даної категорії неповнолітніх позитивної мотивації життедіяльності, професійно-особистісним самовизначенням, підвищеннем загальної культури, стимулуванням розвитку соціально і морально значимих цінностей. Саме в умовах табору, який є різновидом неформальної освіти, ефективно відбувається формування соціальної компетентності неповнолітніх.

Список літератури

1. Youth at Risk: a Prevention Resource for Counselors, Teachers, and Parents / Edited by D. Capuzzi, D.R. Gross. 6th edition. Alexandria, VA: American Counselling Association, 2014. 484 p.
2. Wallage R. Sports Camp. Pennsylvania: Published by Yearling Mar. 2012. 160 p.
3. Pre-Camp Playbook for Counselors and Staff / Ed. By Steve Kanefsky. Menominee. Wisconsin, 2001. 117 p.

FEATURES OF TOLERANCE FORMATION IN JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Lesyk A.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Berdiansk state pedagogical university

4 Schmidt St., Berdiansk,

Zaporizhzhia region, 71100

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Лесик А.

кандидат педагогічних наук, доцент

Бердянський державний педагогічний університет

вул. Шмідта, 4 м. Бердянськ, Запорізька обл.

Abstract

The article is devoted to the problem of peculiarities of tolerance formation in junior schoolchildren in extracurricular activities. Without taking into account factors, namely: sensitivity of primary school age to the formation of tolerance; pedagogical possibilities of extracurricular activities in the context of the researched problem - it is impossible to determine the effectiveness of certain pedagogical tools, to design educational strategies, to predict their effectiveness.

Анотація

Статтю присвячено висвітленню проблеми особливостей формування толерантності в молодших школярів у позаурочній діяльності. Без урахування чинників, а саме: сенситивності молодшого шкільного віку щодо формування толерантності; педагогічних можливостей позаурочної діяльності в контексті досліджуваної проблеми – неможливо визначити дієвість тих чи інших педагогічних засобів, проектувати виховні стратегії, передбачувати їх ефективність.

Keywords: tolerance, junior schoolchildren, extracurricular activities, child, communication, sensitivity.

Ключові слова: толерантність, молодші школярі, позаурочна діяльність, дитина, спілкування, сенситивність.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу ми дійшли висновку, що більшість науковців визначають молодше шкільне дитинство як період інтенсивного розвитку почуття довіри, здатності до співпереживання, сприйнятливості й вразливості, формування емоційно-почуттєвого ставлення до оточуючої дійсності, переходу поверхневих переживань до світу глибоких почуттів, виникнення нового рівня самосвідомості.

Молодший шкільний вік – надзвичайно значущий період у житті людини, в якому яскраво виявляються риси як дошкільного дитинства, так і типові особливості учня ЗЗСО. Зазначений вік багатий на приховані можливості розвитку, які важливо своєчасно помічати і підтримувати. У цей час складаються і розвиваються основи багатьох психічних і моральних якостей [3, с. 50].

У цьому віці формується ядро особистості (її моральний стрижень, уявлення про себе та про інших), досвід моральної поведінки. Молодший школяр вчиться не лише виконувати вимоги дорослих, дитячого колективу, а й бере участь у житті класу, виборі доручень, справи, яка йому до душі. В учнів 1–4 класів формуються стійкі стереотипи моральної поведінки і діяльності [1, с. 136–137].

Основними новоутвореннями учнів молодшого шкільного віку стають довільність, велика опосередкованість психічних процесів, внутрішній

план дій і рефлексія. Розвиток молодшому шкільному віці довільних психічних процесів дає змогу дітям планувати свої вчинки та співвідносити їх зі своїми можливостями, визначати мету, свідомо ставити завдання, шукати і знаходити способи їх досягнення та вирішення, долати труднощі. Поведінка із ситуативної набуває довільного характеру. У поведінці учнів початкової школи школяра перестає домінувати спонтанна реакція на ту чи іншу життєву ситуацію, що дає можливість свідомо керувати своєю поведінкою.

Ми згодні з думкою О. Матвієнко, яка зазначає що «молодші школярі характеризуються образністю і конкретністю, мозаїчністю сприйняття навколошнього» [2, с.196]. Конкретність дитячого мислення пов’язана із ситуативністю в застосуванні молодшими школярами правил поведінки і вимог учителя. Ця особливість є причиною того, що у певній конкретній ситуації, про яку розповідає вчитель, учень застосовує правила, а у подібній, але новій для нього, може не застосовувати. Нерідко вимогу, яку висуває педагог до однокласників, дитина не відносить до себе. Конкретні уявлення слугують основою для формування узагальнених понять. Дуже важливо формувати конкретні уявлення, поняття про толерантність, спрямовувати поведінку та діяльність учнів початкової школи на користь толерантних дій і вчинків.

Учні початкової школи здатні до підпорядкування мотивів. Діяльність і поведінка дітей залежить від системи мотивів, серед яких, за умови правильного виховання, починають домінувати супільно-значущі мотиви, соціальні почуття, що формуються у процесі суспільно корисної діяльності. Для молодших школярів стає можливою відмова від принадної мети заради діяльності, яка принесе моральне задоволення. Вдосконалюються ігор та трудові навички, сюжети дитячих ігор стають більш різноманітними, діти надають перевагу спільній, колективній грі та діяльності. Це приводить до змін у соціальній ситуації розвитку учнів і створює реальні умови щодо активного формування моральних якостей, зокрема, толерантності.

Феномен «толерантність» викликає значний інтерес в сучасних наукових колах і розглядається у філософії, психології, педагогіці, політології, етиці, соціології, біології, імунології. Етимологія слова «толерантність» походить від латинського «tolerancia», яке має три значення: стійкість, витривалість; терпимість; допустиме відхилення. Толерантність – властивість індивіда виявляти терпіння, що стає рисою його характеру.

Досить вагоме значення для формування толерантності у молодшого школяра має авторитет вчителя, що допомагає виховувати моральні якості, такі як доброта, милосердя, відповідальність, толерантність. На думку О. Савченко, «толерантний педагог готовий проявити терпіння, він налаштований на те, щоб не принизити дитину, не зламати її, побачити та прийняти її особливості й пристосуватися до них, спрямований на пошук шляхів корекції проблем розвитку вихованців, розв'язання конфліктів у дитячому колективі» [4, с. 5–6]. А, отже, вчитель початкової школи має бути зразком до наслідування толерантної поведінки.

Позаурочна діяльність має певні виховні можливості щодо формування толерантності у молодших школярів. Вона, на відміну від навчальної, не є регламентованою часом та характеризується відсутністю оцінювання учнів, створює можливості для нерегламентованого спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу, а також для толерантних, доброзичливих, емоційних стосунків між учнями й учителем; сприяє здійсненню цілеспрямованої роботи щодо формування у молодших школярів толерантності; уможливлює своєчасну діагностику і корекцію сформованості в них цієї якості особистості.

Різноманітна позаурочна діяльність передбачає широке використання рольових ігор, виховних ситуацій, інсценізацій, ранкових зустрічей, системне проведення виховних годин, уявних подорожей, тренінгових занять тощо; залучення молодших школярів до суспільно значущої діяльності, спрямованої на виявлення толерантності. Робота в невеликих групах надає можливість учням початкової школи школярам діяти, практично реалізовувати навички співробітництва, міжособистісного спілкування, активного слухання, прийняття спільногого рішення, узгодження різних поглядів, що сприяє формуванню толерантності.

Дослідження особливостей формування толерантності у молодших школярів у позаурочній діяльності вимагає врахування двох груп чинників, які значно впливають на цей процес. До першої групи чинників відноситься сенситивність молодшого шкільного віку щодо формування толерантності у дітей (формування високих форм почуттів – інтелектуальних, естетичних, етичних; збільшення рухливості нервових процесів, що дає змогу змінювати свою поведінку відповідно до вимог вчителя; розвиток вольової сфери; переважання емоційної сфери у сприйнятті оточуючих; здатність до емпатії та емоційної рефлексії; формування стійких стереотипів моральної поведінки і діяльності; здатність сприймати соціальні норми та виявляти власну позицію щодо ставленні до світу, до інших; довільність, опосередкованість психічних процесів, внутрішній план дій і рефлексія).

Друга група чинників, пов'язана з урахуванням потенціалу позаурочної діяльності в контексті досліджуваної проблеми (відсутність оцінювання учнів; можливість нерегламентованого спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу, неформальна взаємодія педагогів, школярів, батьків; можливість здійснення цілеспрямованої роботи щодо формування в дітей; своєчасна діагностика та корекція сформованості цієї якості особистості; використання різноманітних форм та методів формування толерантності у вихованців тощо).

Таким чином, все окреслене вище дає підстави зробити висновок про врахування вікових особливостей, які відображають стійкі якості та риси особистості, властиві молодшим школярам, визначаються поєднанням внутрішніх умов розвитку і зовнішніх умов життя, змістом, формами діяльності учнів, їх оточенням. Комплекс фізичних, психічних, пізнавальних, інтелектуальних, мотиваційних, емоційних якостей властивих зазначеному вище контингенту дітей впливають на процес формування толерантності.

Значні виховні можливості щодо формування в молодших школярів названої якості особистості має творчо організована і проведена позаурочна діяльність, яка дозволяє вихованцям бути активними учасниками, виявляти свої творчі здібності, розкривати таланти, які не можуть розкритись у навчальній діяльності, отримувати нову, невідому раніше інформацію, спробувати себе в різних ролях, збагачувати свій життєвий досвід, вчитися спілкуватись і конструктивно взаємодіяти з іншими, підвищувати власну самооцінку, що сприяє формуванню толерантності.

References

1. Beh I. D. Vkhovannya osobostyi: at 2 kn. - Book. 1.: Osobistisno organizing pidhid: scientific-practical ambush / Ivan Dmitrovich Bekh. - K.: Libid, 2003 -. Book. 1.: Osobistisno organizing pidhid: scientific-practical ambush. - 2003 -- 280 p.
2. Matvianko O. V. Vkhovannya of young schoolchildren: theory and technology / Olena Valeriivna Matvianko. - K.: Stilos, 2006 -- 543 p.

3. Savchenko O.Ya. Vikhovny potential of cob culture/O.Ya.Savchenko.-K.:SPD"Tsudzinovich T.I."-2007.-204p.
4. Savchenko O. Vchimosya tolerance / O. Savchenko, O. Andrusich // Teacher of the cob school: scientific-methodical journal. - 2014. - No. 9 (16). - Veresen. - S. 4-8. 5. Sukhopara I. G. Formuvannya of tolerance among young schoolchildren in the poorer activity, dis ... on science. steps of cand. ped. Sciences: spec. 13.00.07 - theory and methodology of Vikhovannya / Irina Gennadiyivna Sukhopara - K., 2017 .-- 338 p.

Список літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. – Кн. 1. : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / Іван Дмитрович Бех. – К. :

Либідь, 2003 –. Кн. 1. : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. – 2003. – 280 с.

2. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів : теорія і технологія / Олена Валеріївна Матвієнко. – К. : Стилос, 2006. – 543 с.

3. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко. – К. : СПД «Цудзинович Т.І.» – 2007. – 204 с.

4. Савченко О. Вчимося толерантності / О. Савченко, О. Андрусич // Учитель початкової школи : науково-методичний журнал. – 2014. – № 9 (16). – Вересень. – С. 4-8.

5. Сухопара І. Г. Формування толерантності у молодих школярів у позаурочній діяльності, дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання / Ірина Геннадіївна Сухопара – К., 2017. – 338 с.

EDUCATION AND HUMAN CAPITAL - THE BASIS OF THE ECONOMY

Lukin V.V.,
Professor,
*Institute of Digital Education
Moscow City Pedagogical University*

Lukin D.V.
Ph. D., associate Professor, Director,
"Balashikha Technical School"
Ministry of Education of the Moscow Region
Y. V. Chupakhina, Director of the scientific library,
Russian State Agrarian Correspondence University,
post-graduate student of its MGPU

ОБРАЗОВАНИЕ И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ – ОСНОВА ЭКОНОМИКИ

Лукин В.В.,
д.п.н. профессор,
*Институт цифрового образования
Московский городской педагогический университет*

Лукин Д.В.
к.п.н., доцент, директор,
«Балашихинский техникум»
Министерство образования Московской области
Чупахина Я. В., директор научной библиотеки,
Российский государственный аграрный заочный университет,
аспирант ИЦО МГПУ

Abstract

The article describes the problem and ways to solve cognitive leaps in the transition of schoolchildren and young people to life in modern society, to the labor market. The role of professional orientation and psychological support, both when choosing their future profession, and social adaptation in the labor market, is determined. The role of human capital in the development of the economy and personal well-being through the formation of digital literacy is shown. Digital transformation in education, considered in the article – is a process of transformation of the content, methods and organizational forms of educational work, which is aimed at forming a new person for the modern economy.

The education system, the government, and the business community are deeply interested in this process, but as long as there is a problem of an unbalanced labor market and education, it hinders the qualitative development of the economy. It is indicated that information processes on the state of the labor market and professional consultations should be regular and presented in the fullest possible form, in order to identify interests in this or that area of professional activity throughout life.

Аннотация

В статье представляется описание проблемы и путей решения когнитивных скачков в переходе школьников и молодежи к жизни в современном социуме, к рынку труда. Определена роль профессиональной ориентации и психологической поддержки, как при выборе своей будущей профессии, так и социальной адаптации на рынке труда. Показана роль человеческого капитала на развитие экономики и личного благосостояния, через формирование цифровой грамотности. Цифровая трансформация в образовании, рассматриваемая в статье, – это процесс преобразований содержания, методов и организационных форм образовательной работы, который направлен на формирование нового человека для современной экономики.

В этом процессе глубоко заинтересованы и система образования, и власть и бизнес-сообщество, но пока существует проблема разбалансированности рынка труда и образования, она мешает качественному развитию экономики. Указывается, что информационные процессы о состоянии рынка труда и профессиональные консультации должны быть регулярными и представляются в максимально полном виде, с целью выявления интересов в этой или иной области профессиональной деятельности на протяжении всей жизни.

Keywords: digital transformation; information technologies; career guidance; human capital; testing; market economy; society; society; state; education system; forecasting.

Ключевые слова: цифровая трансформация; информационные технологии; профориентация; человеческий капитал; тестирование; рыночная экономика; социум; общество; государство; система образования; прогнозирование.

**«Мы лишаем человека будущего,
если продолжаем сегодня учить так,
как учили этому вчера».**

Джон Дьюи

Образование, знания, инновации — элементы макросистемы, импульсы для развития которых задает феномен востребованности: спрос определяет предложение. Переход к экономике знаний — это не красивый лозунг, а жизненная необходимость.

Сегодня коренным образом изменилась роль человека на производстве, именно он превратился в главный стратегический ресурс, от которого зависит повышение социально-экономического благосостояния граждан и поэтому требуется принципиально новый подход к анализу сущности, содержания, характера и особенностей управления человеческим капиталом, поиску путей и методов его оптимизации.

Подготовка человеческого капитала определяется законами рыночной экономики, требованиями рынка труда и продолжающейся цифровизацией экономики и общества, существенно влияющей на структуру профессиональной занятости населения.

В нынешних условиях задачу его формирования необходимо поставить в один ряд с такими важнейшими программами, как обновление основных фондов, техническое перевооружение, достижение постоянного качества продукции и снижение себестоимости.

Цифровая экономика занимает основную позицию во всех сферах общественной жизни, оказывая значительное влияние на рынок труда. Процесс оцифровывания оказывает влияние на систему обучения, на формирование компетенций, меняется система мотивации человека к обучению и образованию, меняется организация труда.

Словом, чтобы подготовить человека к жизни, следует полностью осознать сущность изменений, привнесенных новым временем, сориентировать

общество и государство на сознательное, последовательное и динамическое их восприятие. Это и есть задача общества и образования.

На современном этапе, чтобы радикально изменить ситуацию на рынке труда, нужно прогнозировать потребности социально-экономического комплекса в кадрах по всем отраслям. Именно эти показатели должны учитываться всеми учебными заведениями, так как рынок труда, структура занятости, экономическое развитие и процветание, улучшение социальных условий жизни людей — всё это напрямую зависит от состояния системы образования. Цифровая трансформация системы образования является одним из основных условий, определяющих последующее успешное развитие экономики, науки и культуры, социальной сферы.

Потому что, в меняющихся экономических условиях возрастает роль профессионально-личностных качеств специалиста, обеспечивающих конкурентоспособность на рынке труда, успешность профессиональной самореализации, построение карьеры, общей компетентности, мобильности, высокой работоспособности, инициативы, трудолюбия.

Человек на рынке труда свободно распоряжается своим главным капиталом — квалификацией. В связи с этим ему необходимо предоставить такую профессиональную подготовку, которая позволит легко осваивать новые профессии в будущем, даст человеку его единственное и высшее право — осознать возможность собственного развития, т. е. сформирует полноценного гражданина в результате достойного образования. При этом к основному способу достижения профессиональной компетенции следует отнести обеспечение приоритетности развития учебной и профессиональной деятельности в области информационных технологий для людей, которые будут жить и работать в цифровом обществе, где важнейшую роль будут играть фундаментальные знания об информационных

процессах в природе и новые цифровые технологии.

Разбалансированность рынка труда и образования становится все более серьезным тормозом, мешающим развитию экономики, а без полноценного равновесия между спросом на качественных работников и предложением достойной рабочей силы никакие амбициозные планы не выполнимы, так как подготовка специалистов во многом не отвечает требованиям современного рынка труда, основная характеристика которого — очень высокие темпы развития всех его составляющих.

Профессии появляются быстрее, чем образовательные программы для них. Экономика, базирующаяся на цифровых технологиях, предполагает новый способ технологического производства, требующий новых специалистов и условий развития.

Прфессиональные учебные заведения регулярно задают вопрос: «Скажите, какие специалисты и в каком количестве потребуются через четыре-пять лет, а мы их вам подготовим», но прогнозы на многие годы вперед — это иллюзия, никто не может сказать, какой будет заказ. Отставание профессиональной школы — неизбежный процесс, изучение рынка труда и тенденций его развития — это обязанность профессиональной школы, и бизнес-сообщества.

В чем системная ошибка нашего нынешнего образования? Корень зла — в разрыве прямой и обратной связи между рынком квалификационно-профессиональных услуг и запросами работодателя. Человеку предлагается масса профессий, однако отсутствуют ориентиры, позволяющие оценить будущую его востребованность по полученной специальности. Еще раз повторяем, необходимо прогнозирование квалификационно-профессиональной структуры рабочей силы. Отсутствие механизмов, обеспечивающих взаимосвязь между рынком труда и рынком образовательных услуг, обостряет проблему трудоустройства людей. Это подтверждают и результаты опроса. Так, более 80 % опрошенных хотели бы получить информацию:

- о рынке образовательных услуг;
- о рынке труда;
- о предприятиях, организациях, учреждениях, их специфике.

Если исходить из данных, полученных в ходе опроса, то можно сказать, что уверенно чувствует себя на рынке труда тот, кто владеет полной информацией.

Смена идей, знаний, технологий происходит скорее, чем смены человеческих поколений. А это означает, что при обычном, традиционном образовании научить человека на всю жизнь невозможно не только в хорошей школе, но и в самом лучшем университете.

Система образования призвана выполнять три главные функции: возвращает естественное в сознании каждого, т. е. то, что уже выросло и готово расти дальше; создает условия для этого роста - **это, во-первых.**

Оформляет, культивирует естественное, приобщает к культуре целей, содержания, методов действия - **это уже вторая функция образования.**

И третья - готовит к деятельности в соответствии с той культурой, к которой приобщаясь, т.е. к цивилизованной деятельности на рынке труда.

Если образование - это единство и целостность составных частей: обучения, воспитания, развития, то качественная реализация этих трех процессов - профессиональная функция, обязанность педагогов всех систем образования. И тогда результат образования каждого может быть выражен через следующие категории: **воспитан** - т. е. управляет своими потребностями (и уменьшается в обществе агрессивность, рвачество, жестокость и т.п.); **обучен** - т. е. приобщен к профессиональной культуре, владеет квалификацией (и уменьшается в обществе оскорбление некачественным трудом, и властное давление, окрик заменяются надлежащим выполнением своих профессиональных функций во всей иерархии управления и т.п.); **развит** – т.е. обладает способностью мыслить, понимать другого, осознанно действовать (и уменьшается в обществе беспомощность, потребительская позиция и вместо призывов к действию проявляется само действие).

Сегодня, чтобы радикально изменить ситуацию на рынке труда, система образования должна опираться на четыре основополагающих принципа:

- учиться жить;
- учиться познавать;
- учиться работать;
- учиться сосуществовать.

Такая деятельность предполагает использование современных информационных технологий, позволяющих не только технически обслуживать управление в сфере распределения человеческого капитала в соответствии с потребностями организаций и предприятий, но и создавать условия для самореализации личности работника, имеющего доступ к любой интересующей его информации в области поиска оптимального рабочего места. Накапливая и обновляя информацию, становится возможным отслеживание динамики изменений по каждой профессиональной области, а также осуществление анализа и прогнозирования в режиме реального времени, тенденции ближайших изменений на рынке труда. А это немаловажно для человека при построении профессиональных планов и профессиональной карьеры. И поэтому перед системой образования встает ряд проблем, основными из которых являются:

- передача знаний, формирование навыков цифровой трансформации, что связано с необходимостью использовать все возможности дистанционного и интерактивного обучения;
- мировое экономическое пространство определило основные качества будущего и новые типы компетенций;
- смещение ценностных ориентиров, формирует в образовательной системе новый тип обучаемого.

Проводя исследования, мы выделили тенденции, наметившиеся в изменяющихся профессионально-трудовых отношениях.

Во-первых, происходит интеллектуализация массовых профессий.

Во-вторых, заметным явлением становится интернетизация информационной базы профессий.

В-третьих, универсализация исполнительских функций создает видимость девальвации качественной специфики профессии.

В-четвертых, маркетизация перестраивает ценностные ориентиры профессий в сторону их коммерциализации и превращает профессионала в товар.

Наконец, экстремизация труда выдвигает профессионалу требования на пределе его возможностей и определяет три составляющие процесса развития человеческого капитала в рыночных условиях:

- ИТ-грамотность. Необходимо использование информационно-коммуникативных технологий в профессиональной деятельности;
- желание обучаться. В современном мире способность и готовность к учению играет ведущую роль в развитии личности;
- необходимо, чтобы человек был способен овладеть разными профессиями и переучиваться в течение всей жизни.

На новом этапе развития бизнеса и общества высоко ценятся именно уникальные способности индивида, прежде всего интеллектуальные и творческие. XXIII Международный конгресс органов финансового контроля ИНТОСАЙ, проходивший в Москве 25-27.09.2019 года определил качества человеческого капитала будущего:

- системное мышление;
- креативность;
- способность достигать результата.

Соответственно, система образования должна стать механизмом, обеспечивающим соответствие получаемых знаний и навыков быстро меняющимся требованиям со стороны общества, экономики, техники и технологий.

Еще совсем недавно на знамени идущих в авангарде было написано: «Побеждает тот, кто сильнее». Жизнь заставила изменить взгляды, и теперь это звучит по-другому: «Побеждает тот, кто быстрее!» Учиться быстрее, чем конкурент, не бояться отличаться от других, меняться, если того требует жизнь. Уметь не только искать новые знания, но и применять их на практике, то есть – деятельность.

На современном рынке труда невозможно все-рьез претендовать на престижное место работы, во-первых, без хороших знаний в области информационных технологий, во-вторых, без знания иностранных языков.

Традиционный вопрос, который задают учащиеся школ и их родители: «Какую специальность выбрать?» Вопрос, который подразумевает сразу несколько ответов: куда пойти учиться, чтобы после окончания вуза или другого учебного заведения найти престижную работу, которая позволит жить

достойно! Поэтому проблема профессиональной ориентации молодежи, впервые вступающей на рынок труда, связана как с объективными трудностями в выборе будущей профессии, так и с субъективными сложностями индивидуальной адаптации к новой социальной среде. В числе наиболее важных факторов, влияющих на сложность выбора профессии, следует выделить слабую школьную подготовку выпускников к самостоятельной деятельности. Несмотря на многочисленные обсуждения этого вопроса на всех уровнях, школа еще не скоро сможет отойти от традиционного взгляда на свою основную задачу как на передачу молодежи стандартной суммы знаний и признать необходимость обучения практическому применению этих знаний в конкретных видах труда. Поэтому молодой человек, начиная поиски работы, не имеет реального представления о состоянии рынка труда и не может объективно соотнести свои потребности с возможностями их удовлетворения, которые представляет этот рынок. Отсюда — завышенная самооценка, преувеличение своих способностей и иждивенческая позиция по отношению к выполнению трудовых обязанностей.

Невозможность мгновенного осуществления своих надежд и необходимость приложения серьезных усилий для овладения престижной профессией, как и жесткая конкуренция на рынке труда, являются для большинства полной неожиданностью, порождая разочарование и неуверенность в себе. Следствием информационного невежества становится формирование пассивной жизненной позиции. Поэтому потребность в дополнительной информации о состоянии рынка труда особенно актуальна, причем такая информация должна быть не одноразовой, а регулярной и представляться в максимально полном виде.

Однако реального знания ситуации на рынке труда еще недостаточно для эффективного освоения этого рынка. Во многих случаях выбор профессии не связывается в сознании с оценкой своих индивидуальных возможностей, а лишь показывает его отношение к отдельным видам профессиональной деятельности. По данным социологических исследований, практически все студенты после первого года обучения в высших учебных заведениях отмечают несоответствие своих ожиданий и реальной ситуации. Что касается молодежи, начинающей самостоятельную профессиональную деятельность, то здесь это расхождение еще больше. Можно с уверенностью говорить о наличии психологического **синдрома выпускника**, который объективно связан с началом самостоятельной жизни вчерашних школьников. Его последствия могут серьезно повлиять на всю будущую как профессиональную, так и личную жизнь человека, надолго определив его жизненную позицию.

Нами разработана **программа «Методика информационной психологической диагностики профессиональной ориентации личности»** и направлена на решение следующих задач:

- помочь в определении наиболее перспективных профессий с позиции соответствия их содержания личным качествам претендента;
- психологические консультации по снятию ролевого напряжения и психологических стрессов у не сумевших устроиться на работу или поступить в желаемое учебное заведение, а также у не умеющих самостоятельно определиться с выбором профессиональной сферы труда;
- психологическая экспертиза причин внутривидовых конфликтов, не позволяющих выпускнику учебного заведения реально оценить отношение к своим способностям и возможностям, помочь в формировании реальной самооценки;
- составление психологического портрета социальной группы молодежи, вступающей на рынок труда, с целью разработки эффективных методов по профессиональной ориентации этих молодых людей.

Так какую же профессию выбрать вступающему в самостоятельную жизнь человеку? Вместо традиционного перечня: врач, инженер, маркетолог, экономист и т. п. — хотелось бы предложить совсем иной вариант, так как в жизни всё гораздо сложнее.

Наша «Методика» комплексной, профессиональной ориентации и психологической поддержки включает:

- проинформацию;
- профпросвещение;
- профотбор;
- профобучение;
- профадаптацию.

Как показывает практика, трудности нынешнего образования кроются в разрыве прямой и обратной связи между рынком труда и рынком образовательных услуг, в отсутствии механизмов, которые бы эти связи обеспечивали.

Надо признать, что без включения административного ресурса власти, без общих усилий бизнеса, без политической воли всех участников справиться с этой проблемой не просто. Пора всем: и чиновникам, и работодателям, и руководителям учебных заведений — понять и признать, что нужна кадровая политика, объединенная с системой образования.

Поразительно провидчество античных философов: и спустя тысячелетия их мысли, отлитые в афоризмы, остаются универсальными. Изящная максима **«человек есть мера всех вещей»** вполне могла бы стать девизом сегодняшних политиков и бизнесменов, сравнительно недавно осознавших, что человек — **и субъект**, выполняющий созидательную функцию, **и объект**, требующий огромного внимания и заботы.

Таким образом можно сделать вывод, что подготовка молодежи к переходу ее в человеческий капитал — это важнейшая социально-политическая проблема, требующая для своего решения смены шкалы ценностей, смены менталитета (цивилизационных парадигм), формирование которого в решающей степени зависит от системы управления рынком труда и образования.

References

1. Arpentieva, M. R. Mediatization of life and digital nomadism: types of digital nomadism and their identity / M. R. Arpentieva. - Text: direct // Media research. - 2017. - №4-1. - Pp. 5-16.
2. Grigoriev, S. G. "Smart audience": from integration of technologies to integration of principles / S. G. Grigoriev, V. V. Gryshkun, I. M. Remorenko. - Text: direct // Informatics and education. - 2013. - no. 10. - P. 3-8.
3. Kondakov, a.m. the Concept of improving (modernizing) the unified information educational environment that ensures the implementation of national development strategies of the Russian Federation / a.m. Kondakov, A. A. Vavilova, S. G. Grigoriev, V. V. Grinshkun, [and others]. - Text: direct // Pedagogy. - 2018. - No. 4. - Pp. 98-125.
4. Kudrin, A. L. the Financial literacy necessary to engage with primary classes / Alexei Kudrin // Information Bulletin of the Ministry of Finance the "enhancing financial literacy and developing financial education in the Russian Federation". - 2018. - No. 2. - P. 2-4. - Text: electronic. - URL: https://minfin.astrobl.ru/sites/default/files/documents/no2_sentybr2015.pdf.- (accessed: 01.11.2020).
5. Kurakina, O. A. Psychological counseling using remote testing technologies in the 1C program for the development of digital economy competencies / O. A. Kurakina, M. A. Maykovets, V. V. Tarakhtin. - Text : direct // Collection of scientific papers of the XIX International conference. - Part 2. - Moscow: 1C-publishing, 2019. - Pp. 390-393.
6. Lukin, V. V. Forecasting of demand and supply for human capital management: problems, concepts, management: monograph / V. V. Lukin, V. G. Samodelov, Yu. I. Ragozin. - Moscow: AST-obrazovanie, 2009. - 72 p. - Text: direct.
7. Lukin, V. V. Man on the labor market: monograph / V. V. Lukin, D. V. Lukin, V. V. Lukin. - Moscow: Education and Informatics, 2013. - 560 p. - Text: direct.
8. Lukin, V. V. Education. Technologies. Economy: monograph/ V. V. Lukin, D. V. Lukin, V. V. Lukin. - Moscow: Education and Informatics, 2018. - 112 p. - Text: direct.
9. Skripov, A.V. Application of remote technologies in the educational process. Course of lectures. Graduate school of business administration / A. V. Skripov, V. D. Dadenkov. - Yekaterinburg, 2018. - Text: direct.
10. Express analysis of digital educational resources and services for organizing the educational process of schools in remote form-Text: electronic // Higher school of Economics. national research University. - Series "Modern Analytics of education" - № 4 (34) – 2020. – URL: <http://surl.li/ijuy> – (accessed: 01.11.2020).

Литература

1. Арпентьева, М. Р. Медиатизация жизни и цифровое кочевничество: типы цифрового кочевничества и их идентичность / М. Р. Арпентьева. –

- Текст : непосредственный // Медиа-исследования. – 2017. – №4-1. – С. 5-16.
2. Григорьев, С. Г. "Умная аудитория": от интеграции технологий к интеграции принципов / С. Г. Григорьев, В. В. Гриншкун, И. М. Реморенко. – Текст : непосредственный // Информатика и образование. – 2013. – №10. – С.3-8.
 3. Кондаков, А. М. Концепция совершенствования (модернизации) единой информационной образовательной среды, обеспечивающей реализацию национальных стратегий развития Российской Федерации / А. М. Кондаков, А. А. Вавилова, С. Г. Григорьев, В. В. Гриншкун, [и др.]. – Текст : непосредственный // Педагогика. – 2018. – № 4. – С. 98–125.
 4. Кудрин, А. Л. Финансовой грамотностью необходимо заниматься с начальных классов / А. Л. Кудрин // Информационный бюллетень Минфина России «Содействие повышению уровня финансовой грамотности населения и развитию финансового образования в Российской Федерации». – 2018. – №2. – С. 2-4. – Текст: электронный. – URL: https://minfin.astrobl.ru/sites/default/files/documents/no2_sentybr2015.pdf. – (дата обращения: 01.11.2020).
 5. Куракина, О. А. Психологическое консультирование с использованием технологий удаленного тестирования в программе «1С» для развития компетенций цифровой экономики / О. А. Куракина, М. А. Майковец, В. В. Тарахтин. – Текст : непосредственный // Сборник научных трудов XIX Международной конференции. – Ч.2. – Москва : 1С-Паблишинг, 2019. – С. 390-393.
 6. Лукин, В. В. Прогнозирование спроса и предложения по управлению человеческим капиталом: проблемы, концепции, управление: монография / В. В. Лукин, В. Г. Самоделов, Ю. И. Рагозин. – Москва : АСТ- образование, 2009. – 72 с. – Текст : непосредственный.
 7. Лукин, В. В. Человек на рынке труда: монография / В. В. Лукин, Д. В. Лукин, Вл. В. Лукин. – Москва : Образование и информатика, 2013. – 560 с. – Текст : непосредственный.
 8. Лукин, В. В. Образование. Технологии. Экономика: монография/ В. В. Лукин, Д. В. Лукин, Вл. В. Лукин. – Москва : Образование и информатика, 2018. – 112 с. – Текст : непосредственный.
 9. Скрипов, А. В. Применение дистанционных технологий в учебном процессе. Курс лекций. Высшая школа делового администрирования / А. В. Скрипов, В. Д. Доденков. – Екатеринбург, 2018. – Текст : непосредственный.
 10. Экспресс-анализ цифровых образовательных ресурсов и сервисов для организации учебного процесса школ в дистанционной форме – Текст : электронный // Высшая школа экономики. Национальный исследовательский университет. - Серия «Современная аналитика образования» - № 4 (34) – 2020. – URL: <http://surl.li/ijux>. – (дата обращения: 01.11.2020).

GUIDING ROLE OF DIDACTIC PRINCIPLES OF ART PEDAGOGY IN THE TRAINING OF DECORATIVE AND APPLIED ARTISTS

Shapkin V.
*doctor of pedagogical Sciences, professor
 leading researcher Research Institute of traditional arts and crafts,
 Higher school of folk arts (Academy),
 Russia, Saint Petersburg, Griboyedov canal embankment*

НАПРАВЛЯЮЩАЯ РОЛЬ ДИДАКТИЧЕСКИХ ПРИНЦИПОВ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПЕДАГОГИКИ В ПОДГОТОВКЕ ХУДОЖНИКОВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА

Шапкин В.
*доктор педагогических наук, профессор
 ведущий научный сотрудник
 Научно-исследовательского института
 традиционных художественных промыслов,
 Высшая школа народных искусств (академия),
 Россия, г.Санкт-Петербург*

Abstract

The essence of General didactic principles in the context of art education is reinterpreted, specific principles of art pedagogy are formulated, and their guiding role in the training of decorative and applied artists is determined.

Аннотация

Переосмыслена сущность общедидактических принципов в контексте художественного образования, сформулированы специфические принципы художественной педагогики, определена их направляющая роль при подготовке художников декоративно-прикладного искусства.

Keywords: art education, general didactic principles, principles of artistic didactics, training of artists of decorative and applied arts.

Ключевые слова: художественное образование, общедидактические принципы, принципы художественной дидактики, подготовка художников декоративно-прикладного искусства.

Дидактика – раздел педагогики, охватывающий теорию обучения. Но первоначально, в период от середины XVII вплоть до начала XIX века она понималась как искусство обучения. Объектом дидактики как науки является процесс образования в его целостности. Заложенная трудами чешского педагога-гуманиста Яна Амоса Коменского дидактика активно развивается, преломляя требования технологически обновляющегося общества и не покрывая связей с фундаментальными многовековыми достижениями в мировой практике образования.

Образование регламентируется и управляется требованиями к организации образовательного процесса, содержанию образования, используемым технологиям обучения. Достижение заданных целей образования обеспечивается при соблюдении научно обоснованных общедидактических принципов, составляющих каркас научной теории обучения.

Принципы общей дидактики разрабатывались еще в те времена, когда педагогика как наука только начинала свой долгий путь. Поэтому в большей части они сложились как эмпирическое обобщение всего того, что наработал «здравый смысл» в повседневной практике обучения. Важно, что в силу исторических причин во времена становления принципов общей дидактики преподавание специальных дисциплин как основы профессионального образования не могло найти никакого отражения. С каждым новым поколением, в каждой эпохе и историческом периоде функции образования, его содержание, структура и технология образовательного процесса преобразуются, переосмысливаются в изменяющемся социальном контексте, диктуя потребность в динамичном развитии, обогащении теории образования. В этих условиях переосмысливается содержание и понимание всех общедидактических принципов. Говоря точнее, сохраняется ядро общих дидактических принципов, которое дополняется выявленными при научном обобщении результатов инновационной практики специфическими принципами.

Серьезная работа в осмыслении принципов общей дидактики применительно к педагогике искусства выполнена в области музыкального образования [1].

При этом педагогика искусства рассматривается широкоформатно, как наука о специфике преподавания предметов искусства; наука, рассматривающая общую педагогику с позиций законов искусства; наука, изучающая возможности обучения и воспитания человека, которые заложены в самом искусстве. Сказанное дает серьезный повод задуматься о том, каково действие принципов общей дидактики при подготовке художников декоративно-прикладного искусства – лаковой миниатюрной живописи, художественного кружевоплетения, резьбы по дереву, художественной вышивки, косторезного искусства, росписи по металлу и др. Сложность предстоящей работы заключается не

только в том, чтобы содержательно наполнить эти принципы с учетом специфики обучения народным промыслам, но и в том, чтобы при этом учесть и сохранить уникальность традиций обучения мастерству в каждой из них.

Точной опоры для дальнейшего проведения исследований в области теории образования с позиций поиска дидактических принципов в специальных областях педагогики служат выявленные, научно обоснованные и успешно реализуемые в повседневной практике художественного образования инновационные принципы: целостности, образности, ассоциативности, импровизационности, интонационности, художественного вкуса, диалогичности, вживаемости.

Принцип целостности основывается на том, что первоначальное восприятие всегда целостно; целостность характеризует психофизиологическую особенность человеческого восприятия; обучение выстраивается в направлении от целостного – через дифференциацию – и снова к целому на новом уровне осмыслиния и понимания. Наконец, целостностью обладает любое высокохудожественное произведение искусства.

Принцип образности заключается в том, что в художественных образах и драматургических линиях их взаимодействия автор выражает свое миропонимание, возврзение на мир, главную идею произведения. Образность свойственна не только искусству, но и науке – когда терема или формула имеют свой «образный аналог». Например, строение атома представляют в виде вращающихся вокруг солнца планет солнечной системы.

Принцип ассоциативности, очень важный в художественной дидактике, порождается глубиной смысла художественного отражения автором окружающей действительности, особенностями психологических механизмов восприятия и богатством художественной культуры личности.

Принцип импровизационности выведен из существа искусства, его природы. Импровизационность *a priori* присуща искусству, является формой его бытования и атрибутом всех видов художественно-творческой деятельности личности: восприятия, исполнения, интерпретации. Данный принцип проявляется на разных уровнях: как способ существования и развития конкретной области искусства, как форма бытования художественной традиции, как стиль общения педагога и учеников в процессе обучения художественному мастерству, как способ «взаимивания» творческой индивидуальности и самореализации в художественном творчестве.

Принцип интонационности характеризует интонацию как фундаментальное явление культуры. А характеристика художественности, как принципа, аккумулирует суть всех перечисленных характеристик специфических принципов педагогики искусства.

Одним из самых отличительных признаков художественной дидактики и методологии гуманистического познания является феномен диалогичности. Диалогичность понимается как особая настроенность личности, ее «открытость», способность «услышать» и «ответить», осознание внутренней сопричастности окружающему миру, возможность войти в «сотворчество понимающих» [2]. В соответствии с этим принципом художественной педагогики, каждая встреча, каждое общение личности с искусством воспринимается как постоянный диалог с героем художественного произведения, с автором, разными поколениями человеческого рода, культурой другой страны, наконец, как внутренний и непрекращающийся диалог с самим собой. Опора на принцип диалогичности раскрывает для личности потенциал искусства как всеобщего способа освоения духовно-ценостных основ бытия, формы поиска самого себя в мире добра, истины, красоты способа самоопределения и самоосуществления» [3].

Важным направлением в разработке принципов художественной дидактики является анализ и обобщение того бесценного материала, который имеется в педагогическом наследии выдающихся художников всех эпох и народов.

На основе личного опыта в начале XX века сформулировал несколько принципов, относящихся к художественной педагогике, В.Кандинский [4]. Первый из них – принцип внутренней (душевной) необходимости. Он называл этот принцип чисто художественным. Другой принцип - это принцип противоположения. На этом принципе покоятся, главным образом, гармония. Кандинский называет этот принцип величайшим в искусстве во все времена.

Важную формулировку принципов педагогики искусства дал Б.М. Неменский [5]:

- ведущий принцип – закон уподобления;
- принцип освоения вживания;
- принцип постоянной связи с жизнью;
- принцип опоры на апогей в искусстве (пиковые переживания);
- принцип единства формы и содержания;
- создание потребности в приобретении знаний и навыков (осуществляется через метод диалогичности).

Особого внимания заслуживает воспитательный потенциал принципов художественной дидактики. Ведь дидактика всегда рассматривалась шире, чем процесс обучения. В ней обязательно «присутствует» вторая составляющая процесса образования - это воспитание. И.Ф Гербарт называл дидактику «целостной и непротиворечивой теорией воспитывающего обучения» [6]. В связи с

этим необходимо параллельно с поиском специфических принципов художественной дидактики раскрывать их значение в формировании духовно-нравственных качеств и свойств личности, системы ее мировоззрения. Этот вопрос может быть обозначен как значимая научная проблема.

References

1. Shkolyar V. A. Updating the content of music education from methodological positions (experience in the study of the problem). - M., 1997. -89 p. (Published in Russian)
2. Davydova G. A. the Concept of creativity in the works of Bakhtin / M. M. Bakhtin as a philosopher. Resp. edited by L. A. Gogotishvili and P. S. Gurevich. -M.: Nauka, 1992. Pp 110-122. (Published in Russian)
3. Lisunova L. M. Dialogue of truth, good and beauty in the works Of M. M. Bakhtin. / Philosophy Of M. M. Bakhtin and ethics of the modern world. Collector of scientific articles'. Publishing house of Mordovia university, 1992. Pp. 34-39. (Published in Russian)
4. Kandinsky V. Art pedagogy. Selected works on the history of art in 2 volumes / Ed. Board and compilers: N. B. Avtonomov (editor), D. V. Sarabyanov, V. S. Turchin.- Moscow: Gilea, 2008. 432+446 p. (Published in Russian)
5. Nemensky B. M. Pedagogy of art. - Moscow: Prosveshchenie 2007. -253 p. (Published in Russian)
6. Herbart I. F. " School of life":<https://potencial-school.ru/didaktika-gerbarta.html>.

Литература

1. Школьяр В.А. Обновление содержания музыкального образования с методологических позиций (опыт исследования проблемы). –М., 1997. - 89с.
2. Давыдова Г.А. Концепция творчества в работах М.Бахтина / М.М.Бахтин как философ. Отв. ред. Л.А.Гоготишвили, П.С.Гуревич. –М.: Наука, 1992. -256 с.
3. Лисунова Л.М. Диалог истины, добра и красоты в творчестве М.М.Бахтина. С.34-39. / Философия М.М.Бахтина и этика современного мира. Сб.науч.статей. Изд-во Мордов.ун-та, 1992. -113 с.
4. Кандинский В. Художественная педагогика. Избранные труды по истории искусства в 2-х томах /Ред. коллегия и составители: Н.Б.Автономов (отв.редактор), Д.В.Сарабьянов, В.С.Турчин. –М.: Гилея, 2008. 432+446 с.
5. Неменский Б.М. Педагогика искусства. – М.: Просвещение 2007. -253 с.
6. Гербарт И.Ф. «Школа жизни»:<https://potencial-school.ru/didaktika-gerbarta.html>.

PHILOLOGICAL SCIENCES

HENRIK EDOYAN'S COLLECTION OF POEMS "THE LIGHT FROM LEFT"

Margaryan S.
PhD, associated professor
Institute of literature after M. Abegyan NAS RA

СТИХОТВОРНЫЙ СБОРНИК ГЕНРИКА ЭДОЯНА "СВЕТ СЛЕВА"

Маргарян С.А.
кандидат филологических наук, доцент
Институт литературы им. М. Абегяна НАН РА

Abstract

The article refers to H. Edoyan's collection of poems "The Light from Left" published in 2018, examines the order of objective and subjective times, the sign of God's presence, conscious feelings in the artistic original text of the collection. Some observations about Edoyan's poetic personality and original style and manner of writing are made.

Аннотация

В статье рассматривается изданный в 2018 году сборник стихов Г. Эдояна «Свет слева», исследуется порядок объективного и субъективного времен, знак присутствия Бога, осознанные переживания, нашедшие отражение в художественном своеобразии оригинала. Сделаны наблюдения о поэтической личности Эдояна, его оригинальном стиле и манере письма.

Keywords: Henrik Edoyan, subjective-objective times, intellectual feelings, cosmic light, revelation.

Ключевые слова: Генрик Эдоян, субъективно-объективные времена, интеллектуальные чувства, космический свет, откровение.

Генрик Эдоян – один из ярких представителей современной армянской поэзии. Это человек, в ком природа некоторым чудесным образом соединила неоспоримые способности поэта, философа, ученого. Более двух десятков его книг, стихотворных ли сборников, теоретико-критических ли томов, уже более пятидесяти лет выделяли, создавали его особое Эдояновское время, с его уникальными понятийными ссылками, многослойными по мировоззрению, заставляющими задуматься, создавшего свой творческий мир, который, своей оригинальной эстетикой соответствует текстам мировой поэзии. «После Чаренца, – пишет Акоп Мовсес, – ни один из наших поэтов так не чувствует мировую поэзию как Генрик Эдоян с его замечаниями о Гильгамеше и об египетских текстах» [5].

Однако всему этому предшествовала удивительная история, которую, по всей видимости, стоит вспомнить.

Один из самых оригинальных поэтов поколения 60-х не пошел по легкой дороге за своим творческим «я», но никакая великая космическая гармония никогда не смогла потревожить прекрасный процесс этого респектабельного интеллектуала, чей образ жизни был далек от шума и усилий самоутверждения. Ему это было дано свыше, и он в своем творчестве из года в год, от произведения к произведению создавал свой язык, свою поэзию, свой уникальный оригинальный, ни с кем не сравнимый почерк. В начале, текст Эдояна, который явился для нас культурным новшеством, неким новым качеством речи и интеллектуального опыта, для любителей литературы того времени буквально

остался непонятным и незнакомым. Атмосфера, в которой работал писатель Эдоян, несмотря на новое веяние, еще не избавилась от внутренних конвульсий поиска истинного прибежища, не привыкла к правдивости культуры, к интеллектуальному поиску поэзии и к новым интересным формулировкам. Время чего-то ждало и не позволяло «... понимать литературу так, как того требовала сама литература, а не государственные деятели, в том числе государственные поэты, писатели, критики» [1].

Он с самого начала знал, что такое онтология поэзии, он сам сформулировал свою теорию поэзии. «Требуйте от поэта поэзии, а не чего-то другого, а поэзия (если она действительно соответствует истинному значению этого слова) – это именно то, к чему стремится человеческая душа» [4].

Далее он продолжает: «Поэзия “горит”, когда она слишком близко приближается к жизни, между поэзией и жизнью должно быть определенное пространство <...> Я убежден, что поэзия – это не то, что время, “дыханием” которого она должна стать, а время такое, каким оно воссоздается в поэзии» [4]. Значит, уже все знаки расставлены: в управляемом порядке, с внутренней эмиграцией, в объективном и субъективном или внутреннем времени и внешнем, живущем вне человека времени, в шуме большого мира и в безмолвной внутренней тишине, вокруг которой или с которой и формируется то самое “информационное ядро” поэзии Эдояна.

-Քո սունը կարգի բեր», - աշում է մի ձայն:
 Բայց դրտեղ է սունը, որ նա չի գտնում: Ո՞վ է

Ժամանակից հանել ապագան: [6]

(– Приведи свой дом в порядок, – говорит голос./ Но где тот дом, который он не находит. Кто/ снял из времени будущее?) – / Все переводы сделаны автором данной статьи и даются в скобках после стихотворений.– С.М./

Эдоян создает свой поэтический текст таким образом, что он охватывает обширное поле культурной и личной жизни, с признаками рассуждающей эрудиции и сдержанной, но осмысленной пробуждающейся чувствительности, с признаками молчания, полутонов и полушепота, с постоянным присутствием символов, как бы записывая “историю” структуры духа. Это скорее исследование внутреннего состояния, чем эпизода, события, он скорее описывает внутреннюю тайну, историю мира души. Поэзия Эдояна мало “говорит”, его слова тяжелые, скучные, но, очевидно, они пересказывают историю.

-Ի՞նչ ահեղ զոհողություն-/ Աստված մարդու մեջ,

ինչ անշփ տիեզերք,- [6]

(Какая ужасная жертва – / Бог в человеке, / какая безбрежная вселенная...) –

говорит он и сам находит внутри себя ту нулевую точку равновесия, которая и позволяет ему разрешить этот парадокс .

-ի՞նչ սեր, ի՞նչ ուժ, ի՞նչ կյանք, երկնային
ի՞նչ ահեղ նվիրագործում/ կույր մարդու^{աշքերի մեջ...} [6]

(Какая любовь, какая сила, какая жизнь,
небесная/ какая ужасная самоотдача/ в глазах
слепого ...)

Пробужденное чувство поиска смысла нашло нулевую точку равновесия, где можно было бы воссоздать мир воскресения Духа во имя поэзии.

В этом смысле особой исключительной привлекательностью соединения личного опыта и поэтического вдохновения обладает сборник «Свет слева: размышления», в котором собраны стихотворения последних лет и которые впервые представлены читателю (2018).

С первого взгляда невозможно сразу же распознать смысл заглавия-знака, но познавательная ссылка на свет как название в текстовом пространстве связана с сакральным существованием космического бытия, с сакральной границей смысла, со священным ритуалом познания и откровения духа – да будет свет!

Оно раскрывает внутреннюю основу всего текста, его отправную точку, непередаваемую историю, с которой начиналось то движение, которое ассимилирует все вокруг и превращает его в свою сущность, в свою субстанцию. Он трансформирует даже среду, формирует внутреннюю эмиграцию, поэтический « побег », откуда становится вполне возможным обнаружить невидимый, глубокий рельеф жизни, чрезвычайную сосредоточенность на себе и погружение во внутренние переживания вместе с душевной свободой. Именно здесь, в этой точке и создается совершенство поэзии, и Генрик Эдоян себе это может позволить:

-Ավելի դժվար է գրել առաջարանը, քան վերջարանը,

քանզի վերջարանը գրվում է ինքն իրեն (ինչպես հետևանք),

իսկ առաջարանը դու ինքն ես գրելու...[6]

(Предисловие писать сложнее, чем послесловие,/ потому что послесловие сама себя пишет (как следствие),/ а предисловие вы будете писать сами ...)

Для него предсказана была судьба Провидца, которая никоим образом не предполагала большего удовольствия, чем удовольствие от соблазна познания пишущего «пророка».

Поэт, который всегда стремился разрешить жизненные трудности посредством души, вывести порядок из хаоса, наконец, завершает, подводит свой текст к философскому итогу, тесно связанному с невидимыми судьбоносными переживаниями, чувствами, эмоциями, временем, с красотой и с вечностью, другими словами, со светом, с идеей вседесущности Бога. Здесь сформулирована ключевая концепция интеллектуальных референций писателя: время, от одного конца которого до другого идут такие непростые дистанции, такие невероятные события, сопротивление которым может преодолеть только единственно возможная судьба, данная человеку.

Беседа о космическом и экзистенциальном времени всегда сопровождала человека с самого раннего досознательного возраста человеческого становления как некая неразрешимая проблема или незаконченная тайна (Платон, Блаженный Августин, Кант, Флоренский, Бердяев и др.). Эдоян считает, что «поэт по существу – не философ (во всяком случае, на самом деле), но философия может стать предметом его интерпретации» [4]. Значит, день, ночь, воспоминания, одиночество, Христос, Бог, вечность отмечают Время, тем самым формируя их поиск, что в конечном итоге и приводит к поэтическому ареалу последнего пристанища.

Поэт убежден, что поэтическая реальность скрыта от человека, но для Провидца чудесный свет проливается изнутри, он наблюдает, анализирует и создает для себя такую концепцию космического и экзистенциального времени, которая не укладывается в простейшую концепцию только внешних явлений и знаков. Первое – так называемое объективное, которое течет по горизонтали, одинаково для всех, измеряется всем ходом существования и внутри него расположены память или историческое время. Субъективное время, которое «двигает внутрь, к невидимым глубинам души», измеряется внутренними переживаниями, напряжением «внутренней» человеческой жизни и его спасением: страдание, радость, интеллектуальное переживание всего существования, что, в конечном итоге, по мере возможности, приведет к творческому воспроизведению. Это, в отличие от горизонтального времени, есть вертикальное движение. На первый взгляд может показаться, что мы говорим о двух временах, которые никак не связаны друг с другом, но поэзия Эдояна представляет ту «точку», ко-

торая исключительным интеллектуальным включением соединяет в себе два состояния времени, становясь, по определению Бердяева, «точкой, говорящей о движении вглубь».

-Ովքեր ուսում էին Քրիստոսի հինգ նկանակներից-/
դեռ մինչև հիմա ուսում են
այդ հացը,/ բայց մոռացել են, չեն հիշելմ՝ ինչ
ձեռք էր
այդ հացը դնում իրենց սեղանին: [6]

(*Te, кто ел от пяти хлебов Христа – / все еще едят/ этот хлеб,/ но они забыли, они не помнят, ту руку, которая / кладет этот хлеб на их стол.*)

Таким образом, Эдоян говорит, вернее, пишет не о двух разных временах, а о двух разных сторонах всеобщего времени.

Категория времени, свидетельство момента, рисует очень глубокую и интересную закономерность в системе мировоззрения Эдояна как идея, как отправная точка движения существования, «информационное ядро», которое соединяет человека с пространством через особые языковые формы. Человек одновременно может быть везде и нигде, в одно и то же время человек разделен на разные измерения времени. ««Информационным ядром» моей поэзии является, в общем, переживание времени, к которому я обращался на разных этапах своей жизни» [3], – говорит писатель и в последний раз корректирует координаты времени, в котором постоянно присутствует чувство неожиданного, пограничного состояния души, обусловленного виртуозно мастерски сконструированными психологическими переходами (состояниями), живописными контрастами, а затем и неожиданными решениями. Настоящее – это наивысшее состояние времени; линза настоящего собирает и держит в себе как тени прошлого, так и все обещания будущего, это постоянная взаимосвязь начала и конца одновременно.

Время прекрасно реализовано в языковых формах и передает свой образ всему сборнику, интересно поясняя временные и пространственные тонасы. Были другие, были другие вещи, будут другие, будут другие вещи. Истинна только жизнь, которая закономерно проживается, и эта точно рассчитанная закономерность жизни засвидетельствована, записана только здесь, только по сведениям одного человека, который находится в этом времени.

Эдоян видит ломкость времени, страсть к самоуничтожению и к запустению. Спасение или последнее пристанище – это самосознание Вселенной, Самого Бога, носителя духа вечности и утверждающего порядок в хаосе.

«В истории через больное и дурное время, – говорит Бердяев, – пожирающее и истребляющее, превращающее жизнь нашу в кладбище, где на костях умерших отцов воздвигается новая жизнь сынов, забывших отцов, действует истинное время, неразорванное время, время, поддерживающее связь, в котором нет разрыва между прошлым, настоящим и будущим» [2].

Писатель давно решил эту проблему соотношения времени и вечности, как на уровне мировоззрения, так и на уровне поэтики поэзии. Генрик Эдоян «знает» смысл этой истории и вполне осознанно делает мишенью своей поэзии само присутствие Бога:

-Մեկը թեզ է փնտրում, որտեղ էլ լու լինեա/ մեկը, մոռացված, քը լյանքն

է պահպանում/ իր ձեռքերի մեջ:
Ամենաշատը նրան եւ ցավեցնում,

ում շատ եւ սիրում: [6]

(*Кто-то ищет тебя, где бы ты ни был/ кто-то, забытый, охраняет свою жизнь/ своими руками. Более всего/ ты причиняешь боль тому, кого больше любишь.*)

Наиболее выразительные смысловые линии и самые драматические отношения организуют не только сложнейшую структуру поэтического текста, но и мысль об экзистенциальной тревоге за человеческую судьбу, за отведенное ему время, выводя мысль на новый уровень, формируя божественное явление, тайну существования нескончаемого и неисчерпаемого «философского» текста. Поэтический голос со славной эрудицией «пишет» трагичный и обещанный рассказ о чудесной «встрече» мира с Богом. Эдоян так близко переживает присутствие Единого и Единственного Сына Божьего, и это вовсе не абстрактная идея, а сильное, тяжелое осознание самопознания и самосознания. Здесь снова в текст внедряется смысловой образ Времени, движения, вездесущности Бога. Таким образом, божественное и человеческое времена не были связаны, они были разделены, и у каждого был свой «образ». Иисус объединил эти два времени в себе. Пропасть пустоты существования заполняется (ет) в тот момент, когда Иисус «вырывается» из своего божественного существования, спускаясь сверху, из космического времени в человеческое время, соединяя собой верх и низ, «становясь» точкой, с которой начинается движение вверх и вглубь, движение к самосознанию.

-Ո՞վ է հաշվել աստիճանները-
երկնքից իշնող
և երկրից բարձրացող,
աստիճանները/ անտես ու աներևույթ- և
նրանց վրա

ուրքերը հոգիների-/ ուշ աշնան տերևներ՝
քշված/ քամիներից...,- [6]

(*«Кто считал ступени?»/ Спускающиеся с неба/ и поднимающиеся с земли,/ Ступени/ невидимые и несущественные и на них/ ноги души – / поздней осени листья, унесенные ветрами ...)*)

Следовательно, очерчена концепция космической конечной структуры (убывающая, не убывающая, возрастающая, не возрастающая), которая и становится интеллектуальным ядром поэзии Эдояна. Он знает Бога, который является преодолением выпавших на нашу долю границ, а все, что за их пределами, – Молчание.

«В поэзии, – говорит Эдоян, – должно быть молчание. То, что находится за пределами области

слов (на самых глубоких уровнях бытия), выражается словами через интонацию, через особое музыкальное состояние (не рифмой, а психолого-онтологическим смыслом), которое невозможно рассказать. Подобно тому, как молчание стремится к словам, так и слова стремятся к молчанию. А “молчание”, “истинное слово”, “покой” – все это характерные черты одного эпистемологического ряда [3]. Таким образом, возможно, он ценит тишину, молчание больше, чем свой голос. В первую очередь не следует мешать мыслящему человеку, тогда у него появится прекрасная возможность организовать неповторимую эстетику поэзии Эдояна с присущим ему гармоничным сочетанием звука и беззвучного.

По мнению писателя, слова способны сделать неизвестное известным, создать гармонию между языком и вселенной. Он не идет вслед за пророчествами и предсказаниями, но он готов именно здесь и именно в этот момент на все, чтобы сохранить заранее созданную целостность Вселенной, чтобы сохранить Смысл в пространстве души.

Но проблема здесь не только у автора: он лишь произносит Имя; проблема у читателя, от которого требуется упорная и уравновешенная работа интеллекта.

Пограничное состояние или чувствительная граница, которая неизбежно “собирает” вокруг себя поэтическую структуру, рассказ, кажется, не имеет значения, не видны: человек всегда находится в пограничном состоянии, он видит только один свой день, он находится только в одном мире, обитателем которого является вовсе не он сам, но который когда-то был его, да и теперь он принадлежит ему, хотя и скрывается под толстой оболочкой *Отсутствия* и который с трудом поддается распознаванию. «Смерть днем – это вовсе не ночной сон, а его смерть», – говорит поэт.

- Մարտիրոս Շահնշահիր...: «Ճիշտ այդպես»:
«Հարավը է դա ապացուցել»:

«Այս, այդ ամենը սովորված է փորձով»... [6]
(*Смерть, говоришь? / Так точно./ А возможно это как-то доказать? / Да, все это проверено опытом...*)

Безмерно прекрасно это прозрение само по себе, посредством которого писатель ставит друг рядом с другом вчера и сегодня, рациональное и иррациональное, проясняет границы времени и обнаруживает, доставшееся ему после долгих поисков, последнее Самосознание – его внутренний Дом. Определены время и место, поэт формулирует свои формулы жизненного познания.

-Նա գիտի, որ մի օր պիտի զնա. նա գիտի,
բայց

ապրում է: Նա գիտի, որ մի օր մեկը
կանգառի

երկնքից ցուացող լույսը իր վրա: Նա
գիտի, բայց ապրում է: [6]

(Он знает, что однажды он должен будет уйти; он знает, но/он живет. Он знает, что однажды кто-то выключит / исходящий с неба на него свет. Он / знает, но он живет.)

Человеческий язык и вселенная совпадают, вся вселенная резюмируется только языком. Через особые лингвистические формы время связывается с пространством, а они оба в свою очередь – с Человеком. При отсутствии одного из них исчезают все языковые формы или же распадается все стихотворение. Совершенно очевидно вычерчивается движение, показывая, как интеллект или свет знания раскрывает внутренний рельеф жизни, глубочайшая и величайшая мистика познания открывает эпизоды существования, как метафора растет, наполняется содержанием и становится мысленным образом и как слово реконструирует и создает Последний дом – лирику или поэзию.

- «Ես սուն եմ շտափում, - ասում է անցորդը, -

բու հարցին հաջորդ անգամ
կպատճենանեմ»: [6]

*(«Я спешу домой», – говорит прохожий. – и
отвечу на твой вопрос в следующий раз»)*

Есть ли более чистое страдание, чем найти последнее прибежище в стихотворении, написать Голос Вселенной, с высокой виртуозностью получить в одинаковой истории одинаковое?

- Երկու աշխարհներ՝ կանգնած իրար դեմ,
երկու արտացոլում նույն հայելու մեջ,
իրար հակառակ և իրար նման: [6]

*(Два мира, стоящих друг против друга,/ Два
отражения в одном зеркале,/ Друг против друга и
похожих друг на друга.)*

Значит, такое самосознание поэтического мира выполняет две совершенно разные функции: сначала как бы «вещь в себе», затем оно образует круг, в середине которого становится возможным тематическое и структурное целое стихотворения. Таким образом Эдоян прекрасно сочетает старое и новое, смысл и логику, невидимый ритм, форму, которое наполнено удивительным содержанием.

Следы одиночества и печали тщательно скрываются, в постоянно меняющемся далеком времени свет от слов и опыта ищут Бога и не воспринимают роковые противоречия жизни и души как трагедию, а как рассказ о жизни.

-Ինչ արժի այս կյանքը, որ դու ապրում ես –
կորուսյալ մի դրախտ [6]

(Чего стоит эта жизнь, которую ты проживаешь – / Потерянный рай)

Поэзия пронизана различными знаками, значениями, символами, какой-то скрытой внутренней печалью, которая может придать глубочайший смысл Духу. «Грусть, – говорит он, – это общий тон человеческой жизни. <...> Грусть – это психологическая аура искусства» [3]. Да, жизнь печальна, но жизнь бесконечно прекрасна.

В сборнике Эдояна «Свет слева» выверенная граница этой красоты – личный опыт, один из немногих случаев, когда поэт проявляет удивительную «расточительность» в «личных» мотивах. Он, как «блудный сын», погасивший все страсти, возвращается к своему чистейшему источнику .

-Նա իմ կողքին էր, հենված էր իմ ուսին,
թեև ես ինը հենարան չունեի:

Քիչ էր մնում ընկնելի: Բայց գնում էինք,
միասին, օրվա միջով...[6]

(Он был рядом со мной, опершись о мое
плечо./ Хотя у меня самого не было опоры./ Чуть
было не упал./ Но мы шли, вместе, сквозь день...)

Это «Песнь любви» поэта, потому что здесь предстает «самый настоящий» Человек. Удивительный текст написан с необычайной силой и внутренней свободой, написан самой судьбой, которая и создает беспрецедентную страницу неповторимой привлекательности поэзии Эдояна. «На самом деле любовь связана с внутренней целостностью человека, с неразрывным единством тела и души, которое никак нельзя разделить на отдельные фрагменты и части. Любовь никогда не может быть саморазрушительной и фатальной, любовь ведет человека не к Хаосу, а к внутреннему просветлению, к сиянию сознания, которое превращается в своеобразную эпифанию (богоявление)»[3].

Сам поэт созерцает эту историю Света, чтобы спасти свое бездушное время, свое чудесное и прекрасное человеческое и поэтическое стихотворение.

References

1. Azg, 26.08.2020.// Poezia sozdaet realnost, Interview s Genrikom Edoyanom.
2. Berdyaev N., Smisl istorii, M., 1990. S. 59.
3. Literaturnaja gazeta, Erevan, 12. 02.2014.// Nado nayti to, chto est, a ne to, chego net, Interview s Genrikom Edoyanom.
4. Literaturnaja gazeta, Erevan, 21.09.2020, Akop Movses, Hevozmojnoe.
5. Edoyan G. Svet sleva. Erevan, 2018.

Список литературы

1. Азг, 26.08.2000. //Поэзия создает реальность, Интервью с Генриком Эдояном.
2. Бердяев Н. Смысл истории. М. 1990. С. 59:
3. Иратес. 23.05.2014.//Интервью с Генриком Эдояном.
4. Литературная газета, 12.02.2014. //Надо найти то, что есть, а не то, чего нет. Интервью с Генриком Эдояном.
5. Литературная газета, 21.09.2020.// Акоп Мовсес. Невозможное.
6. Эдоян Г. Свет слева. Ереван. 2018.

THE APPRAISALS ABOUT H. TOUMANIAN BY HIS CONTEMPORARY RUSSIANS

Mnatsakanyan E.Zh.

*PhD in Philology, Associate Professor
Armenian National Academy of Sciences,
Institute of Literature after M. Abegyan,
0015, Grigor Lusavorich street, 15, Yerevan*

УДК 82

ББК 83.3

ОВАНЕС ТУМАНЯН В ОЦЕНКЕ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ КРИТИКИ СВОЕГО ВРЕМЕНИ

Мнацаканян Е.Ж.

*кандидат филологических наук, доцент,
старший научный сотрудник РА НАН
институт литературы имени М. Абегяна,
0015, ул. Гр. Лусаворича, 15, Ереван, РА*

Abstract

In Russian reality, the first try of criticizing Toumalyan's works was done by Russian Literary critic, poet and translator Y. Veselovski. In 1901, Veselovski publishes the long article "The Armenian Poetry and its origins" on the 12th page of the Russian magazine "Russian Mind". Among other issues devoted to the development of the Armenian poetry, the writer addresses also Toumalyan's works stressing their nationwide acceptance and giving appraisals especially to the works that describe the life of the nation.

The personal closeness that existed between Toumalyan and Brusov, carried in it the symbol of deep closeness of Armenian and Russian cultures. Brusov's Lectures about the Armenian poetry in the collection "Poetry of Armenia" were a unique phenomenon in the cultural life of the time. During the first lecture, Brusov focuses on Toumalyan's exceptional character writing that "His excellent poems reveal the real Armenian nation itself with its thoughts and wisdom. Toumalyan is a novel, a national epopee".

It's also worth focusing on the connections between Toumalyan and S. Gorodetski. In the article "About the Wise and the Tender", the Russian thinker's tried to evaluate Toumalyan's works as almost identical with Brusov's appraisal. Considering Toumalyan's personality and work as one harmonic unity Gorodetski notices that Understanding Toumalyan means understanding Armenia. "His poems are a monument of the historical sufferings that Armenia experienced, and its determination for the rich future". Gorodetski opens up Toumalyan's personal rich world and shades of works very skillfully.

Аннотация

В русской действительности первую попытку критики произведений Туманяна сделал литературовед, критик, поэт, переводчик Ю. Веселовский. В 1901 г. в 12-м номере московского журнала “Русская мысль” он публикует объемную статью (с. 97 – 123) “Армянская поэзия XIX века и ее происхождение”. Здесь Веселовский, в числе вопросов, касающихся развития армянской поэзии, обращается также к творчеству Туманяна, подчеркивает народность поэта, давая особенно высокую оценку произведениям, отражающим жизнь народа.

Символ глубинной близости армянской и русской национальных культур несет в себе личная дружба Ов. Туманяна и В. Брюсова. Лекции Брюсова об армянской поэзии, его антология “Поэзия Армении” – уникальные явления в армянской культурной жизни своего времени. В своей первой лекции Брюсов отмечает исключительность Туманяна: “Поэзия Туманяна есть сама Армения, древняя и новая... Туманян – целый эпос, национальная эпопея!”

Заслуживают внимания также отношения С. Городецкого и Ов. Туманяна. Оценка, данная Туманяну русским поэтом в статье “О мудром и нежном” почти совпадает с брюсовской характеристикой. Рассматривая творчество и личность Туманяна как единое гармоничное целое, Городецкий отмечает, что понять Туманяна значит понять Армению. “Его творения – это памятник исторических страданий Армении и обет ее богатого будущего”. Городецкий своими тонкими наблюдениями характеризует уникальный внутренний мир Туманяна-человека и раскрывает многие нюансы его творчества.

Keywords – Hovhannes Toumanyan, Russian Literary criticism, translation, high appraisals, national description, archbishop of new poetry, symbol of spiritual-cultural interconnections.

Ключевые слова: Ованес Туманян, русская литературная критика, перевод, высокая оценка, национальное описание, «патриарх» новой поэзии, символ духовно-культурной взаимосвязи.

Общеизвестно, что Ов. Туманян питал особые чувства к русскому народу, его искусству и литературе. Поэт, по его же словам, нес в себе “лучшие традиции прекрасной литературы и высокой культуры великого русского народа” и был связан с ним теплыми духовными связями. Не случайны также любовь к нему и высокая оценка его творчеству представителями русской интеллигенции, его современниками (Ю. Веселовский, К. Бальмонт, В.Иванов, В. Брюсов, С. Городецкий и другие).

Взаимосвязи Туманяна с русской литературой многочислены и содержательны. Армянские литературоведы неоднократно рассматривали культурные связи поэта с русской литературой как важнейший аспект историко-литературной действительности своего времени.

В настоящее время, в свете развития новых перспектив в области русско-армянских литературных и культурных взаимоотношений, возникает естественная необходимость переосмыслиния историко-культурных ценностей. Исходя именно из этих позиций мы попытались в настоящем докладе обобщить и кратко представить прошедшие испытание временем взгляды и высказывания как о самом поэте, так и об его творчестве.

В русской действительности первую попытку критики произведений Туманяна сделал литературовед, критик, поэт и переводчик Ю. Веселовский. Еще в 90-е годы XIX века при его непосредственном участии были изданы сборники «Армянские беллетристы» и «Братская помощь пострадавшим в Турции армянам» (Москва, 1897). Минас Берберян, вовлеченный в составление сборников, выступил с теоретическим обзором «Очерки о новой армянской литературе» и отдельными статьями, в которых критик с особой любовью говорит и о Туманяне, характеризуя его как «оригинальное» явление в новой армянской литературе.

Некоторые положения рецензий Берберяна повторились позднее в критической статье Веселовского. В 1901 году в 12-м номере московского журнала «Русская мысль» (стр. 97-123) Веселовский публикует объемную статью «Армянская поэзия XIX века и ее происхождение», где рассматривает процесс развития армянской литературы. В контексте анализа творчества новых армянских поэтов конца XIX века, он кратко говорит и о произведениях Туманяна: «У Туманяца, как почти у всех его собратьев по перу, есть стихотворения и поэмы, затрагивающие участь турецких армян, грабежи и зверства курдов («Мехри», «Алек»). Иногда у него попадаются очень красивые, поэтические описания природы, – как мы это видим, например, в изящном стихотворении «Концерт». Русский критик четко подчеркивает народность творчества поэта, высоко оценивая произведения о жизни народа: «Но всего больше удаются Туманянцу стихотворения, тесно связанные с народной жизнью или безыскусственным творчеством. Поэт, видимо, хорошо знает деревенский люд, его обычай, нравы, поверья, возвретия на природу, особенности речи». Знание внутреннего мира народной жизни Веселовский считает той особенностью, благодаря которой Туманян выделяется среди современных ему поэтов: «Этот народный колорит более всего остального отличает его произведения от поэтического творчества таких писателей, как Шах-Азиз, Ованисян или Цатурян». Особое внимание Веселовский уделяет одному из его стихотворений: «Его «Песня пахаря» написана совершенно в таком духе, как если бы перед нами была подлинная, безыскусственная песня деревенского труженика».

Веселовский выделил еще одну сторону поэтического дара поэта: умение создавать высокохудожественные произведения на основе фольклорного материала: «Очень часто Туманянц обрабатывает, в виде мелких стихотворений или поэм, армянские

народные предания и легенды, среди которых есть весьма красивые и поэтические. Особенностью известностью пользуется его стихотворение «Ахтамар».

В отзыве Юрия Веселовского, несмотря на некоторые пробелы, впервые были обозначены некоторые важные нюансы творческого мира Ованеса Туманяна, которые впоследствии станут определяющими признаками его творческого мировоззрения.

Символом глубинной близости армянской и русской национальных культур является личная дружба между Ов. Туманяном и В. Брюсовым.

15 октября 1915 года в Москве Брюсов выступил с докладом, в котором признался, что для него стали откровением глубина и богатство армянской литературы, а также выразил свою уверенность в том, что «армянский народ является великим культурным народом, и он был культурным еще в те времена, когда Европа не знала ни французской, ни английской и ничьей иной культуры».

В заключительной части вечера прозвучали переводы из армянской поэзии, в том числе и несколько произведений Туманяна. Издающаяся в Тифлисе газета «Оризон» сообщает, что один из переводчиков произведений Туманяна – поэт В. Иванов – отзывался о нем с исключительным восхищением: «Я совершенно пленен его яркими красками, его страстью, его цветами, гибкостью его языка. И я бы желал, чтобы эти мои слова дошли до армянского поэта. Передайте ему, что я его очень люблю и весь очарован им. Мои сердечные приветствия почтенному армянскому поэту».

Первая тифлисская лекция Брюсова, под заголовком «Армянская поэзия», состоялась 13 января 1916 года.

В Тифлисе Брюсов был окружен теплым и заботливым отношением Туманяна, о чем свидетельствует признание Иоанны Брюсовой: «Все лица были затмлены неизгладимым обликом незабвенного поэта» [1, 694].

Тифлисская газета «Орион» в нескольких номерах представила содержание и основные положения лекции Брюсова. Так, приводится образное высказывание лектора о стихотворении Туманяна «Перед картиной Айвазовского»: «Ованес Туманян - тот чародей, тот Айвазовский, который с кистью в руке громко противостоит стихии и подчиняет ее себе». После чего, прочитав стихотворение в своем переводе, дополняет: «Глас народа снова слышен и виден в его произведении. В его блестательном стихотворении выступает сам армянский народ со всей своей мудростью и своими чаяниями. Туманян – это роман, народная эпопея».

В январе 1916 года, по возвращении в Москву, Брюсов посыпает в дар Туманяну четырехтомное собрание своих сочинений с теплой дарственной надписью и стихотворением «Посвящение».

В пространном предисловии к сборнику «Поэзия Армении» Брюсов пишет: «Ованес Туманян (род. в 1869 г.) представляет сравнительно с Иоанницием тип поэта более страстного, более непосредственного. Уроженец горного Лори, во многих отношениях автодидакт, человек огромной,

но не систематической начитанности, влюбленный в армянскую старину и близкий духом ко всему укладу народной жизни, Туманян как бы олицетворил собою тип южанина, в котором причудливо сочетаются два начала: кайф и гений. Ныне уже почти «патриарх» новой поэзии, так как уже успело вырасти новое поколение поэтов, принесших с собой новые идеалы, Туманян является центром всей армянской литературной жизни в Тифлисе» [2, 77-78].

Вполне очевидно, что русский поэт смог столь четко, искренно и проникновенно охарактеризовать армянского поэта только после знакомства и непосредственного, близкого общения с ним в Тифлисе. А при оценке творчества Туманяна делает лаконичные, образные, как бы мимолетные наблюдения, содержащие глубокие и достоверные наблюдения.

Брюсов не согласен с тем мнением, что поэзия Туманяна не проходит сквозь горнило эстетического совершенствования и в качестве примера приводит поэмы поэта, в которых его талант проявляется с исключительной силой и художественным мастерством, выявляя глубинные пласти и тончайшие оттенки национального характера, жизненных установок и психологического облика своего народа: «Наибольшей силы поэзия Туманяна достигает в лирических поэмах, где сказывается всестороннее знание народной жизни и живое проникновение вглубь народного духа. Для читателей другого народа знакомство с поэмами Туманяна (например, с его «Ануш») дает больше в познании современной Армении и ее жизни, чем могут дать толстые томы специальных исследователей» [2, 78-79].

Обобщая свою характеристику творчества Туманяна, Брюсов пишет: «В целом, поэзия Туманяна есть сама Армения, древняя и новая, воскрешенная и запечатленная в стихах большим мастером».

Таким же душевным теплом и любовью преисполнена статья Брюсова, опубликованная в 1923 году («Красная Нива», N 14), в связи с кончиной Туманяна. Здесь, как и в предисловии к «Поэзии Армении», с присущей ему проникновенностью он представляет своего собрата по перу: «Поэт подлинный, поэт по призванию, поэт по всем - в стихах и в жизни, Туманян насыпал свою поэзию родными преданиями, народными поговорками, отзывающимися народных песен, описаниями национальных обрядов и обычаяев. Туманян был поэтом для всех»... [3, 181-182].

Не менее интересны близкие отношения между Ов. Туманяном и С. Городецким, который считал себя преемником славного дела Брюсова. И в этом случае встреча двух поэтов состоялась в один из самых трагических периодов жизни армянского народа. В 1916 году, приехавший с особой миссией в Тифлис русский поэт, познакомился и открыл для себя не только Туманяна, но и духовное величие армянского народа и его художественное воплощение в поэзии.

В 1918 году Городецкий опубликовал сборник своих стихотворений под названием «Ангел Армении» и подарил Ованесу Туманяну со следующей

дарственной надписью: «Вам, светлый друг, я посвятил эту книгу не только потому, что я до корня сердца очарован Вашей личностью, но и потому, что Ваше имя – это идея, прекрасная идея армянского воскресения в дружбе с моей родиной» [1, 867].

С большим воодушевлением и любовью участвовал русский поэт в юбилейных мероприятиях, посвященных 50-летию со дня рождения Туманяна. Примечательна статья Городецкого «О мудром и нежном», напечатанная в газете «Закавказское слово». Новый опыт оценки творчества Туманяна русским интеллигентом почти идентичен характеристике Брюсова. Рассматривая творчество и личность Туманяна как единое гармоничное целое, Городецкий отмечает, что понять Туманяна значит понять Армению: «Его творения – это памятник исторических страданий Армении и обет ее богатого будущего» [4].

Городецкий, в течение долгого времени будучи в близких дружеских отношениях с армянским поэтом, своими тонкими наблюдениями характеризует уникальный внутренний мир Туманяна-человека и раскрывает многие нюансы его творчества.

Таким образом, исключительно высокая оценка, данная творческому наследию Ов. Туманяна русскими мыслителями, до настоящего времени остается уникальной, являясь также отражением вдумчивости, проницательности и умения расскрытия культурных пластов другого народа

SCIENCE-FICTION TEXT AS AN OBJECT OF LINGUOSYNERGETIC RESEARCH

Oleinikova G.

PhD in Philology

Izmail State University of Humanities

Izmail, Repina 12

НАУЧНО-ФАНТАСТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВОСИНЭРГЕТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Олейникова Г.

кандидат филологических наук

Измаильский государственный гуманитарный университет

Измаил, репина 12

Abstract

The issues of studying and researching texts of various genres are the most studied and discussed in Text Linguistics. The relevance of research is determined by the study of a literary text from the standpoint of Synergetics, which studies complex processes in culture, nature and society associated with the manifestation of self-organization and the unity of order and chaos. The article is devoted to the study of the spatial organization of a science fiction text as an object of Synergetics. The author made an attempt to demonstrate the analysis of the spatial coordinate of a science fiction text from the perspective of fractal organization, which, in turn, is represented in two spatial planes: open and closed space.

Аннотация

Вопросы изучения и исследования текстов разной жанровой принадлежности являются одними из наиболее изучаемых и дискутируемых в лингвистике текста. Актуальность исследований определяется изучением художественного текста с позиции синергетики, которая изучает сложные процессы в культуре, природе и обществе, связанные с проявлением самоорганизации и единства порядка и хаоса. Статья посвящена исследованию пространственной организации научно-фантастического текста как объекта синергетики. Автором была предпринята попытка продемонстрировать анализ пространственной координаты

русскими интеллигентами. Недолгие, но глубоко осмысленные личные и творческие взаимоотношения между Туманяном и русскими литературными деятелями более чем вековой давности не утратили своего историческо-литературного значения и в настоящее время воспринимаются как символ многовековой исторической и духовно-культурной взаимосвязи армянского и русского народов.

References

1. Toumanyan in the memories of contemporaries [Published in Armenian], Yerevan, 1969.
2. The Poetry of Armenia since Ancient times to our days, [Published in Russian] Moscow, Published by Moscow Armenian Committee, 1916.
3. Brusov, V, About Armenian and Armenian Culture, [Published in Russian] Yerevan, Published by AS of RA, 1963.
4. «Transcaucasian word», [Published in Russian] N27, 20 February, Tiflis, 1919.

Список литературы

1. Туманян в воспоминаниях современников. Ереван, 1969
2. Поэзия Армении с древнейших времен до наших дней, Москва, Изд. Московского Армянского Комитета, 1916.
3. Валерий Брюсов, Об Армении и армянской культуре, Ереван, изд. АН Армянской ССР, 1963.
4. «Закавказское Слово», N27, 20 февраля, Тифлис, 1919.

научно-фантастического текста с позиции фрактальной организации, которая, в свою очередь, представлена в двух пространственных плоскостях: открытом и закрытом пространстве.

Keywords: space, synergetics, fractal, fractal structure, open space, closed space.

Ключевые слова: пространство, синергетика, фрактал, фрактальная структура, открытое пространство, закрытое пространство.

Общество XXI века живет в эпохе глобального вызова, переоценки существующих научных принципов и методологий, поиска новых оптимальных стратегий и тактик. Формируются новый стиль жизни, который характеризуется инновационным сектором экономики и высококачественной, беспристрастной наукой с разнообразной индустрией знаний. Развитие науки и техники за последние годы ярко демонстрируют тот факт, что современное общество стремиться к новизне и скорость происходящих изменений можно увидеть в каждом секторе научного познания и открытия. Очевидным становится тот факт, что новая социальная реальность не может управляться старыми методами, которые сами превращаются в факторы, разрушающие представление о новом, инновационном подходе развития общества.

Данное положение касается и науки, которая характеризуется на настоящий момент отсутствием универсального способа описания процессов и явлений, где существует некая фрагментарная научная реальность, совокупность так называемых специальных научных картин мира, каждой из которых присуща своя онтология. Появилась необходимость поиска такого метода, связующего подхода, который мог бы обеспечить коммуникацию между многими научными сферами, подходами. На роль такого метода сегодня и претендует синергетика.

Как отмечает Т.И.Домброван, синергетика — это новый, более высокий уровень системных исследований, вобравший в себя множество существенных наработок отдельных естественнонаучных дисциплин [1].

Это междисциплинарное направление в науке получило свое развитие в 70-х годах XX века. Синергетика (образовано от греческого слова: συνεργύα — совместное действие, сотрудничество, согласованное действие) — это теория самоорганизации сложных систем.

Термин «синергетика» был введен в научный обиход английским физиологом Ч.С. Шерингтон более ста лет назад. В конце XX столетия, немецкий физик Г. Хакен, при анализе системы понятий, описывающих механизмы самоорганизации, взаимозависимые процессы развития в мире, начинает использовать данный термин («Синергетика. Иерархия неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах»), Вслед за Г.Хакеном, бельгийский ученый, лауреат Нобелевской премии И. Пригожин («Самоорганизация в неравновесных системах», «Философия нестабильности» и др.), а также ряд других ученых (С.П. Курдюмову, М.В. Волькенштейну, Ю.А. Урманцеву и др.) активно

используют термин синергетика, для изучения различных систем, которые имеют свои внутренние и внешние проявления.

Данное научное направление изучает процессы становления сложных систем и выявляет общие закономерности и принципы эволюции систем живой и неживой природы, физических, технических, социальных и других. Г.Хакен отмечает возможность применения синергетики к различным системам, которые относятся к большому разнообразию дисциплин, что позволяет осознать новые подходы к анализу и изучению сложных систем в целом [4].

Современное состояние науки требует нового осмысливания вопросов, касающихся создания единого информационного пространства. Ответить на них может только синергетика, которая исследует сложные процессы в культуре, природе и обществе, связанные с проявлением самоорганизации и единства порядка и хаоса. Подобные положения представляют особый интерес для лингвистической теории художественного текста.

Вопросами синергетической природы в лингвистике активно начали интересоваться в конце XX начале XXI века. Это работы Р.Г. Пиотровского, Л.С. Пихотниковой, Г.Г. Москальчук, Т.И. Домброван, И.А.Герман и другие.

Описать четко связь синергетики и лингвистики на наш взгляд представляется сложным, так как отношения между этими двумя дисциплинами очень многогранны и многоаспектны.

Целью настоящей статьи является анализ научно-фантастического текста с позиции синергетического принципа, что в свою очередь ярко продемонстрирует факт связи синергетики и лингвистики текста.

Возникновение фантастической литературы многим обязано национальной мифологии, сказкам, героическому эпосу, легендам и преданиям. Так, в литературе Британии, в эпосе “Беовульф” (VIII в) присутствуют фантастические образы чудовищ, колдунов и ведьм, которые наделены сверхъестественными способностями, не свойственными для реальной жизни человека. Аналогичные образы встречаются и в эпосе других народов. Христианская мифологическое сознание способствовало расцвету жанра видений, популярных в средневековой литературе. Фантастический вымысел был основой средневекового рыцарского эпоса Т.Мэлора “Смерть Артура” (1469), а также “Неистового Роланда” (1532), созданного итальянским поэтом позднего Возрождения Людовиком Ариосто.

Историю современной научной фантастики обычно отсчитывают от Ж.Верна - создателя жанра приключенческого научно-фантастического

романа. Ж.Верн признавал заслуги Э.По в разработке принципов научной фантастики, но замечал, что его фантастика зачастую переходит в область сверхъестественного, тогда как сам Ж.Верн пытался объяснить чудесное исключительно с позиции науки.

На данном этапе развития научную фантастику рассматривают как неотъемлемую часть мирового историко-литературного процесса со своими законами развития и специфическими приемами. Некоторые исследователи рассматривают научную фантастику как особый вид художественной литературы с собственной системой жанров, выделяя среди них научно-техническую, социальную, биологическую и др. научные фантастики.

Сегодня научно-фантастические произведения исследуются и с лингвистической точки зрения. Так, изучалась специфика жанра и степень его влияния на язык научной фантастики, анализировалось словотворчество в научной фантастике, как одно из важнейших проявлений ее жанровой специфики, ибо нигде больше потенциальность языка, проявляющаяся в окказиональной лексике, не манифестируется так изобильно. Изучался именной фонд персонажей англо-американской научной фантастики, с целью выявления своеобразия и неоднородности потенциала ономастических единиц и особенностей их функционирования.

По нашему мнению, исследование художественного текста, изучение и понимание индивидуально-авторских интенций во взаимодействии с параметрами порядка, сталкивают модель текста с синергией определенного порядка и расположения в самом массиве художественного произведения. Как отмечает Г.А. Олейникова, изучение и исследование художественного текста с позиции синергетики, позволяет преодолеть искусственное разделение между художественным дискурсом и художественным текстом, связывая воедино множество частей, которые в свою очередь, обладают свойством самоподобия (объект, в точности или приблизенно совпадающий с частью себя самого, то есть целое имеет ту же форму, что и одна или более частей) или с свойством фрактальности, когда объект изучения обладает свойствами многоподобия, многослойности и неровности [6].

Произведения научно-фантастического жанра имеют определенные характеристики, которые отличают их от произведений других жанров. В частности, пространство выступает ведущим звеном, на фоне которого разворачиваются ирреальные события. Так, изучая реализацию фрактальности в пространственной парадигме научно-фантастических произведений, с целью изучения общей представленности пространства в текстах жанра научная фантастика мы пришли к выводу, что общая пространственная паттерн может быть представлена в двух пространственных плоскостях: открытом и закрытом пространстве, которые имеют свои определенные фрактальные структуры и проявляются в виде двух основных составляющих: движении в пространстве (вверх и под землю) и в виде

трансформации, изменении реального состояния окружающей среды и предметов.

Жанровая специфика конструирования закрытого/открытого пространства в научно-фантастическом произведении заключается в частности в том, что нарушаются пропорции их соотношения, а именно, закрытое пространство контрафактического мира научной фантастики нередко оказывается таких гигантских размеров, что по этому параметру может быть уравнено открытому. К примеру, на планете Трантор вся суши – это единый город, покрытый сверху гигантской крышей, люди живут в этом городе, годами не выходя на открытое пространство и, более того, полагая, что контакт с открытым пространством может быть фактором стресса: *He added conversationally "I don't bother with the outside myself. The last time I was in the open was three years ago.*

Иногда изображенное пространство преднамеренно декларируется как контрафактическое, ирреальное. Например, в рассказе “Arena” главный герой Боб Карсон слышит обращенный к нему голос высшего Разума, который объясняет Бобу, что его миссия состоит в том, чтобы сразиться с представителем другой, враждебной человечеству цивилизации. Сделать это предстоит в том месте, где Боб сейчас находится, это место реально и нереально одновременно: *He looked up trying to decide what was overhead. It wasn't exactly a roof, but it was dome-shaped. It curved down to the ground, to the blue sand all around him ... it was a hundred yards to the nearest wall, if it was a wall. It was as if a blue hemisphere of something about two hundred and fifty yards in circumference, was inverted over the flat expanse of the sand.*

Еще одним ярким примером фрактальной организации научно-фантастического текста является изображение пространства в гипертрофированных размерах, что и выступает примером фрактальной разноплановости и размерности. Описывая открытое пространство в пределах Земли или иной планеты, авторы также склонны акцентировать сверхнормативные размеры локусов. Так, например, путешественник во времени попадает на Землю, какой она оказывается 7 миллионов лет позднее. Описывая тогдашние города Земли, он упоминает Yawk City, читатель легко догадывается, что это проекция Нью-Йорка, как ее воображает автор произведения Джон Кэмпбелл; Город гигантский по своим размерам, он в диаметре равен 800 км.: *Yawk City was more than eight hundred kilometers in diameter.*

Гигантизм пространства, окружающего персонажа научно-фантастического произведения, безусловно, служит фактором создания эмоционального напряжения, опасности, враждебности. Этот эффект особенно ощутим, если гигантские размеры приписаны закрытому пространству: архитектурным сооружениям, огромным домам и необычным интерьерам. Можно сказать, что данное изображение вымыселной, квазиреальной рефе-

рентной действительности происходит по принципу фрактального подобия земного и вымышленного.

Таким образом, можно с уверенностью сказать, что применяя синергетические принципы в лингвистическом анализе художественных произведений, это и есть начало формирования новой научной парадигмы, что, в свою очередь, инициирует появление нового понятия, на распознавание и интерпретацию фрактальных структур в конкретных познавательных процессах человеческой деятельности. С другой стороны, на примере научно-фантастического текста, мы видим, что в современном художественном пространстве возникает особый «фрактальный нарратив» как способ создания особого вымышленного, ирреального или реального мира со своей повествовательной манерой и культурой.

References

1. Dombrovan T.I. (2014). Synergetic model of the development of the English language: monograph. - Odessa: KP OGT [Published in Russian].
2. Kukharenko V.A. (2018). Text and its structure. Moscow: Flint [Published in Russian].
3. Pikhtovnikova L.S. (2016). Linguosynergetics: directions and prospects // Nova Philology: Collection of Science Works. - Zaporizhzhia: ZNU[Published in Russian].
4. Haken G. (1965). Synergetics. Hierarchy of instabilities in self-organizing systems and devices. M.: Mir.
5. Feder J. (1988). Fractals. New York: Springer science + Business Media, XXVII.
6. Oleinikova G. (2018). Interdisciplinary Approach in Modern Linguistic Field // Journal of Danubian Studies and Research, Vol 8, No 2. URL: <http://www.journals.univ-danubius.ro/index.php/research/article/view/5381>

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

UDC: 159.9.072.433; 616.31-085; 614.23

RESOURCE APPROACH TO THE FORMATION OF STABILITY OF STRESS TOLERANCE IN PROFESSIONAL ACTIVITY ON THE EXAMPLE OF DENTAL DOCTORS

Chernavsky A.F.,

Doctor of Medical Sciences, Deputy Chief Medical Officer, Dental Polyclinic No. 12, Associate Professor of the Department of Therapeutic Dentistry and Propaedeutics of Dental Diseases of the Ural State Medical University, 620050 Yekaterinburg

Zaripova E.M.,

Phd, associate professor, kfu / institute of fundamental medicine and biology / higher school of medicine / center of medicine and pharmacy / department of dentistry and implantology, llc "dental clinic no. 9 azino" Kazan. 420140, Republic of Tatarstan, Kazan, Lomzhinskaya str., 13

Chernavsky M.A.

MAU Dental Polyclinic No. 12, Yekaterinburg, Russia

Abstract

The variety of psychological methods in psychodiagnostics is due to the fact that none of the most modern and "advanced" methods can give a comprehensive psychophysiological characteristic of a person's personality and determine the degree of development of psychological stress in employees in a medical organization. Psychodiagnostic information, with the right selection of psychodiagnostic techniques, is an effective tool for feedback that characterizes medical activity and allows you to make timely adjustments. Subject mechanisms, factors, and patterns of stress tolerance due to various components of the individual, personal, and subject-activity spheres of the medical worker's psyche

The relevance of this study is due to the insufficient development of medical and psychological problems of diagnosing the level of organizational stress and the formation of stress tolerance in medical workers that arise during the provision of dental care. Based on psychodiagnostic information, it is possible to correct the identified shortcomings in psychophysiological and a number of mental qualities of the individual, to optimize the psychological climate in the team.

The aim is to diagnose personal and professional stress tolerance of specialists.

Methodology. A study was conducted using the method of observation, questioning and introspection of the state of a number of mental and psychophysiological functions of a medical worker.

Results. Our research showed that health workers working in direct contact with patients must possess special skills, anticipate potential risks decreasing the quality of life of the patient, in a certain way to analyze such risks and have the possibility and ways of solving the problems to mutual satisfaction.

Conclusions. Stress tolerance in professional activity is provided by variable strategies (resources) of coping, due to a different combination of coping resources of a medical worker as a person and a subject of activity

Keywords: organizational stress, psychological, resource-based approach, stress-tolerance in professional activities.

Introduction

Organizational stress associated with working conditions, professional responsibilities and finding solutions in uncertain situations in dentists in the provision of medical care is very high. As early as 2005, WHO experts and clinical psychologists noted in their studies that occupational stress is becoming an urgent problem for more than a third of residents in the countries of the European Union. [1, 2] According to the American Medical Association, 88% of the 2,069 doctors surveyed admitted that they constantly experience moderate or severe stress. [3] Accumulated internal tension leads to problems such as constant fatigue, sleep disorders, decreased productivity, conflicts in the team and/or at home, increased irritability and even unconscious anger. [4, 5] In Russia, the optimization of medicine led to an extreme degree of psychological and emotional exhaustion in 13.1% of medical workers, and a high degree of psychoemotional exhaustion in 49.7% of doctors of medical institutions. The manifestation of

psycho-emotional tension in the provision of medical care observed in 24.2 per cent of physicians, hospitals, and most of the time, almost 20% of cases, it is inappropriate to personal problems of the patient and relationship to the disease. [6, 7]

The stress tolerance of the doctor is considered as a resource for the formation of resistance to mental stress and is considered as the integrated, Multisystem feature that would, on the one hand, productivity of professional activity, and with another - the personal development of the subject medical practice. in our study, 3 main factors that play a significant role in the development of psychoemotional exhaustion came out in the first place: personal, role and organizational [8, 9].

The emergence and negative impact of organizational stress on the medical worker is primarily due to changes in approaches to professional and personal requirements of dentists. The doctor should not be a faceless entity that performs a social order, and the author's personality, implying the development of "self" (self-

cognition, self-actualization, self-development, self-realization), able to accept challenges and cope with them, to determine their life path on their own through their choice and responsibility, co-existing harmoniously with society [10,11]. all this leads to the need to solve the problem of finding resources for the development of the dentist's personality, and the dynamic change and complication of medical technologies leads to an increase in the requirements for the quality of services provided and the psychological readiness of the doctor to use modern methods of treatment and communication [12, 13, 14].

It should be noted that the resource approach is used quite effectively in psychology and in medical practice. The resource approach to the study of mental activity features was applied by J. D. Brown and E. C. Poulton and subsequently improved and developed by M. J. Posner and S. J. Boies [15, 16], F. Baker, D. A. Norman and D. J. Bobrow [17, 18], S. E. Jackson and R. S. Schuler [10], and other researchers in Western Europe and America. Domestic researchers also did not stay away.

Only joint work with the help of a psychologist and the person himself can lead the team to high achievements, optimize the work of the medical team, do not abuse harsh methods, as this can worsen the workflow and cause a state of general inhibition based on protective inhibition. [24, 25]

Thus, we Made The Resource approach the basis of our research.

Materials and methods: The variety of psychological methods in psychodiagnostics is due to the fact that none of the most modern and "advanced" methods can give a comprehensive psychophysiological characteristic of a person's personality and determine the degree of development of psychological stress in employees in a medical organization. Psychodiagnostic information, with the right selection of psychodiagnostic techniques, is an effective tool for feedback that characterizes medical activity and allows you to make timely adjustments. Based on psychodiagnostic information, it is possible to correct the identified shortcomings in psychophysiological and a number of mental

qualities of the individual, to solve organizational problems by optimizing the psychological climate in the team.

The study was conducted on the basis of UIA "SP No. 12" in Yekaterinburg and LLC "Dental Polyclinic No. 9 Azino" in Kazan. The study involved 54 people, the group of medical professionals is dominated by women (80 %).

The purpose of the study: diagnostics of personal and professional stress tolerance of medical workers.

To conduct an Experimental psychological study, the following methods were used [19]:

scale of organizational stress-the method allows you to measure the susceptibility to organizational stress (OS) associated with insufficient ability to communicate, accept the values of other people, adequately assess the situation without compromising your health and performance, inflexibility of behavior and passivity in relation to active forms of recreation and recovery of vitality. Organizational stress diagnostics refers to the identification and assessment of stress factors at work. Organizational stress diagnostics is a necessary component of stress management, which is understood as a comprehensive management of the psychology of the workplace and the stress response of employees. The higher the OS index, the greater the vulnerability to work stress, the more often the experience of distress, such psychological stress symptoms as: mental burnout, chronic fatigue, "manager" syndrome, etc. We also identified role conflicts that arise in the medical environment, high professional requirements imposed by patients and professional organizations, and extreme working conditions for certain professions (dentist–surgeon, dentist-children's doctor, and others) as stress factors in the workplace. There is a special category of organizational stress, which is a factor of overestimated personal responsibility for colleagues and subordinates, for the performance of a common cause. Modern psychological studies prove that individuals with a high level of responsibility are more likely to develop the stress syndrome of "professional burnout".

The results obtained by the "SCO" method are presented in Figure 1, demonstrating the group-wide indicator of organizational stress at the first stage:

Figure 1. Indicator of organizational stress obtained in the group at the first stage.

The obtained result allows us to conclude that on average, the group has low stress resistance, people are tense, it is difficult for them to adjust to a new system of work, rigidity and a decrease in adaptive abilities are manifested.

Individual studies of organizational stress indicators are presented in Figure 2.

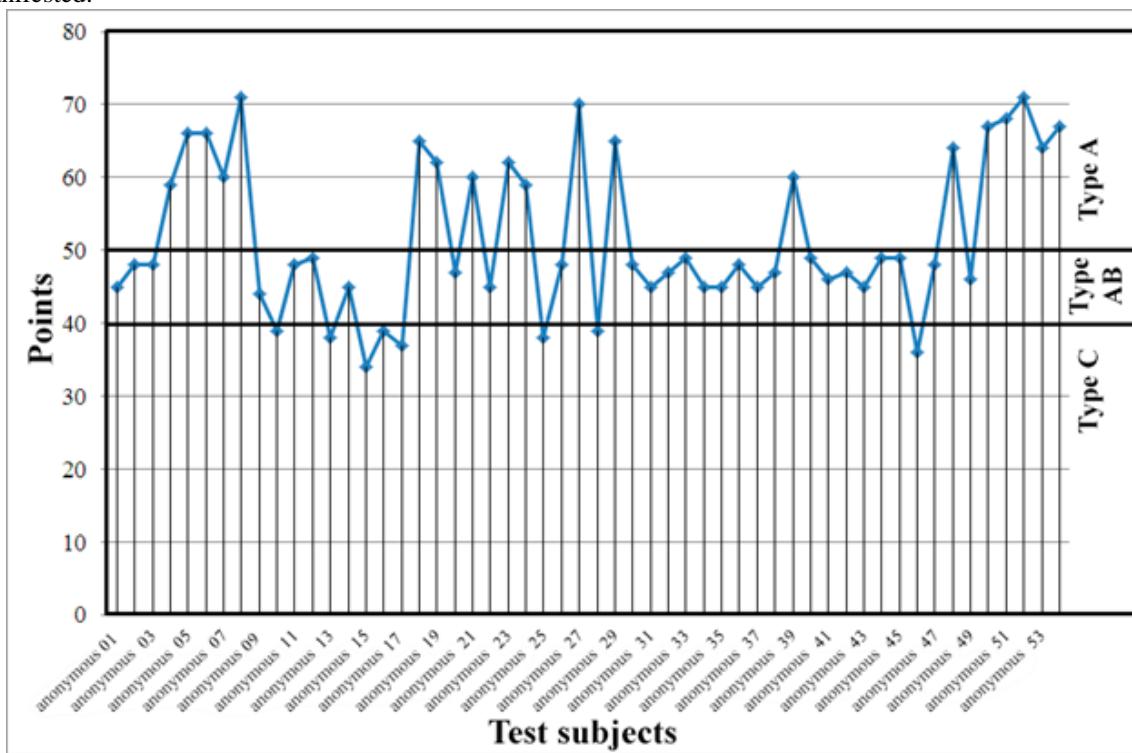

Figure 2. Individual results of the study of stress experience.

Diagnostics of stress factors in the activity of a manager – at present, the activity of a manager of any level is associated with intense loads, large volumes of processed information, high professional, social and economic responsibility for the results of work. Organizational changes, and with it a significant change in the content and conditions of professional work of medical workers, are accompanied by an increase in the role of the manager in achieving high performance. This leads to an increase in neuropsychic tension due to the need to work with large information flows, new and complex technology, making complex decisions in situations of uncertainty and lack of time. Professional and personal

significance and responsibility for the results and consequences of activities are increased. The method of diagnosing stress factors in the activity of a manager was used in the study to identify working stress factors and auto-diagnosis of the risk of developing psychological stress in managers of various levels in a medical institution. This technique allowed us to determine in which types of management activities there is the greatest tension, and in which direction it is necessary to develop managerial skills.

The results of this study of stress factors in four areas of work stress in the activities of the manager are presented in Figure 3.

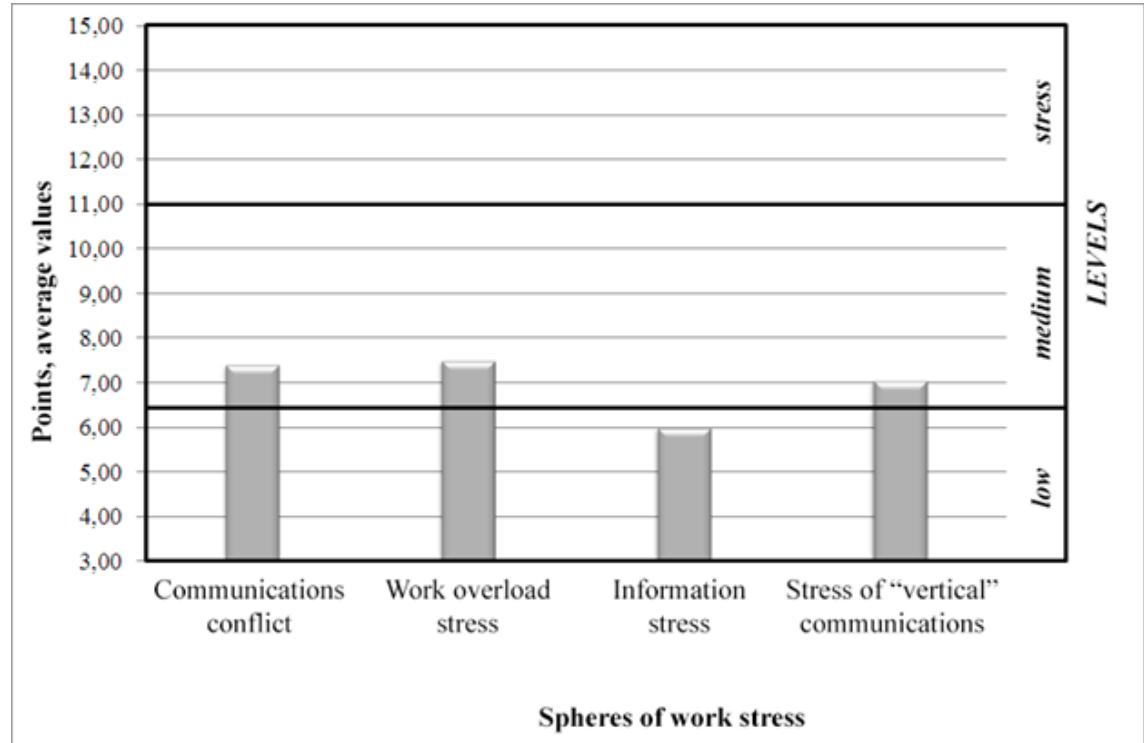

Figure 3. The results of the indicators of job stress

Inventory of stress symptoms – to study the signs of stress response and diagnose psychological tension for short-term and long-term stressful actions, we used the questionnaire "Inventory of stress symptoms" (T. Ivanchenko and co-authors). The method chosen by us was used to study the development of ob-

servation of stress signs, self-assessment of the frequency of their manifestation and the degree of exposure to the negative consequences of stress.

The results of the study of psychological stress are shown in Fig. 4. the overall group indicator is in the range of values corresponding to the average level of stress experience in the study group.

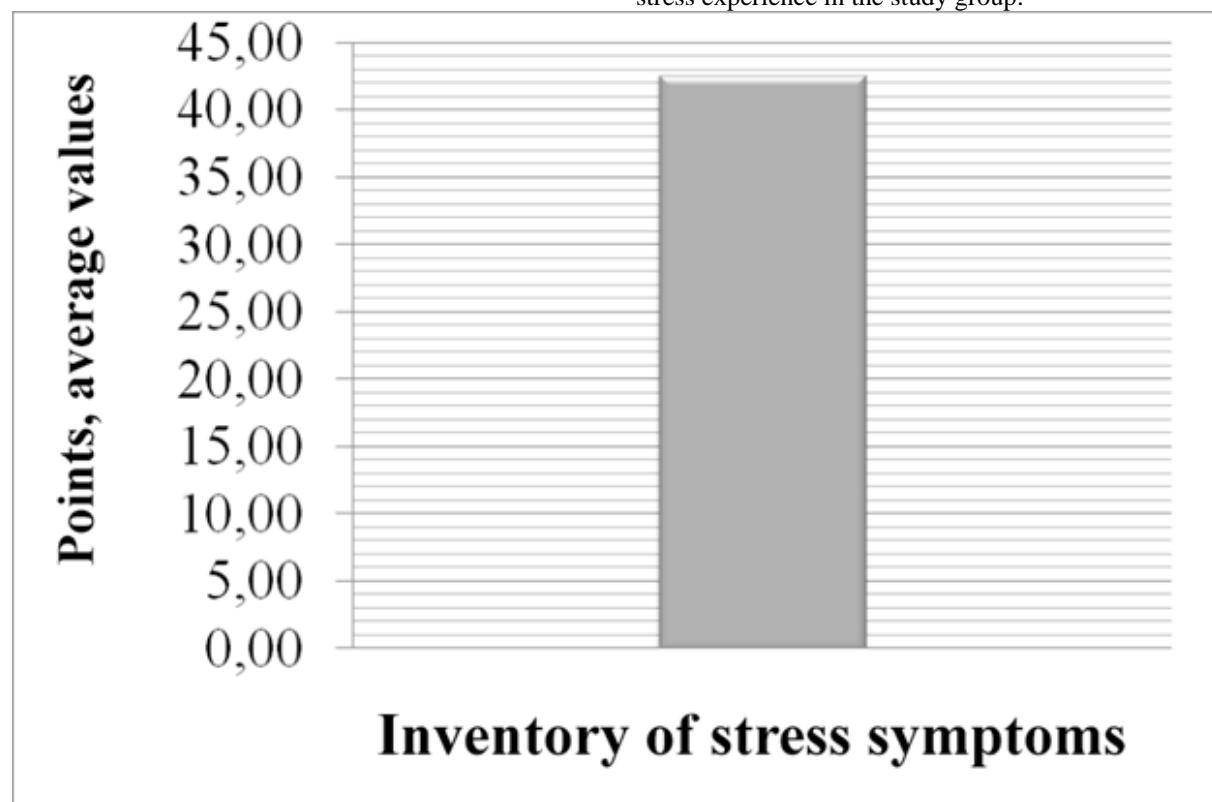

Figure 4. Results of the study of psychological stress.

Individual indicators of stress experience allowed us to distribute the subjects according to the levels of

stress experience. Figure 5 shows the levels of stress experience.

Figure 5 shows the levels of stress experience.

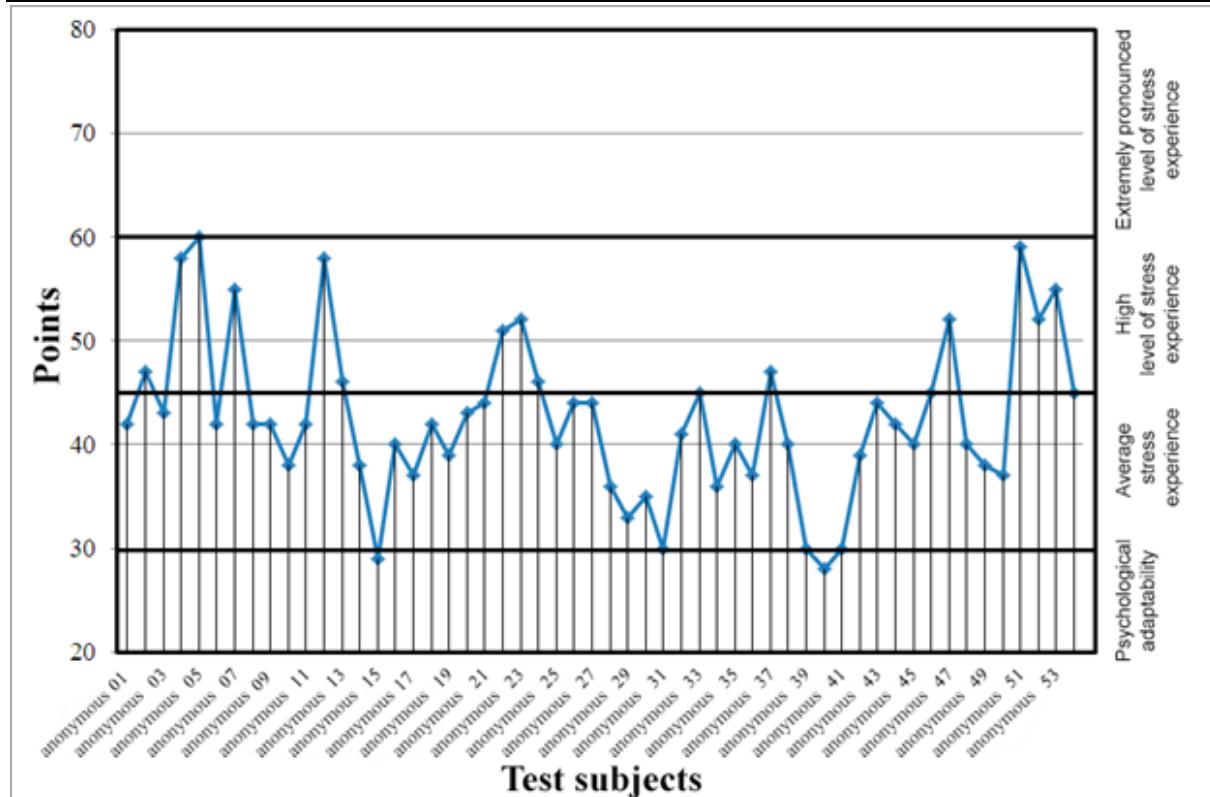

Figure 5. Individual results of the stress experience study.

Space of organizational problems-the methodology is aimed at identifying what employees believe prevents more effective work at different levels: at the personal level; at the level of the department; at the level of the organization. [20, 21, 22, 23]

the interviewed specialists had difficulties with filling out the questionnaire "space of organizational problems": only 35% of the respondents filled out the questionnaire. it can be assumed that this is due to the lack of motivational readiness of employees to research in this area.

Results and discussion.

The SCO study showed that 50% of the subjects correspond to type AB, i.e. the situation of changes in the usual rhythm of work is stressful for them, but they learn to adapt and cope with stress, apparently with varying success. 35.2% of the subjects correspond to type A – this is a critical indicator, because for these people, any changes in the usual rhythm of work were a serious stress, which they find difficult to cope with independently and urgently need help and psychological support. 14.8% correspond to type B – they are stress-resistant people who are able to cope with difficulties on their own and who can independently find the best ways to adapt.

Indicators of work stress of managers were arranged in the following sequence:

1. Low level-information stress (6.00 points) - which can be regarded as the absence of difficulties for the subjects in obtaining up-to-date information, access to it, from the management, apparently, the information arrives on time, it is clear, does not cause unnecessary questions.

2. Average level: work overload Stress (7.50 points) - the amount of work that is difficult to cope

with in the allotted time, work negatively affects your personal life. Communication conflicts (7.41 points) - interaction with colleagues and managers, difficulties in establishing communication links. Stresses of "vertical" communications (7.06 points) - difficulties in Manager-subordinate communication: when a subordinate does not know how the Manager evaluates him and because of this there is tension, the boss's reaction is unpredictable, which is a stressogen.

Individual indicators of feelings of stress as follows:

64.8 % - the average level of feelings of stress employees are busy active activity associated with tension, with the result that under constant exposure to stressful situations of different origin such as heavy workload, patients with different demands and attitudes, the requirements of the head, etc., as a result, intrapersonal development time are left, which leads to fatigue and tension.

25.9% - the area of high level of experienced stress-the subjects are at risk.

9.3% - the state of psychological adaptation – the person fully copes with the workload, is included in the system of social, socio-psychological and professional - activity relations and relationships, in the performance of appropriate role functions.

employees who answered the questions of the questionnaire "space of organizational problems" identified the following organizational problems:

Lack of facilities for recreation of employees of the organization, the need to repair individual departments of the institution.

Lack of clear division of responsibilities in the unit.

Difficulties in establishing contact and communication with some patients.

For employees who participated in the study, working in this particular organization is quite attractive. They have confidence in the security of the workplace, satisfaction with professional self-realization and the quality of life that work provides. The organization provides an optimal level of work tension (stress), which encourages employees to professional development and personal growth, as well as promotes their loyalty to their organization.

specialists of this institution are characterized by quick response, activity in solving emerging problems, striving to achieve their goals, ability to prioritize and act, taking into account the peculiarities of the current situation.

During the study, employees were found to have an average level of stress tolerance. This suggests that the ability of employees to consciously resist the negative effects of stress factors is not sufficiently developed. Employees mostly see the causes of negative experiences in external circumstances and do not associate them with their own style of responding to stressful situations. In normal life conditions with a minimal amount of stress, a person with an average level of stress tolerance can feel quite comfortable, but if the number of stressful situations or their intensity increases, the ability to cope with negative experiences decreases. This may affect a person's psychosomatic health, professional activities, and interpersonal relationships.

As a result of the study of stress tolerance of specialists, it was revealed that all the subjects have an average level of stress tolerance.

Conclusion

The study revealed that the causes of organizational stressors are most often the lack of awareness of medical personnel about the plans and prospects for the development of a medical organization, the apparent unfairness of material incentives for employees, due to the lack of transparency of decisions made, and exclusion from the decision-making process. Lack of awareness of employees about upcoming and ongoing decisions and organizational changes, and lack of involvement in the discussion of changes leads to a decrease in stress tolerance. All of the above causes lead to the accumulation of negative experiences and lead to the formation of pronounced emotional stress. When medical professionals are unable to influence significant events that affect their work, there is a feeling of helplessness, loss of control over the situation and, as a result, there is a decrease in self-confidence, professional self-efficacy.

Our research has shown that all of the above reasons arise in the case of inefficient management of senior management and in the case of an uncomfortable psychological climate in a medical institution. As a result, the possibility of professional growth is limited, the possibility of discussing professional problems, obtaining approval, support and peace of mind from the realization that colleagues are experiencing the same difficulties is reduced.

Versatile psychodiagnostic information about the subject of medical activity allows you to find the most optimal, effective ways of psychological impact, predict successes and failures in professional activities, objectively assess psychophysiological and motivational readiness for the work performed, predict the psychological climate in the team, anticipate cases of psychological instability and effectively solve psychological problems in the implementation of the activities of medical workers and during organizational changes.

References

1. Vasilyeva L. A. Features of the formation of professional competence of future middle-level medical workers // Bulletin of the Orenburg State University. - 2011. - No. 5. - p. 19-22.
2. Ebzeev M. M., Semenova F. O. Formation of conflictological competence of the future specialist in the process of training at the university // Scientific notes of the University named after P. F. Lesgaft. - 2012. - No. 10. pp. 174-178.
3. Khlystova E. V., Marshalkin A. P., Chernavsky A. F. Medical stress in children: features of occurrence and overcoming Article Specialized scientific and practical journal VAK Edition // Ural Medical Journal No. 12 (167), 2018 pp. 102-106
4. Chernavsky A. F., Shitov P. S., Petrov I. A., Tokareva Yu. A. Psychological basis of counseling as a type of psychological assistance for medical workers Ural Medical Journal, 2018. - N 7. - pp. 182-191
5. Ognerubov N. A. Criminological aspects of professional burnout of medical workers // Science education and business: problems of perspective, integration: materials of the international journal. correspondence scientific-practical Conf. M., 2013. P. 122-123.
6. Zaripova E. M., Chernavsky A. F., Leonova O. M. Creating psychoemotional comfort for a patient at a dentist's appointment Printed article collection of articles of the International conference. November 27-28 Biocompatible materials and new technologies in dentistry: collection of articles of the International conference. On 27-28 November. - Kazan: Kazan publishing House. UN-TA, 2014. - 270 p. From 212-218
7. Chernavsky, A. F., Petrov I. A., Belova O. A. Formation of psychological stability of dentists MAU "SP number 12" in the provision of medical services / F. A. Chernavskii, A. I. Petrov, O. E. Belova // Problems of dentistry 2016. Vol. 12 No. 2 Ekaterinburg USMU is conducted p. 116 - 124.
8. Bardier G. L. Social psychology of tolerance. - St. Petersburg: Publishing House of St. Petersburg State University, 2005. - 120 p.
9. Stakhneva I. Yu. Psychological stability of the individual to stressful factors. [Electronic resource]. - Access mode: <https://docplayer.ru/36912379-Psiologicheskaya-ustoychivost-lichnosti-k-stressogennym-faktoram.html> (accessed: 20.11.2020)
10. Markin V. N. Acmeological principle of human development and self-organization as a paradigm of social development // The world of psychology. 2011. No. 4. pp. 251-259

11. Ilyin E. P. Psychology of individual differences [Text]: / E. P. Ilyin. - St. Petersburg: Piter, 2004. - 701 p.
12. Badalyan A. A., Chernavsky A. F. Clinical and psychological bases of formation of quality of life at restoration of a biological relief of a bone by means of titanium silk. Article Specialized scientific and practical journal VAK Edition // Problems of dentistry 2018, Vol. 14 No. 3, 2018, Yekaterinburg, UGMU p. 56-63.
13. Sokolova A. S. "Professionally important qualities" and "Professional competence" as determinants of professional success // Secondary vocational education. - 2010. - No. 7. - pp. 47-49.
14. Rogers C.R. A theory of therapy: personality and interpersonal relationships as developed in the client-centered framework. // In S. Koch (Ed.). Psychology: The study of a science. Vol. 3. Formulations of the person and the social context. New York: McGraw-Hill, 1959. P. 184–256.
15. Posner M.J., Boies S.J. Components of attention // Psychological Review. - 1971. -Vol. 78. - P. 391-408.
16. Wickens C.D. The structure of attentional resources / In R. Nickerson (ed.), Attention and Performance VIII. - Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1980. - P. 239-257.
17. Baker F. Quality of life in the evaluation of community support systems / F. Baker, J. Intagliata // Evaluat. Progr. Plann. – 1982. – Vol. 5. – P. 69-79.
18. Norman D. A., Bobrow D. J. On Data-limited and resource-limited processes /Cognition psychology, 1975. Vol. 7. P. 44-64.
19. Ultimate RV , Has Bagual M. Psychology in medicine. [Text] / R. End, M. was Boguchar – M. Publishing house : Prague: Avicenum, 1974, p. 405
20. Vodopyanova N. E. the Syndrome of "mental burnout" in communicative professions. Health psychology / Under the editorship of G. S. Nikiforov. - St. Petersburg: SPBU, 2000, Pp. 443-461.
21. Kitaev-Smyk L. A. Psychology of stress. Psychological anthropology of stress / L. A. Kitaev-Smyk. - M.: Academic project, 2009. - 943 p.
22. Methodology "Scale of organizational stress" (McLean) [Electronic resource]. URL: <https://sites.google.com/site/test300m/sos> (accessed 15.03.2018)
23. Panchenko L. L. Diagnostics of stress: Textbook.manual. / L. L. Panchenko. - Vladivostok: Mor. gos. un-t, 2005. - 35 p.
24. Sokolova A. S. "Professionally important qualities" "Professional competence" as determinants of professional success // Secondary vocational education. - 2010. – No. 7. - pp. 47-49.
25. Rostunov, A. T. Formation of professional fitness / A. T. Rostunov. - Minsk: Vysheyshaya shkola, 1984. - 176 p.
26. Frolova, A. A. Features of personnel adaptation in a medical organization on the example of the FEFU Medical center / A. A. Frolova. - Text: direct // Young scientist. — 2016. — № 11 (115). — Pp. 1040-1043. - URL: <https://moluch.ru/archive/115/30394/> (accessed: 20.11.2020).

**Deutsche internationale Zeitschrift für
zeitgenössische Wissenschaft**
...
Nº3 2020
VOL. 2

Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft ist eine internationale Fachzeitschrift in deutscher, englischer und russischer Sprache.

Periodizität: 24 Ausgaben pro Jahr
Format - A4
Alle Artikel werden überprüft.
Freier Zugang zur elektronischen Version des Journals

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Leonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbély (Budapest) HU

**German International Journal of Modern
Science**
...
Nº3 2020
VOL. 2

German International Journal of Modern Science is an international, German/English/Russian/Ukrainian language, peer-reviewed journal.

Periodicity: 24 issues per year
Format - A4
All articles are reviewed.
Free access to the electronic version of journal.

- Edmund Holst (Salzburg) AT
- Michaela Meissner (Köln) DE
- Klara Amsel (Liège) BE
- Briana French (Cambridge) GB
- Joleen Parsons (Manchester) GB
- Dragomir Koev (Sofia) BG
- Stanislav Štěpánek (Praha) CZ
- Valeriya Kornilova (Kyiv) UA
- Dmitriy Aksenov (Lviv) UA
- Valentin Bragin (Moscow) RU
- Mirosław Bednarski (Warsaw) PL
- Daniela Villa (Florence) IT
- Mattia Molteni (Rome) IT
- Sylwia Krzemińska (Ljubljana) SI
- Käte Kraus (Vienna) AT
- Leonora Lehmann (Berlin) DE
- Alexander Dressler (Marseille) FR
- Zdzisław Małecki (Warsaw) PL
- Adrián Borbély (Budapest) HU

Artmedia24

Anschrift: Industriestraße 8, 74589 Satteldorf
Deutschland.

E-mail: info@dizzw.com
WWW: www.dizzw.com

Chefredakteur: Reinhart Roth

Druck: Einzelfirma Artmedia24, Industriestraße
8,74589 Satteldorf Deutschland

Die Hersteller der Zeitschrift sind nicht
verantwortlich für die in der Zeitschrift
veröffentlichten Materialien.

Die Autoren sind für die Richtigkeit der im
Artikel enthaltenen Informationen
verantwortlich. Die Meinung der Hersteller
spielt möglicherweise nicht die Ansichten des
Autoren wieder.

Bei Nachdruck ist ein Verweis auf der
Zeitschrift erforderlich. Materialien werden in
der Ausgabe des Autoren veröffentlicht.

Artmedia24

Address: Industriestrasse 8,74589 Satteldorf
Germany.

E-mail: info@dizzw.com
WWW: www.dizzw.com

Editor in chief: Reinhart Roth

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8,74589
Satteldorf Germany.

Editorial board of journal is not responsible for
the materials published there.

Authors are responsible for the accuracy of arti-
cles contained information.
Opinion of editorial board may not coincide
with the opinion of authors published materials.

In case of materials reprinting - link to journal is
required.

Materials are publishing in native author's edi-
tion.

ISSN (Print) 2701-8369

ISSN (Online) 2701-8377

Edition: № 3/2020 (December) – 3st

Passed in press in December 2020

Printed in December, 2020

Printing: Artmedia24, Industriestrasse 8,
74589 Satteldorf, Germany.

The logo for Artmedia24 features the word "artmedia" in a lowercase, sans-serif font. The "a" is stylized with a green gradient fill, while the rest of the letters are in a grey gradient. Above the "a", the number "24" is written in a smaller, grey, superscript-like font.

© Artmedia24

© Deutsche internationale Zeitschrift für zeitgenössische Wissenschaft / German International Journal
of Modern Science

